

Bir *muhabbat* tarixi

Hikoyatlar To'plami

• JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN •

Kitob shu yerda ko`rsatilgan muddatdan
kechiktirmagan holda topshirilishi shart

Ilgarigi berilmalar miqdori _____

--	--

2
3.

821.436

R-79

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

BIR MUHABBAT TARIXI

Hikoyalar

ZIYO NASHR

Toshkent
2022

UO'K: 821(436)-32
KBK 84(4Yuga)-445
R 79

Tahrir hay'ati:

**Naim Karimov, Erkin A'zam, Xurshid Do'stmuhammad,
Suvon Meliyev, Shuhrat Sirojiddinov, Dilmurod Quronov,
Nurboy Jabborov, Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev**

Tarjimonlar:

Dildora ARZIKULOVA va b.

Yozef Rotning „Bir muhabbat tarixi“ nomli hikoyasi asosida nomlangan ushbu to'plamda jahon adabiyotiga munosib hissa qo'shgan adiblarning hikoyalari jamlangan. Ushbu kitobga kiritilgan hikoyalardagi turli xil insonlarning taqdiri sizni o'ylashga, mulohaza yuritishga undaydi.

POSTAKM
ISBN 978-9943-8520-8-2

Inv: 2023/1-91

© D. Arzikulova va b. (tarj.).

© „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2022.

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqmiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'iloniy, Ahmad Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalariga nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Bugun biz, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarur.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikpens, L. N. Tolstoy, A. Dyuma, N. V. Gogol, O. de Balzak, A. P. Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G. G. Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Dundar Alp, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandr, Abdul Muis, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muayassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar tomonidan o'girilgan asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijod namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'girmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalari ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy o'lchamlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlari bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'la borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar, degan umiddamiz.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

MAOSHGA QO'SHIMCHA

Jovanni Batistella kuni kecha ishga olingan yosh hamkasabasi unga nisbatan 20 ming lira ko'p maosh olishidan xabar topdi-yu, halovatini yo'qotdi. Shunchalar g'azablandiki, xotirjam paytida hech qachon qilmaydigan ishga jur'at qildi, barcha alamini to'kib solish uchun bosh direktor huzuriga otlandi.

Ulug'vor xonaning eshigini ochishi bilan uning to'rida o'tirgan boshliqqa ko'zi tushdi.

– Kiravering, kiravering, marhamat...

– Kechirasiz, janobi boshliq, biroq...

– Muhtaram Batistella, sira tortinmay kiravering. Nihoyat, meni yo'qlab kelganingizdan juda minnatdorman...

– Minnatdormisiz?

– Bo'lmasam-chi! Sizni ko'rganimdan boshim osmonga yetdi. Marhamat, bemalol joylashib olavering. Juda qimmatli va qadrdon kishilarimizga kam e'tibor beramiz. Afsuski, bu achchiq haqiqat. Muhtaram Batistella, tez-tez ko'rishib, xotirjam dardlashganga nima yetsin. Lekin haftalab ko'rishmaymiz. Hattoki oylab... Balki, ko'rishganimizdan buyon bir necha yil o'tgandir.

– Rappa-raso ikki yarim yil oldin ko'rishgandik.

– Ikki yarim yil! Aytsam ishonmaysiz, muhtaram Batistella. Mana shu ikki yarim yil mobaynida har oqshom, uyquga yotishdan oldin, ya'ni o'z vijdonim bilan yuzma-yuz qolganda, o'zinga o'zim dakki berib keldim: „Batistella! Bebaho Batistella! Men uni tamomila unutib qo'ydim. Uni xolisona xizmatiga munosib lavozimga o'tkazishim kerak. Juda jonkuyar xizmatchi. Axir, firmamizning ishongan bog'i-yu suyangan tog'i“. Sizga yolg'on, Xudoga chin: har kecha shunday fikrlar sira tinchlik bermaydi, o'zimni oqlay olmay vijdonim oldida qiynalaman.

– Demak, janob boshliq, siz...

– Albatta, albatta! Sizning niyatingizni sezib turibman. Nima demoqchi ekaningizni ham bilaman. Haqiqatan ham tirnog'ingizga ham arzimaydigan ayrim no'noq xodimlar sizdan ko'p maosh oladi. Bu adolatsizlik! Sizning sabr-toqatingiz tugadi. Shunday demoqchimisiz?

– Ha, haqiqatan ham...

– Bunday ahvol, muhtaram Batistella, sizning hafsalangizni haqli ravishda pir qilgan. O'rinli e'tiroz. Fikringizga men ham qo'shilaman. Adolatsizlik shunday illatki, eng muloyim odamni ham yirtqichga aylantiradi. Yo gapim noto'g'rimi?

– Umuman, to'g'ri...

– Mana ko'rdingizmi. Siz bo'lsa meni sal bo'lmasa hech vaqoni tushunmaydigan, hech kimning qismati bilan qiziqmaydigan bag'ritoshga chiqarib qo'yadingiz. Odam degan bunaqa shubhagar bo'lishi kerak emas. Mayli, loaqal bugungi kun siz uchun omadli bo'lsin. Bugun ikkalamiz ham bir-birimizdan rozi bo'lishimiz kerak. Sizga 150 ming oylik maosh tayinlasam, nima deysiz?

- Nima dedingiz?
- Yanglishmasam, hozir 95 yoki 98 ming lira olasiz?
- 97 ming.
- Juda soz, nihoyat, oldinga dadil qadam tashlaymiz. 150 ming lira maosh sizga yetadimi?
- Kechirasiz-u, biroq bu hatto xayolingga ham kelmagandi.
- Mana, o'zingiz guvoh bo'ldingiz. Men kimlardir orqamdan g'iybat qilgandek, ayyor tulki ham, qonxo'r ham, odamxo'r ham emasman.
- Rahmat, janob boshliq.
- Arzimaydi. Xolisona xizmatingiz uchun men sizga rahmat aytishim kerak. Chekasizmi?
- Rahmat, men chekmayman.
- Otangizga balli! Bamisoli farishtasiz, farishta! Men esa qarg'ish urganday chekkanim-chekkan... Shunday... shunday... Nihoyat, masala hal bo'ldi.
- Vaqtingizni olganim uchun meni...
- Bemalol, bemalol, muhtaram Batistella. Omad yor bo'lsin! - Bosh direktor chuqur entikdi: - Afsus...
- Nimaga pushaymon bo'lyapsiz?
- O'zim, shunchaki... Sizning masalangizda boshqa rejalarim bor edi, endi gapirgandan nima foyda...
- Gapiravering, jon deb eshitaman.
- Siz yoshlarni juda yaxshi bilaman. Hamisha hovliqasiz, yaxshilikni bilmaysiz.
- Juda unchalik emas.
- Men siz bilan yaqin birodar kabi gaplashib olsam degandim. Lekin siz boshqacha tushunishingiz hech gap emas.
- Nima uchun?

– Gap shundaki, bu juda nozik masala...

– Nahotki menga ishonmasangiz?

Bosh direktor asta o'rnidan turdi, xona bo'ylab o'g'rincha qadam tashlab eshik oldiga keldi-da, uni qulfladi, yo'lak bo'ylab hech kim kelmayotganmikan, deganday biroz quloq soldi va barmog'ini lablariga bosib, shivirlab dedi:

– Batistella, gaplarimga yaxshilab quloq soling. Mening to'rimdan go'rim yaqin...

– Qo'rqitmang, janob boshliq...

– Qaridim... qarib qoldim... O'qtin-o'qtin yuragim pand berayotir. Bu ketishda...

– Janob boshliq, yaxshi niyat qiling.

– Mendan keyin bu mansabni kim egallaydi?..

Eshityapsizmi, Batistella?

– Albatta, albatta.

– Hech kimga churq etmang, bu gaplarni sizga ishonganimdan aytyapman. Anchadan buyon jiddiy o'zgarishlar bo'lishini bashorat qilishmoqda.

– Nahotki?

– Gapimga ishonavering. Yangi xo'jayinlar, boshqa moliyaviy guruh keladi. Keyin nima bo'ladi?

– Nahotki hozirgi boshliqlar o'rnini yangilari egallaydi?

– Buning oqibatida nimalar bo'lishini bilasizmi?

– Biron narsa deyishim qiyin.

– Birinchi galda tejamkorlikka zo'r berishadi. Nazarimda, sanoqli kunlardan keyin rahbarlar o'zgaradi, chunki inqiroz bizlarni ham chetlab o'tgani yo'q. Ishlar ko'ngildagidek emas, Batistella. Men ishdan ketamanmi, qolamanmi, bundan qat'i nazar, mening o'rnimga keladigan odam mablag'larni tejash choralarini qidira boshlaydi. Qanday

choralar deysizmi? Juda oddiy... Bilasizmi, odatda, bunday holatlarda nima qilinadi?

– Yo‘q.

– Ish qayta tashkil qilinadi. Qaytadan tashkil qilish! Ajoyib ibora-a?! Bu nima degani? Ortiqcha daxmazadan xalos bo‘lish degani. Saralash boshlanadi. Yirik maosh oladigan barcha xodimlar elakdan o‘tkaziladi. Kamina ham. Ularning pattasini qo‘liga tutqazishadi. Qayta-qayta elakdan o‘tkazishadi. Kim omon qoladi? Bunday holatda, odatda, hech kim nazarga ilmaydigan oddiy xodimlarga jin ham urmaydi.

– Demak?..

– Sizday sadoqatli xodimni ishdan bo‘shatish men uchun azob! Vijdonan, odam sifatida, muhtaram Batistella, sizni ogohlantirishim ham qarz, ham farz. Qolaversa, sizni bu balodan saqlab qolishim kerak.

– Qanday qilib?

– Sizni maoshingiz keskin ortishidan asrashim, niqoblab, ishonarli joyga berkitishim zarur. Biroq har qancha jon kuydirganimdan nima naf? Siz yoshlar, buni hech qachon qadriga...

– Yo‘q, yo‘q, janob boshliq, gapingizni davom ettiravering...

– Sizga o‘z o‘g‘limday hammasini ochiq aytaymi? Yaxshi. Bunday vaziyatda sizning o‘rningizda bo‘lsam bilasizmi nima qilardim?

– Nima qilardingiz?

– Mana nima qilardim, jon bolam! Boshimni ikki yelkamning orasiga olib, faqir kishi panada deganlariday, boshliqlarning ko‘ziga tashlanmaslikka, qancha berishsa ham...

– Qancha maosh olsam ham?

– Albatta. Shunday xulosa kelib chiqayotir: sizning moddiy ahvolingizni yaxshilash maqsadida, aslida, do‘stning emas, dushmanning ishini qila-yotirman. Xolisona aytganda, sizni boshi berk ko‘chaga kiritib qo‘ymoqdaman.

– Demak, sizning fikringizcha?..

– Muhtaram Batistella, bir kun kelib mendan norozi bo‘lishingizni sira ham istamayman. Gap-larimga xo‘p deya-vering. O‘z vaqtida meni ogohlantirmagan ekansiz, deb gina qilishingiz aniq. Vaqt esa, azizim, biz bilan hisoblashmaydi. Xo‘jayinlar o‘zgaradami, o‘zgarmaydimi, baribir jiddiy choralar talab qiladigan fursat keladi. Shuni bilgan holda, nima uchun o‘zingizni baloga giriftor qilishingiz kerak?

– Hech narsani tushuna olmayapman... Bularning hammasiga maoshim ortgani sabab bo‘ladimi? Hozircha sabr qilganing ma‘qul demoqchimisiz?

– Shunchaki sabr qilish emas? Oldini olish kerak! G‘anim to‘xtovsiz o‘qqa tutganda askarlar nima qilishini bilasizmi? Yerga yuztuban yotib oladi. Siz ham o‘zingizni chetga oling, Batistella.

– Qanday chetga olaman?

– Ko‘chma ma‘noda aytyapman. Uzoq maqsad-ni ko‘zlagan holda zarbalarga chap berish kerak. Bu borada har qancha g‘ayrat qilsangiz ham oz. Tushundingizmi, Batistella?

– Unchalik emas...

– Maoshingiz biroz kamaysa, sizday bo‘ydoq odam nima ham zarar ko‘rardi? Deylik, 97 ming o‘rniga 80 ming lira olasiz. Ochingizdan o‘lib qol-

maysiz-ku. 90 ming liradan ortiq maosh oladigan xodimlar esa yaqqol ko'zga tashlanadi. Siz esa hech narsa bo'lmaganday xotirjam ishlayverasiz.

– Demak, maoshim kamaygani ma'qul?

– Mana, sizga nima degandim, yaxshisi bu haqda gap ochmasligim kerak edi. Mening so'zlarimni noto'g'ri talqin qila boshladingiz.

– Menga oyiga 80 ming lira taklif qilyapsizmi?..

– 70 mingga qanoat qilsangiz yana ham yaxshi bo'lardi, lekin o'ylashimcha, 80 ming lira maosh ham bo'laveradi.

– Janob boshliq...

– Yaxshi otga bir qamchi deb bilib aytishgan. Sizday tushungan odamning sadag'asi ketsang arziydi. Bir tasavvur qiling-a: sizning maoshingizni ko'paytirishdi! Oyiga 150 ming lira? Keyin-chi? Dastlabki qisqartirish paytidayoq kovushingizni to'g'irlab qo'yishardi. Sizni o'z bolamday ko'rganim uchun Xudoga shukr qiling.

– Sizningcha, qo'shimcha maosh...

– Hech shubhasiz, bolaginam. Hozirgi paytda maoshni oshirish – o'z boshingni dorga tutib berishday gap.

– Nima ham derdim, janob boshliq. Meni bir balodan asrab qoldingiz, katta rahmat.

– Rahmat aytishning sira ham hojati yo'q. Eng muhimi ko'nglingiz tinchidi, xotirjam ishlayvering. Menga ishonavering: siz uchun jonimni ham ayamayman, qimmatli Batistella!

Dildora ARZIKULOVA tarjimasi

OLMA HAQIDA ERTAK

Bu yozda mevalar yaxshi bo'lmadi. Olmalar ham odatdagidan mayda, rangpar bo'ldi. Bog'bonlar har xil zaharli va kimyoviy moddalar bilan gullagan daraxtlarga ishlov berishdi, o'shandayoq daraxtlarning po'stloqlari orasiga bekinib olgan qurtlar mevalar yetilmasdan ularni ilma-teshik qilib tashladi. Olma qurtlarining ham nafi bor, biroq bog'bonlarning ham o'z hisob-kitobi bor, binobarin yozning oxirida olmalarni terib bozorga o'tlanishdi – hosilni sotish kerak.

– Bugun olmalar necha puldan? – bozor pesh-taxtalari oldida qo'llarida hamyonlarini ushlagan-cha savol berishardi ayollar.

– Juda a'lo navli olmalar. Olganlar darmonda, olmaganlar armonda. Sizga necha kilo tortay? – keksa sotuvchilar shunday olmalarni solish uchun qog'oz paketlar tayyorlay boshlardi.

– Ikki kilogramm yetar, nevaram olmani jonidan ham yaxshi ko'radi!

Mayda, qasmoqday qora dog' tushgan quruqshagan olmalar darhol qog'oz xaltadan joy olardi. Tangalar jaranglab, u qo'ldan bu qo'lga o'tardi. Savdo shu asno davom etardi.

Ba'zida erkaklar ham qiziqsinib kelib qolar, hamyon to'la puli bo'lmasa ham mevalarni ko'rganda ko'zlari o'ynab ketardi.

– Menga ikki dona olma bersangiz bas. Shirinmi?

– Albatta, shirin. Ayniqsa, manavi navi. Olasizmi?

Shu asno ikki dona sersuv olma – bu yil olmalarning hammasi sersuv va bemaza edi – taroziga qo‘yiladi. Savdo shu asno davom etardi.

„O‘zingga shukr, – xotirjam tin olardi sotuvchi, – savdo chakki emas, hamma olmalarni sotib, kun botmay uyga yetib olishim hech gap emas“.

Savdo ancha jonlandi, barcha ishbilarmon kishilar kabi olma sotuvchi ham imkoniyatni qo‘ldan boy bermay ularning narxini biroz oshirdi. Shunday qilmasa badavlat ishbilarmon bo‘lmas edi, badavlat ishbilarmon bo‘lmasa, hech kim uni odam qatoriga qo‘shmaydi. Soat 11 dan keyin bir kilogramm olmaning narxi yaxlit bir kronaga qimmatlashdi, savdo esa yana ham qizg‘in tus oldi, zotan, bu paytga kelib bozor xaridorlar bilan yana ham gavjumlashdi.

Meva rastalaridan birida qariya ham joylashib olib, savdo-sotiqni unsiz kuzatardi.

Uning uyi yonida yolg‘iz olma daraxti o‘sardi. Otam zamonida ekilgan bu eski olma daraxtining hosili yil sayin kamayib bordi. Qariya daraxtni kesib tashlashni allaqachon ko‘ngliga tugib qo‘ygan, biroq o‘sib turgan daraxtni kesib tashlashga sira ko‘zi qiymasdi. Bolalik paytida, ota-onalari tirik bo‘lgan kezlarda ham olma uyning yonida qad rostlab turar, har yili mo‘l hosil berar, qip-qizil olmalarning marjonday terilgan shoxlari yerga tek kuday egilib qolardi. Maktabga ketayotganda ham sumkasiga olmalardan solib berishar, olma yeyaverganidan tishlari ham qamashib ketardi.

Lekin zamonlar o'zgardi, otasi ham, onasi ham dunyodan bosh olib ketdi, ularning diydori qiyomatgacha armon bo'lib qoldi, olma daraxti ham qarib, kichrayib qoldi, shoxlarini patak soqol bo'laklariday is bosib ketdi. Daraxt ortiq mo'l hosil bermas, biroq qariyaning ko'zi unga tushganda olis bolaligini eslab entikib qo'yardi.

Bu yil olma daraxti bir dona meva qildi. „Ajoyi tamom bo'libdi, qurigan daraxtning xosiyati yo'q, kesib tashlash kerak“, degan fikr o'tdi qariyaning ko'nglidan.

Lekin olma daraxti kutilmagan hunarlar ko'rsatdi. Uning mevasi yetilmasdan turib shu darajada katta bo'lib ketdiki, olma daraxti yosh bo'lgan kezlarda mana shunday yirik-yirik mevalar berardi. Qariya o'z ko'zlariga ishonmasdi. U qurigan deb taxmin qilgan daraxt shoxlarida shuncha hayotiy kuch borligiga aql bovar qilmasdi. „Mayli, – deya qo'l siltadi u, – kuzgacha tura tursin, lekin kuzda, albatta, kesib tashlayman“.

Olma mevasi kun sayin to'lishib borardi, butun chor-atrofdagi olma mevalariga yetishmayotgan fazilat uning bag'rida to'lib-toshayotganday. Nihoyat, rangi ham o'zgardi. Sarg'imitil-qizg'ish tus olib, yarqirab tovlanar, bitta ham dog'i yo'q, ko'zguday tiniq edi. U yetilib pishdi, qariya umri davomida bu qadar katta olmani ko'rmagandi.

„Bu olmani bozorga olib boraman, – o'yladi qariya. – Ko'rib odamlarning ham ko'zi yayrasin, go'zalligini men singari anglagan odamga bera-man, shunday odamga berganim bo'lsin, bu olma bilan kimningdir ko'nglini shod qilaman. Savob ham kerak, axir“.

U shu maqsadda bozorga keldi, biroq hamon ikkilanar, shu bois yonidagi olmani peshtaxtaga qoʻygani botinmasdi.

– Yaxshi olmalar bormi? – soʻrashedi xotinlar.

– Aʼlo navli, asalday shirin olmalar, – javob berardi sotuvchilar.

– Bir kilogramm torting, – derdi xotinlar.

Tangalar jaranglar, tarozi pallalari lopillar, qogʻoz paketlar esa shitirlardi. Xullas, olma sotilayotgan joyda nimaiki roʻy bersa, hammasi sodir boʻlardi. Qariya esa hamon ikkilanardi. Nima uchun? Nihoyat, nimadir deya mingʻirladi-da, shoyi qogʻozga oʻralgan olmani peshtaxtaga qoʻydi.

Olmani peshtaxtaga qoʻyib, uning yoniga qizil siyoh bilan narxi yozilgan yorliqni ham joylashtirdi.

Qariya kuta boshladi. Hech qancha oʻtmay yagona olma roʻparasida bir xotin toʻxtadi. Nimadir demoqchi boʻlib ogʻiz juftlaganda koʻzi olma narxi qayd etilgan yorliqqa tushdi. Ogʻzini asta yoparkan, boshini norozi ravishda chayqagancha yorliqqa yana bir karra nazar soldi va nari ketdi.

Besh ere – yorliqda olmaning narxi shunday edi. Bu – aytishga ham arzimaydigan narx. Qariya daromad qilishni emas, faqat olmani oʻylardi, shu bois bozor talabidan kelib chiqib olmani ramziy narxlab qoʻya qolgandi. U odamlarga biron qimmatbaho ashyo emas, yetilib pishgan chiroyli olmani taklif qilayotgandi.

Yana biroz vaqt oʻtdi. Navbatdagi xaridor keldi. Koʻzoynagi va sumkasini qidirib oldingi ayolga nisbatan peshtaxta qarshisida ancha turib qoldi.

„Olmani ko‘rib ko‘zlari chaqnab ketadi“, – o‘yladi qariya. Biroq olmaning narxiga ko‘zi tushgani hamon bu xotin ham – ha, ha, – birinchi ayol kabi juftakni rostlab qoldi.

Xotinlar ketma-ket kelib, ketma-ket nari ketardi. Qariya parvo ham qilmasdi. Yolg‘iz olma peshtaxta ustida tovlanar, hamon o‘zining china-kam xaridorini kutardi.

Yon peshtaxtalardagi olma uyumlari asta-sekin kamaya boshladi. Tushdan keyin xaridorlar ham kamaydi. Sotuvchilar bor-budini yig‘ishtirib uy-uylariga jo‘nab qolishlari ham mumkin edi, chunki olmaga talabgor odamlar buguncha keragini g‘amlab olishganini bilib turishardi, biroq ishchanliklarini namoyish qilib, idishlar tagida qolgan olmalarni ham sotib tugatishga umid qilishardi.

Shu bois yana qo‘lga qalam oldilar. Eski narxni shosha-pisha o‘chirib, yangi narxni kattaroq sonlar bilan yozib qo‘yishdi. Har bir kilogramm olmaning narxini yana rappa-raso bir kronaga arzonlashtirishdi, qolaversa, alohida yorliqqa o‘qlovday-o‘qlovday harflar bilan: „ARZON“ va „SUV-TEKIN“, deb yozib qo‘yishdi. Bu o‘z samarasini berdi – savdo yana jonlandi.

Chiroyli olmaning ro‘parasida yosh yigit to‘xtadi. Narxiga nazar soldi. Lekin ketmadi.

– Nahotki! – dedi kinoya bilan. – Atigi besh ere – arzon. Lekin uch erega bersangiz olaman.

Javob kutib qariyaga kibr bilan tikildi. „Siz shoxida yursangiz, men bargida yuraman“, – demoqchiday bo‘ldi.

Qariya jilmaydi.

– Sira ham yo‘q demayman. Uch erega olmoqchimisana – marhamat.

„Bu yog‘i necha puldan tushdi! – ajablendi yigit. – Voy qari tullag-ey! Boshqacha usul qo‘laymiz“.

– To‘g‘risini ayting, bu olmaning qanday kamchiligi bor?

– Kamchiligi deysanmi? Unda kamchilik nima qilsin, tong shabnamiday beg‘ubor.

Yigit kalovlanib qoldi, sarosimaga tushganidan achchig‘i chiqib, asabiylashdi.

– Bor baraka, otaxon, bir ere beraman.

Biroq qariya angladiki, yigit u kutgan xaridor emas, shu bois lom-lim demay olmani oldi-da, yomg‘irpo‘shining tagiga yashirdi.

– Qari to‘nka, – to‘ng‘illadi yigit. Uning ko‘ngli olmaga sust ketgan, biroq zo‘ravonlik qilib ham uni qo‘lga kirita olmasligi alam qilganidan kayfiyati tamomila buzildi.

Oradan hech qancha o‘tmay ikkita qo‘g‘irchoqday qizaloq peshtaxta yonidan o‘tishdi. Ular narx yozilgan yorliqqa qaraganlari ham yo‘q, lekin qariyani ko‘rganlari hamono polapon qaldirg‘ochlar-day chug‘urlashdi:

– Juda g‘alati buva ekan-a, bir o‘zi bittagina olmani sotyapti. Hi-hi-hi!

Kun o‘tar, quyosh ufq sari enib borardi.

Qariya narxnomani olib, o‘rniga boshqa yorliq qo‘ydi. Unga shunday yozilgandi: „Bu olmani ko‘ngli tusagan odamga beraman. Juda yomon olma“.

Olma juda yaxshi ekaniga hech kim ishonmasdi. Qariya odamlarni yana bir bor sinovdan o‘tkazishga qaror qildi.

Xotinlar, erkaklar, bolalar ketma-ket peshtaxtaga yaqinlashardi.

– Tushunarli, – dedi bir xotin. – Bu olmaning ichi chirigan. Kim olsa olsin, men esa tekinga ham olmayman.

– Juda chiroyli olmamikan? – dedi boshqa bir ayol. – Lekin zaharday achchiq bo'lsa kerak.

– Albatta yomon olma, – dedi boshqa bittasi. – Shundoq ko'rinib turibdi-ku. Shunaqa bemaza olmani ham bozorga olib chiqishganini qarang!

Xaridorlar olmaga turli tomonlardan nazar solisharkan, jirkanganday burunlarini jiyirishardi.

Xullas, chirigan olma sotilayotganidan politsiyachi ham xabar topib, jiddiy qiyofada peshtaxtaga yaqinlashdi.

– Aytishlaricha, kimdir bu yerda chirigan olma sotib, cho'ntagini qappaytirishni mo'ljallayotganimish, – dedi politsiyachi. – Olma sotishga ruxsatnomangiz bormi?

– Yo'q, – dedi qariya, – ruxsatnomam yo'q, lekin menda bittagina olma bor, xolos...

– Shunaqami, – dedi o'smoqchilab politsiyachi. Qariya aytganday, peshtaxtada haqiqatan ham bitta olma turardi. – Bitta bo'lsa ham sotyapsiz-ku!

– Sotayotganim yo'q, uni xayr-u ehsonday berib yubormoqchiman.

Vaziyat politsiyachiga tushunarsiz va g'ayrioddiy tuyuldi.

– Men bilan mahkamaga yuring, hammasini oydinlashtiramiz, – dedi u.

Qariya uning ortidan ergashdi. Politsiya mahkamasida qariya rosmana so'roq qilindi, hammasi hujjatlashtirildi, biroq ma'lum bo'lganidan ortiq

hech vaqoni oydinlashtirib bo'lmadi. Qariyani qo'yib yuborishdi, ammo bozorga ortiq kelmang, xaridorlarning asabini buzvang, deb tayinlashdi, qolaversa bunday bema'nilik yana takrorlansa, javobgarlikka tortamiz, deb ogohlantirishdi.

Savdo tugadi, so'nggi peshtaxtani ham mashinaga yuklashdi, sotuvchilarning gap-so'zlaridan ayon bo'ldiki, bu kun ular uchun omadli bo'ldi. Barcha mevalar sotildi, faqat yirik, chiroyli, shishaday tovlanayotgan, shoxidan yangi uzilgan sarxil olma sotilmay qoldi.

Qariya ketib borarkan, o'zi bilan o'zi gaplashardi. „Nima ham derdim, – o'ylardi u. – Tartib-qoidaga amal qilish kerak, lekin bugun bozorni ham, xaridorlarni ham jin urgan ko'rinadi. Men seni yemayman, olmajon. Seni ko'rib rosmana quvonadigan odam, albatta, topiladi. Bugun ro'y bergan voqealar esa nainki qarib kuchdan qolganimni, shuningdek, eldan begonalashib qolganimni ham ko'rsatdi. Afsuski, bugun meni hech kimsa tushunmadi“.

Qariya uyga kelgach, olmani kekxa olma daraxtining tagini qoplaman maysazorga qo'ydi.

– Mana, ey olma daraxti, – dedi qariya, – jigarbanding bag'ringga qaytib keldi.

Bahorda qor erigach, butun borliq yashil libosga burkandi, faqat olma daraxtining tarvaqaylagan shoxlari qip-yalang'och edi – daraxt batamom qurib qolgandi. Lekin olma yotgan joyda kichikdan ham kichik bir juft rangpar yashil niholcha quyosh nurlariga talpinib o'sa boshlagandi.

Abduhamid PARDAYEV tarjimasi

QIYOMAT-QOYIM

Ba'zi-ba'zida jinim qo'zib qoladi – rosmana qiyomat-qoyim sodir etaman, bu hunarimni qaqshatqich momaqaldirog'-u ketidan yarqiragan chaqmoqqa o'xshataman.

Xoh ishoning xoh yo'q, biroq haftalab, oylab, hatto yillab ko'nglimda nafrat yig'ilib boradi. Sababini bilmayman, lekin ochiq yoz kunida ufqda paydo bo'lgan bulutlar lashkariday tobora keng quloch yoyib, tobora qudratli kuchga aylanadi. Keyin arzimagan bahona bois nafratim daf'atan portlaydi. Faqat shunday kezlarda aynan kimdan nafratlanayotganimni anglab yetaman; qahrli, ammo adolatli va aniq malomatlarini do'lday yog'diraman, zikr qilayotgan qalandarday javavaga tushib, butun qahr-u g'azabimni to'kib solaman-u, nihoyat yengil tortaman. Bu go'yo to'fonga o'xshaydi, unga hech kim, eng avvalo, o'zim sira ham bas kela olmayman. Bunday jazavali holatlarning qaysi biri esingda qolgan, deysizmi? Albatta, o'n sakkiz yoshimda otam bechorani esankiratib qo'yganim. Darvoqe, otam g'aflatzada chekka shaharchalardan birida butun umr mol do'xtiri bo'lib ishlagan. O'shanda dovdirab qolgan onam-u toshday qotib qolgan singillarim va

ukalarimning ko'z oldida salkam uch soat ayyu-
hannos solib tomosha ko'rsatganman. O, o'shan-
da nimalar demaganman-a!

Ko'nglimga kelgan gaplarning hammasini to'-
kib solganman. Otamni ham, oilamizni ham,
shaharchamizni ham, hatto butun yorug' olam-
ni ham malomatga ko'mib tashlaganman. Ovloq
shaharchada siqilib yashash jonimga tegib ketga-
nini, sassiq shaharchada gulday hayotim xazon
bo'lishiga yo'l qo'ymasligimni aytib, bundan bu-
yon ham shu ahvol davom etadigan bo'lsa, duch
kelgan mashinaga o'tirib qochib ketaman yoki su-
yug'oyoq qizlar safiga qo'shilaman, deb dag'dag'a
qilganman. Ularning zerikarli bag'rikengligi-yu
meshchanlarga xos sipoligidan bezor bo'lganimni
baralla aytib, bularning barchasi menga begona,
men sho'x-shaddod hayot kechirishni istayman,
deb qichqirganman. Afsuski, andishani tamomi-
la unutib, otamning ham, onamning ham yuziga
tik qarab, ularning nainki axloqiy, hatto jismoniy
nuqsonlarini ham ko'rishga ko'zim yo'q ekani-
ni ovoza qilganman. Aytmagan gapim qolmagan!
Quyunday qaynab-toshganman, desam ishona-
vering. Zotan, quyun ham yo'lida uchragan ja-
miki xas-xashaklar-u jirkanch latta-puttallarni
uchirib, olis-olislarga uloqtiradi. O'n sakkiz yo-
shimda jazavaga tushishim nima bilan tugadi?
Albatta, boshimga balo orttirdim. Ota-onamning
ko'ziga tik qaray olmay, qolaversa, oldingiday
hayot kechirish uchun sabr-toqatim yetmasdan
erga tegdim. Dastlabki duch kelgan kimsaga.
Sezib turibman: men jazavaga tushadigan soniya
tobora yaqinlashardi, zero, cherkovda nikohdan

o'tayotganimizda ruhoniyning savoliga yuragim orziqib „ha“ deya javob bergan lahzadan e'tiboran bulutlar quyuqlasha boshlagandi.

Mana, mening manglayimga bitilgan kuyov-to'ra! Nihoyatda did bilan bezatilgan shohona xonadonimizga zamonaviy o'rindiqlar-u divanlar oralab kirib kelayotir, ayanchli, ko'rimsiz, dardi bedavo; tayini yo'q idoraning yugurdagi yoki mahmadona oqlovchiday to'q kulrang kostyum kiyib olgan; to'rtko'z, yaltirbosh, albatta, chekkalarini qirtishlamagan, navbatdagi uzoqdan uzoq qarindoshiga motam tutib, bilagiga qora tasma bog'lab olgan; bo'yinbog'i ham qora, hatto dastro'moli-ning hoshiyasi ham qora.

Lapanglab odimlayotir – balki, oyoqlari qiyshiq bo'lgani uchun ayiqday maymoqlanib yurayotgandir! Qo'lida bir dasta gazetalarni g'ijimlab olgan. Gazetalarga ko'zim tushgani hamono jinim qo'zidi. Yuragimda ko'pdan buyon yig'ilib qolgan zahrimni to'kib solish fursati yetdi. Ilonday bor zahrimni sochdim.

– Yana la'nati gazetalarga yopishdingmi?! O'qiyverib ko'zlaring teshilib ketmadimi! Ularning soni bor, sanog'i yo'q. Rim gazetalari, Milan gazetalari, kamiga Xudo urgan mana shu shaharda chiqadigan gazetalari! Bu jirkanch gazeta sahifalaridan nimani axtarasan o'zi! Ko'ngling xotirjam bo'lsin, gazetalarda sen haqingda ham, men haqimda ham hech qachon hech vaqo yozishmaydi! Men tekin-ga berishsa ham qo'limga olmayman. Gazetalarni rosmana hayot kechirayotganlar, hayot qozonida chinakamiga qaynayotganlar o'qiydi, sen bilan bizning turmushimizni esa hayot deb bo'lmaydi.

Shu ham hayot bo'ldimi? Biz yashayotganimiz yo'q, shunchaki kun kechiryapmiz, xolos. Bino-barin, bizlarga gazetalarning nima keragi bor?!

Xunukdan xunuk erim ro'paramda aftoda ahvolda turgancha kattadan katta ko'zoynagi osha menga tikiladi. E'tiroz bildirish uchun og'iz juftlaydi, men esa og'zini ochgani ham qo'ymayman.

– Umuman, hammasini oydinlashtirish fursati yetdi: jonimga tegib ketding, bunday turmushdan bezor bo'ldim, ortiq zarracha ham sabr-u toqatim qolmadi. Inkor etmayman, qiymati yarim milliard turadigan xonadonimiz bor, har birining vazni yuz kilogrammdan ortiq tosh bosadigan, narxi ham milliondan kam bo'lmagan jihozlarimiz ham bisyor! Biroq bu hashamatli xonadonda nima ka-romat ko'rsatyapmiz? Deyarli hech qanday. Faqat oilaviy turmush kechiryapmiz, xolos. Darvoqe, oila muqaddas, oila! Nihoyat, oila bilan bog'liq gaplarni ham aytishim shart! Oila desa joningni ham berasan, marhamat, biroq nima uchun meni ham shunday qilishga majburlaysan?! Yarim mil-liardlik mana shu xonadonda men sho'rpehana faqat sening qavm-u qarindoshlaring xizmatini qilish bilan band ekanimni hech o'ylab ko'rgan-misan? Meni kechirasan-u, lekin bor gapni ay-tishga majburman: yomon qovunning urug'i ko'p bo'lganday, qarindosh-urug'laringning son-sa-nog'i yo'q! Oila, oila emish. Ha, oilaning qadri-ni men bilmayman, yetimxonada o'sganman! Aka-ukalar-u opa-singillar, kuyovlar-u qayinega-chilar, amma-xolalar-u amaki-tog'alar, o'g'il-u qiz jiyan-u jiyanchalar shunchalar ham ko'p bo'la-dimi axir! Ustiga ustak hamma-hammasini er-

ta-yu kech ovqatlantirish ham mening zimmamda! Bunday oilani yer yutsin, iloyim! Har kuni butun oqshom yalmog'izdan farq qilmaydigan qari onang-u alvastiday qariqiz singling bilan televizor ko'rishga mahkumman! Qaynanamning xizmatini qilganim kamday, qayinegachim bilan muzeylarda kartinalarni tomosha qilishim, biron narsa ham xarid qilmasdan do'konma-do'kon kun bo'yi sang'ishim kerak. Darvoqe, qimmatbaho kiyim-kechaklar-u mo'ynalarning menga nima keragi bor, sening urug'-aymog'ing oldida o'zimni ko'z-ko'z qilishim uchunmi?

Erimga ham jin tegdimi? Qo'lidagi gazetalar tushib ketdi, cho'ntagini paypaslab, qo'li qaltiragancha sigareta cheka boshladi. Yaqinlaridan birontasi ham u bilan bunday ohangda gaplashmasligini yaxshi bilaman, lekin men quyushqondan chiqib bo'lgandim, shu bois oshkora ranjigani nainki jahlimni tiydi, balki yana ham alanga oldirdi:

- Ha, mening sha'niga tirnoqcha ham dog' tushmagan ajoyib oilam bor. Dindorlik bobida ham sizlarga hech kim bas kela olmaydi. Tangriga jon-jahdingiz bilan sig'inasiz; Tangrini ham, Iso Masihni ham, Bibi Maryamni ham, aziz-avliyolarning hamma-hammasini ham o'zlashtirib olgansiz. Muqaddas qadamjolar ziyoratini ham kanda qilmaysiz. Ertadan kechgacha tilovat qilib zerikmaysiz, shohona xonadon emas, ibodatxonaning o'zginasi! Bu g'ayrioddiy ibodatxonada yo'q narsaning o'zi yo'q: aziz-avliyolarning suratlari-yu haykalchalari ham, Lurdadan keltirilgan tasbehtar ham, Quddusi Sharifdagi muqaddas buloq

suvi bilan to'latilgan shisha idishlar ham istagan-cha topiladi. Ruhoniylarning dastxatlari-yu duolari bitilgan fotosuratlarini aytmay qo'ya qolay. Men xudojo'y emasman, bildingmi, dahriyman, dahriy! O'z uyimda faqat ota-onamning hurmati uchungina cherkovga qatnardim, qolaversa, biz u yerga faqat yakshanba kunlari borardik. Bu yerda esa uzzukun kallayi sahardan ibodat boshlanadi!

Erim sigaretani bosib-bosib tortadi-da, menga tikiladi, menga tikilganча bosib-bosib sigareta tutatadi. Men uni bunday qiyofada hech ko'rma-gandim, vajohatidan biroz qo'rqa boshladim, biroq bulutlar quyuvlashib bo'lgan, momaqaldiroq hamon qarsillar, so'nggi chaqmoq esa hali yarqiramagandi:

– Benuqson oilaviy turmushimizda, bilasanmi, ayniqsa, nima jonimga teggan? Sizlarning xufiyona pichir-pichir qilishlaring! Men italyan qiziman, ona tilim – italyan tili, biroq sizlarning gaplaringizni sira ham tushuna olmayman. Nimalar haqida shivir-shivir qilasizlar, o'lay agar bilmayman. Sarmoya sarflash haqidami? Italiya va Shveytsariya banklaridagi jamg'armalaringiz to'g'risidami? Aksiyalar, obligatsiyalar, qimmatli qog'ozlar, quyma va tanga oltinlar haqidami yoki? Ishbilarmon ekaningni bilaman, ko'p daromad qilishing ham ehtimoldan xoli emas, biroq bular oldimda menga tushunarsiz tilda gaplashish uchun bahona bo'la olmaydi. Nimadan qo'rqasizlar? Chet ellardagi sarmoyalaringiz bilan bog'liq sirni fosh etishimdanmi? Yoki seyfnig kalitini o'g'irlyaydi, deb mendan xavfsiraysizmi? Bu sirli pichirlashlarning, men

tushunmaydigan shevada gapirishning nima keragi bor? Ha, men kambag'al oiladanman, biroq o'zinga yarasha oriyatim bor, sening sariq chaqangga zor emasman. Tupurdim hamma pulingga! Binobarin, mening oldimda istagancha italyan tilida suhbatlashib, qo'lga kiritilgan daromad-u foizlar haqida istagancha safsata sotaveringlar, sizlarning gaplaringizga parvo ham qilmayman, eshitmayman ham!

U xonaning adog'idagi stolga yaqinlashdi, endi cheka boshlagan sigaretasini kuldonga bosib o'chirdi, shoshilmay men tomon qaytdi va qo'llarini kamzulining cho'ntaklariga tiqqancha ro'paramda to'xtadi. Ayni pallada butun kuchimni to'plab oxirgi zarbani berishga chog'landim:

- Nihoyat, betga aytganning zahri yo'q: sen mening didimdagi odam emassan, boylik desa tomdan tashlaysan, urf-odatlarga yopishib olgansan, bundan tashqari, o'ta jiddiysan. Hatto odamga o'xshab kiyinishni ham bilmaysan. Seni ko'rgan odam motam mahkamasida ishlaydi, deb o'ylaydi! Nahotki ko'cha-ko'ya yoshlar qanday kiyinishiga e'tibor bermasang? Jinsilar, ohori ketmagan ko'ylaklar, bejirim shippaklar! Soqollari o'zlariga yarashadi, yelkalarida uzun sochlari to'lqinlanadi, qo'llarida hamisha gitara! Anqov opa-singillaringdan boshlab dumbul aka-ukalaringgacha butun urug'-aymog'ing ham, o'zing ham yumshoq supurgidan farq qilmaysiz. Gap kelganda otangni ham ayama deyishadi, nihoyat, hech kimga aytmagan sirimni senga oshkor qilaman: bilasanmi menga qanday erkak yoqadi? Ha, ha, juda to'g'ri topding: aynan Alen Delonga o'xshagan erkaklar.

Ayniqsa, qaroqchi, o'g'ri, talonchi, xullas, jinoyatchi rolini ijro etganda. O'shanday erkakni orzu qilaman: kelishgan, jasur, hech kimdan hech qachon qo'rqmaydi, biron xavf tug'ilgani hamono – to'pponchasiga yopishadi; hayoti bamisoli afsona.

Oh, Alen Delon! Oqshomlarni qahvaxonalarda, shohona mehmonxonalarda aysh-ishrat bilan o'tkazadi, Parijdan Nyu-Yorkka, Nyu-Yorkdan Rio-de-Janeyroga, Riordan esa Parijga parvoz qiladi. Oilaga tish-tirnog'ing bilan yopishib olib, xudojo'ylik-u zerikarli xulqing bilan nimaga erishding: sening jufti haloling qaroqchining xotini bo'lishni orzu qilayotir.

Nihoyat, butun qahrimni sochib bo'ldim. Lekin nimagadir qo'rqa boshladim. Gap shundaki, erim ham tamomila boshqacha, teshib yuborguday, hatto vahshiyona tikilardi. U shoshilmasdan yaqinlashib, cho'ntagidan bir qo'lini chiqarib, yuzimga shunday ketma-ket tarsaki tushirdiki, hatto oyog'ining ostiga olib tepkilaganda ham bunchalik alam qilmagan bo'lardi. Uning zarbalaridan keyin qanday yiqilib tushmaganimga hayronman, men undan ko'z uzmay jon-jahdim bilan chinqirdim – nazarimda, uni birinchi marta ko'rib turganday edim, – dahlizga qarab otildim, keyin zinadan pastga uchib tushdim. Ko'chaga chiqqanimdan so'ng qadamimni sekinlatib uyimizga yaqin xiyo-bon tomon odimladim.

Maysazorda bolakaylar o'ynardi, uning atrofiga o'rindiqlar qo'yilgan. Bo'sh o'rindiqqa joylashib, fikrlarimni jamlashga urindim. Lekin hamon ikkala yuzim ham lovullar, hech o'zimni bosa olmasdim. Yonimda odamlar sayr qilib yu-

ribdi, ularning oldida ko'zyoshi qilish uyat. Kimdir o'rindiqda gazeta qoldirib ketibdi, uni qo'lga oldim-da, o'zimni zo'r berib o'qiyotganday tuta boshladim. Ko'z yoshlarim nigohimni to'sar, gazeta sahifasiga tomardi.

Keyin tuman asta-sekin tarqadi, nazarimda, o'zimga kelgandim. Kutilmaganda, gazetaning birinchi sahifasidagi tanish chehra e'tiborimni tortdi... Bu axir erim-ku! Men nazarga ilmagan shov-vozning xuddi o'zi!

Gazetani ochdim – unga ikki ustunni bag'ishlashibdi – sen bilan biz haqimizda gazetalarda hech qachon hech vaqo yozishmaydi, degan gapim beixtiyor yodimga tushdi.

Gazetani o'qir ekanman, sira ishongim kelmasdi. Maqolada zikr etilganlarning hech birini bilmasdim, bularning barchasini u mendan sir tutgan ekan. Maqolada o'g'irliklar, qotilliklar, jinoiy fitnalar, giyohvand moddalar-u fohishabozlik haqida yozilgandi. Ha, ha, fohishabozlik ham tilga olingandi. Erimning qandaydir jurnalist bilan suhbat ham bosilgandi. Erim barcha ayblovlarni, albatta, rad etgandi. Gapining oxirida esa menga tanish ohangda shunday degandi: „Gaplarimni hazilga yo'ymang. Men hech vaqoni bilmayman. Kamina risoladagidek oilaparvar odamman“.

Bugun ertalab bir to'da gazetani g'ijimlab olganicha nima uchun shu darajada xafa-yu chorasiz ahvolda bo'lganini endi tushundim. Uni hayotida birinchi marta gazetada urib chiqishgan, butun el-u yurt, qolaversa, mening qarshimda barcha qilmishlari fosh bo'lganidan alamzada edi. Men laqma esa qaroqchi erkaklarni yaxshi

ko'raman, deb yuziga aytib o'tiribman. Holbuki, niyatimga yetgan ekanman-ku.

Momaqaldiroq ham gumburladi, ketidan chaqmoq ham yarqiradi. Biroq bu chaqmoq aynan o'zimni kunpayakun qildi!

Keling, hammasini oydinlashtirib olaylik. Men risoladagidek odamga turmushga chiqqandim, uni qo'y og'zidan cho'p olmagan, musichaday beozor deb o'ylasam, jinoyatchi bo'lib chiqdi. Nima qilishim kerak edi? Jinoyatchiga turmushga chiqib, aslida, jinoyatchi emas, go'dakday ma'sum ekana iqrar bo'lishim kerakmidi? Yoki keyinchalik afsus qilmaslik uchun tamomila boshqacha yo'l tanlashim kerakmidi?

Afsuski, xato qildim, biroq aynan qanday xatoga yo'l qo'yganimni bilolmay xunobman!

Dildora ARZIKULOVA tarjimasi

BIR MUHABBAT TARIXI

Badqovoq bulutlar qoplagan qop-qorong'i aprel tunida shaharga yetib keldim. Shaharning nafis, biroq musiqaday sobit kumushtan ko'lankasi harir tuman pardasi ichra samoga bo'y cho'zgandi. Cherkovning qubbalari bulutlar og'ushida tebranardi. Shahar hokimligi binosidagi sarg'ish nurlanayotgan soat go'yo ipga ilib qo'yilganday havoda suzardi. Vokzalni tutib ketgan yasmin va barra maysalarning hidi odamni mast qilardi.

Vokzalning oldida shahardagi yagona – loqayd va chang bosgan fayton turardi. Chamasi, shahar mo'jazzina edi. Faqat cherkov, shahar hokimligi, favvora, burgomistr va aravakashdan iborat.

Faytonga joylashib olganimdan keyin hayal o'tmay turli jomadonlari-yu qutichalarni ko'tarib olgan yo'lovchilarni quvib o'ta boshladim. Ularning gap-so'zlari qulog'imga chalinar, g'aribona turmushi, alamli qismati, zerikarli turmushlari-yu g'us-salari va tashvishlarining qashshoqligini tobora ravshan his etardim.

Yo'l bo'ylab tasodifiy odamlar duch kelardi. Sodda va laqma bu kimsalarning nima bilan shug'ullanayotganiga guvoh bo'lardim. Bir ayol tog'orada bolasini cho'miltirardi. Tog'oraning yaltiroq jez tutqichi e'tiborimni tortdi. Bolakay yig'lar-

di. Bir erkak karavotda kerilib o'tirar, bir o'smir esa uning etigini tortardi. Zo'riqqanidan bolaning yuzi bo'g'riqib ketgan, etik esa loyga botgandi. Bir kampir uyini supurardi. Mening itday talaydigan buvim ham har doim kechasi uyni supurardi. Mushtdayligimdan buvimning ham, supurgisini ham ko'rgani ko'zim yo'q edi, qasdma-qasdiga qog'oz parchalari, sigareta qoldiqlari, xullas, har qanday chiqindilarni xush ko'rardim. Nimaki qo'limga tushsa, buvim va supurgidan berkitishga urinib, cho'ntaklaringa joylardim. Poxol parchalar, ayniqsa, jon-u dilim edi – ko'zimga olovday ko'rinardi.

Yarim tunga yaqinlashib qolganiga qaramay, yo'l-yo'lakay talay odamlarga duch keldim. Bu yerda shunchalik kech yotisharmikan? Yoki avji bahor pallasida butun tabiat uyqudan uyg'onayotgani odamlarni bezovta qilayotganmikan? Kichik shaharchalarda kechasi ko'chada tasodifiy odamlar bo'lmaydi. Faqat oshig'-u ma'shuqlar yoki fohishalar, yoki telbalar, yoki shoirtabiat kimsalar tentiraydi. Tasodifiy noshudlar-u loqaydlar shom tushmasdan pinakka ketadi.

Bozor maydonining qoq o'rtasida shaharga asos solgan ruhoniy haykali qad rostlagan, shu qadar jiddiy va xo'mraygan qiyofadaki, baayni nozir yoki mirshab deysiz. Nazarimda, odamlar uning haykaliga parvo ham qilishmasdi. Yonidan ko'z qirini ham tashlamay o'tishar, hatto uning guvohligida gunoh ishlardan ham tap tortishmasdi.

Sho'rlik ruhoniya ichim achidi, shaharga asos solaman deb hazilakam ter to'kmagan axir. Noshukr, dunyodan alamzada odamday istehzo

bilan boqardi. O'sha tunning o'zidayoq tarixiy kitoblardan unga oid ma'lumotlar olishni ko'nglimga tugib qo'ydim. Lekin bunga qo'lim tegmadi. Zotan, chog'roq bu shaharcha odamlari o'ziga xos tarix og'ushida yashardi. Qolaversa, atrofda bahor fasli hukmron, bunday pallada allaqanday ruhoniylar-u shahar asoschilari kimning ham xayoliga kelardi.

Ertasigayoq bir necha qiziqarli voqealardan xabar topdim.

Pochtalyon tug'ma cho'loq emas, faqat bir necha kundan buyon oqsayapti ekan. U kamdan kam ichar, yilda ikki marta: tug'ilgan kuni - o'n beshinchi aprelda hamda yirik shaharlardan birida o'zini osib qo'ygan o'g'li o'lgan kundagina ichkilikka zo'r berarkan. Shu darajada icharkanki, uch kungacha yo'l chetidagi panjaralarni ushlagancha arang odimlarkan. U ichkilikka zo'r bergan uch kun mobaynida shahar ahlidan hech kim na xat, na xabar olarkan.

Bir hafta muqaddam, o'n beshinchi aprelda molday ichib olgan pochtalyon yiqilib tushib oyog'i lat yebdi. O'shandan buyon oqsayotganmish.

Bu shaharchadagi yolg'iz hodisa emas.

Men qo'nim topgan mehmonxonada naftalin, mushk va eski supurgilar hidi anqirdi. Pastak gumbazsimon shiftli katta oshxonada peshtaxta bo'lardi. Istarasi issiq Anna deraza raxiga suyan-gancha xo'randalarning pivo grafinlaridan sira ko'zini uzmasdi. Grafinlarda hamisha pivo bo'lardi. Odamlar bu yerda juda ko'p pivo ichar, Anna nimagadir chalg'ib e'tibor bermasa, qopqog'ini grafiga urib, uni hushyorlikka chaqirardi.

Anna o'shanda yigirma yetti yoshda edi. U malasochoq juvon bo'lib, nur yog'ilib turgan chehrasi olmaday tarang, bir tutam zarg'aldoq kokili peshonasiga tushib turar, miriqib cho'milib, hozirgina hammomdan chiqqanga o'xshardi.

Chiroyli, baquvvat qo'llari tortinchoq edi. Nazarimda, uning qo'li har doim nimadandir iymangan-day tuyulardi.

Anna asli Bogemindan bo'lib, bir muhandisni sevardi. Muhandis esa Annaning otasi ishlaydigan fabrikada boshqaruvchi edi. Anna muhandisdan bolali bo'lgandi. Muhandis esa boshqasiga uylanib, Annaga bolani parvarishlash va yo'lkira uchun pul bergan. U shu asno shaharda ofitsiantka bo'lib ishlay boshlagan.

Men ba'zida Anna yashaydigan xonada bo'lganimda o'g'ilchasining suratiga ko'zim tushardi. Farishtaday bola. Do'mboq qo'lchasi bilan havoni paypaslar, katta-katta ko'zlari bilan olamga tashna boqardi.

Anna kamgap bo'lgani uchun qismatini qisqacha so'zlab bergan.

Annani yo'ldan urgan muhandisday kimsalarni ko'rgani ko'zim yo'q, bu juvonga ishqim tushib qoldi.

– Siz uni haliyam sevasizmi? – so'radim Annadan.

– Ha! – javob berdi u. U bu so'zni go'yo amaliy ma'lumotnoma berayotganday rasmiy va qat'iy aytdi.

Shaharda kinoteatr ham bor edi. U gazlamalar savdosi bilan shug'ullanadigan savdogarga tegishli edi. Juda ham serg'ayrat va tadbirkor bu

odam yakshanba kunlari o'zini qo'ygani joy topolmasdi. Endilikda begim kunlari savdo bilan shug'ullansa, yakshanba kunlari kino qo'yardi.

Anna bilan kinoga bordik.

Annaning mehridaryo ekanini ba'zan sezib qoldim. Men mehr-u muhabbati ko'zi yumilib qolgan buloqday ayollarni yaxshi ko'raman: ularning mehri ham ana shunday buloq singari ohista, sezilarsiz, biroq muttasil yuqoriga siza boradi – biroq yuzaga chiqa olmasdan – yana ortga qaytadi, teranlikka singa-singa batamom barham topadi. Men Annani sevardim. U o'z mehri bilan meni rom qilgandi. Biroq u oldinda o'zini judolik kutib turganini bilmasdi.

Shahar ahlining mehri bilan munavvar xiyo-bon haqida hali to'xtalmadim. Oltin bahor yomg'iri kashtanlar-u jo'kalarining yaproqlaridagi bor g'uborlarni yuvardi. O'rindiqlar gulzorlardan narida, shundoq maysazor ustiga o'rnatilgandi. O'ylashimcha, ruhoniy o'z qo'llari bilan o'rnatgan bu o'rindiqlar endilikda kashtanlar-u jo'kalar bilan birga o'sardi.

Yakshanba kuni Anna bilan kinodan chiqib xi-yobonga bordik.

Bir-biridan bo'sa olayotgan sevishganlarga ko'zimiz tushdi va Anna beixtiyor kulib yubordi.

– Yaxshi emas, Anna, – tanbeh berdim men, – muhabbatni masxaralab bo'lmaydi.

Anna darhol o'zini o'nglab oldi.

Mehmonxonaga qaytganimizda xo'jayin Annani axtarayotgan ekan – yangi mijoz kelibdi. Qandaydir korxonaning vakili – kommivoyajer. Uning yashil va qizil suratlar yopishtirilgan yap-yangi

charm jomadoni bor edi. Sochlari to'sday qop-qora, ko'zlari yulduzday chaqnaydi. Mandolinani qoyillatib chalar, albatta, qizlarning boshini aylantirardi. Uning jomadoniga nazar solish imkonim bo'lmaganida, qizlar hadya qilgan bir dasta dastromolchalar-u ishqiy xatlarni ko'rgan bo'lardim.

Tunda oxirgi sham yonib tugadi. Yo'lakka chiqib, Annaning xonasiga kirdim. Anna egnida ko'ylak bilan karavotda yig'lab o'tirardi. Daf'atan kirib borganimdan cho'chimadi ham, e'tibor ham bergani yo'q – hamon ko'zyoshi qilardi.

Birpasdan keyin o'pkasini bosib, dedi:

– Quyib qo'yganday o'xshaydi-ya!

Yangi mijoz Annaning muhandisiga o'xsharkan.

– Sho'rim qursin! – diydiyo qildi Anna.

Shu-shu bir-birimizni sevib qoldik va buni yashirmasdik. Anna mehridaryo bo'lishi barobarida tuzukkina rashk ham qilardi. Lekin men begona ayollarga qayrilib ham qaramasdim. Bu shaharning qiz-juvonlarini yoqtirmasdim. Faqat ko'klamning oltin oqshom paytlari daladan qaytishayotganda birrov nazar tashlab qo'yardim. Ayollar olamni yangilash uchun yaratilgan axir. Ular balog'atga yetadi, kimgadir mehr qo'yadi, farzand ko'radi. Avji bahorda qiz-juvonlar qalbida onalik mehri to'lib-toshadi va bu butun yilga tatiydi.

Men har kuni barvaqt turardim. Bu paytda Anna ham, xo'jayin-u yangi mijoz ham hali uxlayotgan bo'lardi. Ostonada hamon tozalanmagan poyabzallar beixtiyor o'tgan kunni yodga solardi.

Dastlabki chorrahada Keyt o'z darchasini ochib, quyiga, shaharga nazar tashlaydi. Men Keyt bilan har doim salomlashaman, lekin u bi-

lan biron marta ham gaplashmaganman. Nima-
ni ham gaplashardik? U derazadan termilib tur-
gani hamda ertalab olam o'ziga xos va beg'ubor
bo'lgani uchun salomlashardim. Zotan, olam ya-
ralgan dastlabki pallalarda beg'ubor bo'lgan, atigi
yigirma chog'li odam yashagan va barchasi bir-
biri bilan tug'ishganlarday ahil kun kechirgan.
Peshinga yaqin ortga qaytardim, bu paytga ke-
lib olam ming yoshga keksayib qolganday tuyu-
lar, shu bois hech kim bilan salomlashmasdim.
Bunday olag'ovur dunyoda umrida bir og'iz ham
gaplashmagan odam bilan faqat savdoyi kimsa
salomlashadi.

Xiyobonda yirik tarvuzday sug'orish bochka-
si yumalab yurar, maysazorlar va gulzorlarni su-
g'orardi. O'rindiqlar atrofidagi maysalar ezilgan,
kechasi kimlar uchundir ishrat to'shagi bo'lgani
sezilib turardi. Ro'paramdan vokzal navbatchisi
kelardi.

Bu temir yo'l xizmatchisini yomon ko'rardim.
Uning yuzini tamomila sepkil bosib ketgan, te-
rakday uzun bo'lib, tarashadek qotib qolgandi.
Unga ko'zim tushgani hamono Temir yo'llar vazir-
ligiga maktub yo'llash fikri tug'ildi. Agar u yerga
maktub yozsam, men nafratlanadigan bu man-
sabdordan ikki kichik stansiya oraliq'ida telegraf
ustuni sifatida foydalanishni taklif qilgan bo'-
lardim.

Bu Temiryo'lchini nima uchun yomon ko'ri-
shimni bilmayman. Uning bo'yi favqulodda uzun
edi, lekin hamma favqulodda narsalarga ham yo-
mon ko'z bilan qaraydiganlar xilidan emasman.
Nazarimda, uning bo'yi qasddan o'sib ketgan-u,

ayni shu narsa mening g'ashimga tegardi. Qolaversa uning yana ham daroz bo'lish-u sepkillarni bittalab terishdan bo'lak tashvishi yo'qday edi. Boz ustiga sochi ham zarpechakday qizg'ish edi.

U egnidan xizmat kiyimini yechmas, boshidan esa qizil shapka tushmasdi. Uzun oyoqlari bilan bemalol tez yurishi mumkin bo'lsa ham shoshilmasdan, ehtiyotkorlik bilan odimlardi. Ohista qadam tashlaganiga qaramay, bo'yi tobora o'sib borayotganday tuyulardi.

Bu Temiryo'lchini hozir ham yaxshi bilmayman. Lekin imonim komilki, g'arazli niyatlari istagancha topiladi. G'animi ketib borayotgan poyezdni halokatga uchratib, hamma aybni strelkachiga to'nkashdan ham toymaydi. Bunday kimsalar bor ekan, poyezdda yurish xatarli.

Temiryo'lchiga o'xshagan tasqara yaxshi ko'rgan ayolining hurmati uchun ham boshidagi qizil shapkasini yechmaydi.

Uni Anna ham yoqtirmasdi. Nima uchun undan nafratlanishimni so'ragan.

Annaga qanday javob berishni bilmasdan, do'stim Avel va u ko'ngil qo'ygan ayol haqida gapirib berdim.

Do'stim Avel Nyu-Yorkka borishni orzu qilardi. Avel karikaturachi rassom edi. U yurishni o'rganmasdan oldin karikatura chiza boshlagan. Go'zallikning qadriga yetmas, aksincha, bema'ni manzaralarga mahliyo edi. Rostini aytsam, umrida biron to'g'ri chiziq tortmagan.

Avel xotinlarni yoqtirmasdi. Erkaklar ayollar timsolidagi barkamollikka shaydo bo'ladi. Avel esa komillikni rad etardi.

Uning o'zi ham yo'nilmagan tayoqday dag'al bo'lib, ayollar ayni shu bois uni sevardi. Xotinlar erkaklarning dag'al va qo'polligi ortida komillik yoki ulug'vorlik yashiringan bo'ladi, deb o'ylaydi.

Avel kunlarning birida Nyu-Yorkka yo'l oladi. Kemada umrida birinchi marta go'zal ayolni uchratadi.

Manzilga yetib borishlari bilan o'sha farishta ko'zdan g'oyib bo'ladi. Bu Avelga shunchalik alam qiladiki, navbatdagi kema bilan Yevropaga qaytadi.

Anna esa do'stim Avel boshidan kechirganlarning Temiryo'lchiga nima aloqasi borligini bila olmay garang edi.

- Nima uchun Avel haqida gapirib berding? - so'radi u.

- Anna, - dedim men. - Dunyodagi hamma voqealar bir-biriga bog'liq. Ular mohiyatan yoki bir-biriga o'xshash, yoki qarama-qarshi bo'ladi. Temiryo'lchi bilan do'stim Avelning farqi bor. Juda katta farqi bor. Do'stim Avel halokatga yuz tutadi, vokzal navbatchisi esa nainki sassiq alafday o'saveradi, hatto stansiya boshlig'i ham bo'ladi. Do'stim Avelning orzusi bor. Vokzal navbatchisining esa stansiya boshlig'i bo'lishdan bo'lak hech qanday orzu-umidi yo'q, bo'lmaydi ham. Avel ilk bora mehri tushgan ayolni qo'ldan chiqargach, bir umr talpingan Nyu-Yorkdan ham voz kechdi. Temiryo'lchi esa bir ayol sababli Nyu-Yorkni hech qachon tashlab ketmaydi.

Men Anna hammasini tushundi, deb o'yladim. U esa meni bag'riga bosib, erkalandi:

- Sen ayni men tufayli Nyu-Yorkning bahridan kecharmiding?

O'sha kecha Annaga bor mehrimni baxshida etdim, chunki uni deya Nyu-Yorkdan bosh olib ketmagan bo'lardim. Bunga iqror bo'lishdan cho'chidim, shu bois uni qayta-qayta qattiq bag'rimga bosdim. Men qo'rqoqlarcha ish tutganim holda o'zimni mardonavor ko'rsatishga urindim. Anna esa ko'nglimdagini sezib qolib, yig'i-sig'i qila boshladi. Uni bolasi bilan rad etgan muhandisdan qanday farqim qoldi, degan fikrdan xijolat tortdim.

Ertalab, odatdagidek, barvaqt chiqib ketdim – Anna uxlab yotardi. U chiqib ketganimni payqab, ko'zini ochmasdan mening o'rnimni paypaslagan bo'lsa ajab emas.

Yomg'irdan qochib qahvaxonaga kirdim.

Qahvaxona devorida katta taqvim ilig'lik turardi. Har kuni ertalab yetti yarimda oppoq bakenbardli Pochtmeyster kelardi. Pochtmeyster zobitlarday adil qaddini raso tutar, shimi juda uzun, poyabzalining – balki, shimining baloqlari hilpilasligi uchun – temir tepkisi bo'lardi.

Pochtmeysterning ko'zlari dengiz kabi moviy edi – juda ham moviy mehr to'la ko'zlar. Nazarimda, ko'zoynak ustalari yasab berganday tuyulardi. Bakenbardlari esa qor kabi beg'ubor edi. Ehtimol, har kuni ertalab yoki uyquga yotishdan oldin bakenbardlariga upa separd.

Har kuni ertalab Pochtmeyster qahvaxonadagi taqvimning yangi varag'ini ochardi. Qahvaxona egasi Ignatsga qolsa, taqvimda hamon birinchi yanvar varag'i ilinib turavergan bo'lardi. Lekin Pochtmeyster har bir sananing o'z raqami va nomi bo'lishi uchun qayg'urardi.

Pochtmeyster ko'zimga otamday issiq ko'rinardi. Muhabbat gulshani bo'lgan xiyobon shahar markazida emas, bir chetda joylashgandi. Xiyobondan keyin yaylovlar boshlanardi.

Xiyobonga kiraverishda qahvaxona bo'lib, men shu yerda nonushta qilardim.

Ro'parada pochta joylashgandi. Bu, shahardagi yagona ikki qavatli bino edi. Ikkinchi qavatda janob Pochtmeyster istiqomat qilardi.

Ikkinchi qavatdagi bitta deraza hamisha ochiq turardi. Bu Pochtmeysterning xonasi bo'lsa kerak, deb o'ylardim. Ko'zlari hamisha moviy bo'lishi uchun zangori osmonga uzoq vaqt tikilishi kerak, axir. Qolaversa, Pochtmeysterning farzandlari bo'lmasa kerak, oppoq sochini ixlos bilan turmaklab olgan keksa xotini bo'lsa kerag-u, ular ikkalasi, ehtimol, kechki paytlar dardlashar, deb taxmin ham qilardim.

Men qahvaxonada shunday joylashardimki, ro'paradagi uyning ochiq derazasi har doim ko'rinib turardi. Men derazada Pochtmeyster paydo bo'lishini poylardim. Lekin u kamdan kam ko'rinish berardi.

Bir safar derazada farishtaday go'zal qizni ko'rib qoldim. U osmonni kuzatardi.

Qizning go'zalligi yuragimga g'alayon soldi. Kiprik qoqmay tikilib turganimni, nihoyat, payqab men tomonga qaradi. Xijolatga botib salomlashdim. Salomimga alik olganday shirin imo qildi. Shu-shu uzzukun derazada paydo bo'ladigan bo'ldi.

Men o'z kechinmalarimni yovvoyi uzumday duch kelgan joyga o'tqazaman-da, shiddat bilan g'ovlab o'sishini kuzata boshlayman. Men kabi

qahvaxona eshigi oldida borib-kela boshladim. Bo'zchining mokisiday u yoqdan bu yoqqa qatnayverib kulgili holatda qoldim. Paltomning yoqasini ko'tarib, salmoqlab odimlardim. Paltom birpasda shalabbo bo'lib ketdi. Pochta va restoran yo'lagida odamlar yomg'ir tinishini kutardi.

Odamlar ustimdan kulardi. Ularga qaraganimda xijolatga tushib yuzlarini o'girishdi; nazarimda, meni telba deb o'ylashdi.

Aslida ham bu qizning ishqiqi bilan bir hafta savdoyi bo'lib yurdim. O'sha qiz haqida Annaga gapirib berdim, Anna esa mayna qilib ustimdan kula boshladi.

– Nega kulasan? – so'radim men. – Uni sevib qoldim.

– Yaxshi ko'rsang, nega o'ziga aytmayсан?

– Aytaman ham!

– Aytmaganing ma'qull! – o'tindi Anna. – Balki, rostdan ham uni sevib qolgandirsan.

Hech qachon yodimdan chiqmaydi, bir gal derazada qizning yonida Pochtmeyster ham ko'rinish berdi. Men salomlashdim, Pochtmeyster ham eski qadrdonim kabi salomlashdi.

– Qiz uning jiyani ekan, – dedi Anna.

Pochtmeyster bilan gaplashib olishga ahd qildim.

Lekin ikki hafta o'tsa ham unga ro'para bo'lishga jur'atim yetmadi. Men unga aytadigan gaplarimni ham pishitib qo'ygandim: „Muhtaram janob Pochtmeyster! Sizning ko'zlaringiz ham, temir tepkilaringiz ham, hatto uzun shimingiz ham menga yoqadi. Lekin jiyaningizni sevaman. Manglayimga bitilgan farishta ayni sizning jiyaningiz ekaniga

imonim komil. Do'stim Avel kabi men ham o'z sevganimni qo'ldan chiqarishni istamayman". Shunday deb do'stim Avel boshdan kechirganlarni gapirib beraman.

Pochtmeyster tabassumdan yuzi yorishgan-cha o'rnidan qo'zg'aladi va uning temir tepkilari tajribasiz o'quvchining qo'lidagi kumush cholg'u asbobiday jiringlab ketadi.

Uning jiyani esa mening muhabbatimni rad etmaydi va Anna kabi bema'ni savollar bilan boshimni qotirmaydi.

U juda ham ajoyib. Ko'nglini eritadigan so'zlarni, albatta, topaman.

O'zinga pul jo'natish uchun qo'shni shaharga otlandim. Ism-sharifimni ataylab xato yozdim. Qaytib kelib kuta boshladim.

Pochtachi hayajonlangan-cha meni yo'qlab kiritib keldi, chunki ikki yildan buyon pochta orqali hech kim pul olmagan ekan.

Pulni qo'shqo'llab tutqazmoqchi bo'ldi, lekin men uni shashtidan tushirdim:

– Ism-sharifim noto'g'ri yozilibdi.

– Hechqisi yo'q, – dedi pochtachi.

– Har holda tekshirgan ma'qul, – dedim men ikkilanganday. – Pochtmeyster bilan maslahatlashib ko'ring, shu ahvolda ham pulni olaversam bo'larmikan?

Shundan keyin janob Pochtmeysterning huzurida o'n yoki o'n besh daqiqa qolib ketdim. Lekin faqat nomimga kelgan pul haqida gaplashdik. U pul aynan menga kelganiga sira ham shubha qilmasligini aytdi. Bu shaharchada bunday ism-sharifli boshqa odam yo'q, dedi.

– Shahrimiz haqiqatan ham mo‘jaz qo‘rg‘onchaday, – dedi Pochtmeyster menga iltifot ko‘rsatganday. Nazarimda, ko‘nglimni ovlash uchun: „Bu yerda ism-sharifi siznikiday chiroyli boshqa odam yo‘q“, deganday bo‘ldi.

Uning temir tepkilari kumush cholg‘u kabi ohista jiringladi, hammasi aynan men taxmin qilganday bo‘ldi. Faqat derazadagi qiz haqida gap ochilmadi.

Ko‘chaga chiqiboq derazaga nazar tashladim. Derazadan Pochtmeyster qarab turardi. Unga yana bir bor imo qildim, u ham xayrixohlik bilan javob berdi. O‘ylashimcha, bu ortga qaytib, qiz haqida gaplashib olish uchun juda qulay fursat edi. Biroq men qulay imkoniyatlardan hech qachon foydalana olmaganman.

Hayotda hammasi – so‘zlar ham, voqealar ham eskiradi. Qancha qulay imkoniyatlar bo‘lmadi deysiz. Zarur barcha so‘zlar ham aytili. So‘zlarining takrorlanishiga ham, voqea qaytalanishiga ham sira tob-u toqatim yo‘q. Shunday kezlarda allaqachon urfdan qolgan kamzulni kiyganday o‘zimni noqulay sezaveraman.

O‘sha kuni kechqurun qiz derazada ko‘rinmadi. Shaharni tark etishga ahd qildim.

Mehmonxonaga qaytib, narsalarimni jomadonga joyladim. Anna kirib so‘radi:

– Necha kunga ketyapsan?

Butunlay ketayotganimni u xayoliga ham keltirgani yo‘q.

– Ikki kunga, – dedim men va yolg‘on gapirganim uchun biron tukim qilt ham etmadi. Annaga yolg‘on gapirganimning nima ahamiyati bor? De-

razadagi qiz g'oyib bo'ldi, men esa qulay fursatni boy berdim.

— Pochtmeyster bilan gaplashdingmi? — so'radi Anna.

— Gaplashganimdan nima foyda, — dedim hasratimdan chang chiqib. — Anavi qiz ortiq qorasini ham ko'rsatmayapti.

— U, chamasi, betob! — dedi Anna.

— Betob? Nega bunday deyapsan?

— Chunki rostakamiga xasta! Bilmasmiding? U kasal! Sil kasaliga chalingani kamday shol bo'lib qolgan. Shu bois ko'chaga chiqmaydi. Yaqinda o'ladi!

Hamma gapni bir yo'la aytgani uchun nafasi tiqilib qoldi. Biroq har bir kalima yuragimga ketma-ket zarba bo'ldi. Hijjalab aytilganday har bir bo'g'in go'yo nashtar kabi bag'rimni tildi.

Annaga qaradim. U sochlari silliq turmaklangan, rang-ro'yi hozirgina hammomdan chiqqanday ko'pchigan holda ro'paramda turardi. „Anna o'lmaydi!“ — degan fikr ko'nglimdan kechdi.

Derazadagi qiz o'ladi! O'ladi! O'ladi!

U bilan hech qachon gaplasha olmayman. Ayni shu bois imkoniyatni boy berdim. Landavur bo'lganim uchun emas, qiz betob bo'lgani uchun imkoniyatni qo'ldan chiqardim.

— Anna, — dedim. — Butunlay ketyapman.

— O'sha qiz betob bo'lgani uchunmi? — so'radi Anna.

— Ha!

— Biroq men sog'lomman-ku! — dedi Anna.

Menga g'olibona nigoh tashladi. Rangi o'chib ketgan, sovuqdan sovuq edi.

– Seni vokzalga kuzatib qo‘yaman! – dedi Anna. Birga vokzalga yo‘l oldik.

Poyezd keldi, men chiptalar sotiladigan darcha tomon yo‘naldim.

Anna titragancha qo‘limga yopishdi. Beixtiyor to‘xtadim.

– Ketma! – yolvordi Anna.

Qiyofasida g‘olibona kayfiyatdan asar ham qolmagandi. Vahimaga tushgan baxtsiz jonivorga, biyday dalada dildiragan sho‘rlik olmaxonga o‘xshardi.

Temiryo‘lchi yaqin kelib dedi: „Muhtaram janob! Xayrli kech! Siz ham hozir keldingizmi? Yoki jo‘nab ketyapsizmi?“

– Yo‘q! – keskin javob berdim men. – Hozirgina keldim! Va Anna bilan birga shaharga qaytdim.

Kechasi uxlay olmay betob qizni o‘ylab chiqdim. Yaqinda o‘lishidan xabar topgandan keyin uning fikr-u zikriga hukmron bo‘lib olganimga shubha qilmasdim. Men xayolan uni mahkam tutib turardim, hatto qo‘ltiqlab olardim. U qalbim malikasiga aylangandi.

Ko‘pdan buyon kasal ekanini qayoqdan ham bilardim. Bundan kuni kecha xabar topdim. U o‘ladi, degan fikr ko‘nglimdan kechardi, ko‘p o‘tmasdan o‘ladi. Men eng qimmatli narsasidan bugun bo‘lmasa ertaga judo bo‘ladigan odamga o‘xshardim.

Ertasiga ertalabdan pochta derazasi ostida odimlay boshladim. Pochtmeyster har soatda deraza oldiga kelar, menga ko‘zi tushib ajablanardi. Peshinda u uydan chiqdi, men u bilan salomlashdim, u ham ajablangancha salomlashdi. Ke-

yin soat uchda qaytib keldi, men esa hamon derazaning tagida borib kelardim.

Oqshom payti oyna oldidagi o'z joyimni egal-ladim. Ro'paradagi bino derazasi ochilib, nihoyat, o'sha qiz paydo bo'ldi.

Yanglishmasam, uning o'zi birinchi bo'lib salomlashdi. Bugun meni ko'raman deb o'ylamagan ko'rinadi, chunki kecha u betob bo'lgan. Men unga uzoq vaqt intiqlik bilan termildim, dilimda to'lib-toshgan barcha dardlarimni nigohlarim bilan izhor etdim.

Basharti, uch kun to'xtovsiz gapirganimda ham bunchalik ko'p gaplarni ayta olmagan bo'lardim.

Men o'zimni ahmoqday his qildim, ustiga ustak yosh boladay hayajonlanardim. Nazarimda, ko'ngil izhorimni u uqib oldi. Qorong'i tushgach, derazani berkitdi; xona ichi chiroq nurlaridan yorishdi, parda tortildi. Yorqin parda ortidan daroz bir odamning siyog'i ko'zga tashlandi. (Bu Pocht-meyster emasdi, chunki uning bakenbardi yo'q edi. Bu odamning umuman soqoli ko'zga chalinmasdi. Balki, uning ukasidir.)

Xiyobonda uzoq sayr qildim. Sochlarini yelkasi uzra shaloladay yoyib olgan ayollar menga pesh-voz chiqardi. Ular yo'laklar bo'ylab hafsalasizlik bilan sanqib yurishardi.

Ular sog'lom, o'yladim men. Ular o'lmaydi.

Anna o'zining xonasida ekan. U karavotda yig'lab o'tirardi. Uning qo'llari shalvirab tushgan, holbuki yig'layotgan odam yuzini qo'llari bilan to'sib oladi. Uning yig'isi ezib yog'ayotgan yomg'irni eslatardi, qizig'i, yurakdan yig'lamasdi, aksincha, uning qayg'uli holatida allaqanday begona

bir jihat bor ediki, bu hasratni yashirib ham, ovutib ham bo'lmadi.

O'sha kechani Anna bilan birga go'yo birinchi visol oqshomiday o'tkazdim. Odam yangi sotib olgan narsasini, odatda, mana shunday avaylaydi, unga bor mehrini baxshida etadi.

Ertasiga mazkur shaharda qismatimga bitilgan so'nggi voqeani boshdan kechirdim.

Ertalabdan qahvaxonada kommivoyajer shirinlik yeb o'tirardi. Juda nazokatli bo'lgani uchun shirinlikni pichog'-u qoshiq bilan shoshilmay tanovul qilardi. Keyin o'rnidan qo'zg'alib, taqvim oldiga keldi va bugun yangi sanani bunyodga keltirayotgan qudratli Parvardigorday qat'iy va mag'rurona kechagi kun varag'ini yirtib oldi.

Men Pochtmeysterning kelishini hayajon bilan kutardim.

Pochtmeyster o'nlab yillar mobaynida o'tgan kun varag'ini yirtib, yangi kunni boshlab berardi. U bu ishni Tangri kabi emas, balki uning mo'min bandasiday ehtiyotkorona va itoatkorona ado etardi. Bugun u taqvimga ajablanib tikiladi, kunlar-u sanalarda yanglishib, olamni anglay olmay qoladi.

Shu bois yirtib olingan varaqni qo'limga olib tekisladim va yana taqvimga qistirib qo'ydim.

Kommivoyajer menga yuzlandi:

– Meni afv etasiz, biroq bugun yigirma sakkizinchi may!

U sanani shu qadar qichqirib aytdiki, qo'rqib ketdim. Albatta, bu hammaga ayon edi, biroq men kommivoyajer allaqanday sir-u asrorni surbetlik va qo'pollik bilan fosh qilganday seskanib ketdim.

Yigirma sakkizinchi may!

Ayni shu pallada minoradagi soat yetti yarimga zang urdi, va Pochtmeyster temir tepkilari ohista jiringlagancha kirib keldi. Janob Pochtmeyster tantanavor ravishda taqvim oldiga bordi va yangi kunni ochdi. Faqat shu lahzadan yigirma sakkizinchi may boshlandi!

Yigirma sakkizinchi may mening hayotimdagi muhim sanalardan biri bo'ldi. Gap shundaki, men jo'nab ketishga ahd qildim.

Bu shaharda qolib nima ham qilardim? Derazada ko'rinish beradigan qizning sanoqli kunlari qolgan. Annaga achinardim, ko'ziga tik qarashga ham yuragim dov bermasdi, biroq uning ko'nglini ovlash ham qo'limdan kelmasdi. Pochtachini ham, Pochtmeyster etiklarining temir tepkisining kumushday jiringlashini ham allaqachon yaxshi bilib olgandim. Keyt har kuni ertalab derazasini odatdagiday ochaveradi, uning yonidan o'tib, salomlashmasam osmon uzilib yerga tushmaydi. Buning ustiga yigirma sakkizinchi may kelgandi. Yigirma sakkizinchi may! Bunday sanada odam qiladigan ishini juda yaxshi bilishi kerak.

Tez orada vafot etadigan va men biron marta ham bo'sa olmaydigan qizning derazasi ostida har kuni telbaday sanqishim kulgili emasmi axir, deb o'ylardim. Axir, ortiq hovliqma o'smir emasman, har bir kunning qadriga yetishim kerak, vaqtni behuda sarflash – gunohi azim.

Ba'zan yirik shahar tushimga kirardi. Bu yanglishmasam, Nyu-York edi.

Uyqudan uyg'onib, men bu shaharning tarkibiy qismi emas, balki bor-yo'g'i kulgili shaharchaning kulgili odami ekanimni his etib ajablan-

dim. Aslida ham kimman? Deraza ostidagi oshiqi sodiq. Birodar, dedim o'zinga o'zim, so'nggi kunlarini yashayotgan qizni unut, u shundoq ham o'lim to'shagida yotibdi, nihoyat, chinakam hayotga mardonavor yuz tut. Hayot – muqaddas. O'sha qizning uyiga qatnab, kunlarni uning to'shagi yonida o'tkazish, oqshomlari esa derazaning yoniga joylashib olgancha izhori dil qilish, balki, hikmatdan xoli emasdir.

Biroq hayot – muhim.

Men o'zinga shu asno tanbeh berarkanman, ko'nglimni chulg'ab olgan g'ussa nolasini nainki bo'g'ishga urindim, balki shafqatsizlarcha bo'g'izladim.

Men o'zim kelgan, shaharda yagona bo'lgan faytonda vokzalga yo'l oldim. Annaga indamay qo'ya qoldim. Choshgoh. Oftob olam uzra oltin yog'dular sochardi. Vokzal bahaybat sarg'imgtir mushukday oftobda toblanib yotardi. Relslar olislarga uloqib ketgan, zaminni metin quchog'iga olgandi.

Pochtachi esini yo'qotguncha ichsa ichavermaydimi! Pochtmeyster temir tepkilarini jiringlatib, kommivoyajer esa upa hidini anqitib yuraversin. Anna unga ma'shuqa bo'la qolsin.

Derazadagi qiz-chi?

„O'lmasa battar bo'lmaydimi!“ – shunday deya uyalmay to'rt mucham sog' ekanidan quvondim ham.

Keyingi haftada meni nima jin urdi? Do'stim Avel shunchalar ham ta'sirchanmi? U kabi qandaydir bir juvonning hajrida kuyib, o'zim orzu qilgan Nyu-Yorkni hech qachon, hech qachon tark etmagan bo'lardim.

Nihoyat, aynan Nyu-Yorkka otlanaman.

Hushtak ovozi xayolimni bo'ldi. Vokzal navbatchisi qizil shapkasi bilan perronga chiqdi. Unga nihoyatda go'zal bir qiz ergashib kelardi. Bu o'sha, o'sha – derazada ko'rinish beradigan qiz!

– Biroz kutib tur, – dedi unga navbatchi. – Hozir kelaman.

Biroq qiz uning gaplarini eshitmadi. Biz bir-birimizga tikilib qoldik. Qomati sarvday ravon. Chappar urib gullagan olchaday oppoq ko'ylakda. Na sil, na shol – soppa-sog'. Temiryo'lchining qaylig'i yoki xotini bo'lsa kerak.

Poyezd qo'zg'aldi va men ko'zlarimni qizning nigohidan uzmay qo'l silkidim. Ayni mana shu sir-sinoat to'la nigoh sharafiga shu hikoyani yozdim.

Kupeda yig'lab yuborguday, haykal kabi qotib o'tirardim. Chalg'ish uchun derazadan qaradim: cho'pon dalada itning ketidan quvib yurar, strelkachi temir yo'l ko'tarmasi yonida uzala tushib yotar, xotini choyshablarni dorga ilar, qo'ng'izday mitti yuk mashinasi esa o'nqir-cho'nqir yo'l bo'y-lab silkina-silkina ketib borardi.

Dildora ARZIKULOVA tarjimasi

— Bu voqea sodir bo'lganda, o'zim o'sha yerda edim, — dedi Pimley o'zini befarq ko'rsatishga urinib.

Yana biroz undan bundan gap sotgach, Tompkins o'z katagiga kirib ketdi, Pimley esa katta muzlatkichxonaga kirib, shaxsiy bo'lmasini ochdi va go'sht solingan qog'oz pakatlardan birini tanlab oldi.

Alvin Pimley toki garajga kirmaguncha pulni payqamadi. Mashinadan tushayotganda orqa o'rindiqqa birrov nazar tashlab, gazeta qog'ozidan qilingan yarim ochiq paketni ko'rib qoldi. Qandaydir ko'kimtir qog'ozlar taxlami e'tiborini tortdi. Dollar-ku!

Hammasi qanday ro'y berganini darrov tasavvur qildi: o'g'ri bank binosidan qochib chiqar ekan, qo'lidagi pul to'la paketni yon tomonidagi oynasi tushirib qo'yilgan dastlabki duch kelgan mashina ichiga qarata uloqtirgan. Shunday bo'lishi mumkinligi politsiyachilarning esiga kelmaganini qaranga.

Pimley darhol bir fikrga keldi. Muzlatilgan go'sht solingan paketlarni ochib, ichidagi go'sht bo'laklarini orqa o'rindiqqa qo'ydi. Pullarni esa shu paketga solib, yaxshilab o'radi. Paketni yomg'irpo'shining cho'ntagiga solib, garaj eshigini ochgandi, kutilmaganda uy bekasiga ro'para bo'ldi.

Eshik daf'atan ochilishini kutmagan beka seskanib ketdi.

— Voy, janob Pimley... Yo'lingizga qarab ko'zlarim to'rt bo'ldi, ijara haqini, balki, hozir olarman, deb o'yladim. Shu yerda bo'lsangiz kerak, deb garaj derazasidan qaramoqchi edim.

Pimley darhol o'zini qo'lga oldi.

– Juda soz, Braun xonim. Katta rahmat.

Hamyonidan kerakli pulni olib, ayolga uzatdi.

– Qahva olishni unutilibman, yana shaharga tushib chiqmasam bo'lmaydi, – deb g'o'ldiradi Pimley.

Braun xonim yaxshi borib-keling, deganday imo qildi-da, bog'cha eshigi tomon yo'naldi.

„Bu jodugar ko'rib qolmadimikan?“ – degan fikr kechdi Pimleyning ko'nglidan.

Oradan o'n daqiqa ham o'tmay, yana Tompkinsning muzlatkichida hozir bo'ldi. Omadi keldi. Tompkins idorasida ko'rinmasdi. Pimley qo'llari qaltiragancha pul solingan paketni bo'lmasining eng ostiga joylashtirdi, ustidan esa boshqa paketlarni qalashtirib tashladi.

Yarim tunga yaqinlashganda politsiyachilar kelib, uning avtomobilini sinchiklab ko'zdan kechirishdi, ko'plab savollar berishdi. Alvin Pimley bundan ajablanmadi ham, o'zini yo'qotib ham qo'ymadi. Uy bekasini ham savolga tutishdi. Shaharga qahva xarid qilish uchun qaytib borganini aytib bergan bo'lishi shubhasiz. Lekin u, odatda, yeguliklar xarid qiladigan baqqollik do'konlaridan surishtirishganda, Pimley ko'rsatilgan vaqtda ularning yonidan mashinada o'tib ketganini, do'konchalarning biridan yarim kilogramm donador qahva sotib olganini aytib berishgan bo'lardi.

Oradan bir necha kun o'tdi, Pimley muzlatkichga bosh suqmaslikka harakat qilardi. Holbuki, Tompkins o'z joyida soatlab bo'lmas, mijozlar muzlatkichga o'zlari kirib, zarur oziq-ovqatlarni olib chiqib ketishardi.

Mehnat ta'tili vaqti keldi. Pimley shu paytgacha ham muzlatkichga kirmadi. Ta'tildan qaytgandan keyin kirarman, degan qarorga keldi. Shunday qilsam, six ham, kabob ham kuymaydi, deb o'yladi. U keyingi olti yil mobaynida dam olish uchun odat qilganidek, dengiz bo'yidagi arzon oromgohdan bitta xona buyurtirdi. Bu yil ham uch haftalik ta'tilni shu yerda o'tkazishni niyat qilgandi.

Biroq... Ta'tilning uchinchi kuni ertalab nonushta chog'ida kutilmagan voqea sodir bo'ldi.

– Siz Martin Kauntidanmisiz, janob Pimley? – deb so'radi tilla gardishli ko'zoynak taqqan ozg'in erkak.

– Ha, o'sha yerlikman.

Aksariyat dam oluvchilar bir soniya nonush-tani ham unutilib, ular tomon qaradi.

– U yerda kecha kechasi kuchli suv toshqini bo'lganini xabar qilishdi. Rosmana to'fon. Bo'ron daraxtlarni ildizi bilan qo'porib ketibdi, butun shahar elektr chirog'isiz qolganmish.

Alvin Pimley tishlarini g'ijirlatdi, boshiga birdan og'riq kirdi. Shahar elektr tokisiz qolibdi! Uning muzlatkichdagi boksi nima bo'ldi ekan? O'n ming dollar-chi?

U dast o'rnidan turib, eshikka qarab yurdi.

Oradan olti soat o'tgach, uning eski avtomobili Martin Kauntiga kirib keldi. To'fon rostdan ham ancha zarar yetkazgandi. Majaqlangan, ag'darilib yotgan mashinalar ustida ildizi bilan qo'porilgan daraxtlar yotardi, hamma yoqda cherepitsa plitkalari yotar, e'lon qog'ozlarining parchalari uchib yurardi. Shamol tingan, lekin hamon yomg'ir yog'ardi.

Janob Tompkins o'z idorasida o'tirar, unga ko'zi tushgan Pimley ostonada tosh qotdi. Sir boy bermaslikka har qancha harakat qilmasin, ovozi titrab chiqdi:

– To'fonni qarang-a, janob Tompkins. Elektr tokisiz qanday amallaganingizga sira ishongim kelmayapti. Bularning barchasiga qanday chida-dingiz? Muzlatkich jiddiy zarar ko'rmadimi...

Pimley qo'llari qaltirayotganini bildirib qo'ymaslik uchun ularni cho'ntagidan chiqarmasdi.

– Men kecha ertalab uyingizga qo'ng'iroq qil-gandim,– dedi Tompkins. – Barcha mijozlar bilan bog'lanishga harakat qildim. Baxtinga, Golfport-dan ancha quruq muz topdim. Yo'qsa, bo'lmalar-dagi go'shtlar aynib qolardi. Sizning bo'lmangiz-dagi go'sht solingan barcha paketlarni olib, muz bo'laklari orasiga qo'ydim. Qo'limdan kelgani shu bo'ldi. Buzoq go'shtidan qilingan kotletlardan boshqa barchasini asrab qoldim. Buzoq go'shtidan qilingan to'rtta paketdagi kotletlar hidlanib qolib-di, ularni tashlab yubordim. Lekin ularning o'rni-ga sarxil kotletlar olib beraman. Chunki mening idoram bunday tabiiy ofatlardan sug'urta qilingan.

– Aynigan... aynigan go'shtlarni nima qilasiz? – tutila-tutila so'radi Pimley.

– Agar juda ko'p yig'ilib qolsa, chiqindixonaga olib borib ko'mib tashlaymiz. Lekin bu gal arzi-magan miqdordagi go'shtni boy berdik. Shu bois ularni uyimning o'txonasida yondirib yubora qol-dim.

Pimleyning boshi chir aylanib ketdi. Oyoq-qo'liga muz yugurdi.

Tompkins esa davom etardi:

- Ba'zida shunday voqealar ham bo'lib turadi, janob Pimley. Ha-ya, butun ishni bir necha oyga o'g'linga topshirishga qaror qildim. Xotinim bilan Janubiy Amerika bo'ylab safarga chiqishni mo'ljallayapmiz. Er-u xotin biron marta ham sayohat qilmaganmiz. Lekin yaqinda omadim kulib, mo'may sarmoyani meros qilib oldim. Hamyoning to'la bo'lsa changalda sho'rva, deb bejiz aytishmagan. Naqd pulga nima yetsin, nima deysiz, janob Pimley?

Abduhamid PARDAYEV tarjimasi

NIMADIR SODIR BO'LISHI KERAK!

Alfred Vunzidelning fabrikasida xizmatchi sifatida o'tkazgan kunlarimni hayotimning, shubhasiz, muhim davri, deb bilaman. Tabiatan anchagina xayolparast va bekorchixo'ja bo'lsam ham, moliyaviy qiyinchilik – axir bekorchilik kabi xayolparastlik ham deyarli hech qanday naf keltirmaydi – ba'zi-ba'zida biron-bir lavozim egasi sifatida ishlashga majbur qilardi. Xullas, bir safar hamyonimda sariq chaqa ham qolmagach, inonixtiyorimni ish topib beradigan allaqanday idoraga topshirib, o'zim kabi kulfatzada kimsalar bilan birga Vunzidelning fabrikasiga yo'llanma oldim-da, shu yerda qattiq sinovdan o'tdim.

Fabrika binosining ko'rinishiyoq menda shubha uyg'otdi – uning tashqi devorlari yirik-yirik oynalar bilan qoplangandi, men esa ishlashga sira bo'ynim yor bermaganday yarqiraydigan binolar-u o'ta yorug' xonalarni yoqtirmasdim. Bizni to'g'ridan to'g'ri yop-yorug', yorqin ranglar bilan bo'yalgan fabrika oshxonasiga boshlab kirishganda esa yana ham hushyor tortdim – oshxonada biz uchun nonushta tayyorlab qo'yilgandi. Farishtaday ofitsiant qizlar tuxum, qahva va qovurilgan non bo'lakchalarini oldimizga keltirib qo'yishdi. Bejirim finjonlarga apelsin sharbati to'latib qo'yilgan, tilla baliqchalar

do'ng peshonalarini akvariumning yashil oynasiga xotirjam tiragancha dumlarini likillatishardi. Ofitsiant qizlarning og'zi qulog'ida, quvonchi ichiga sig'mayotganday, bor shodligini qo'shiq qilib kuy-lashdan o'zini arang tutib turganday tuyulardi. Serpusht tovuqlar singari ularning qalbida ham go'yo shavq-u zavq ummoni jo'sh urardi.

Bu nonushta ham imtihonning bir qismi ekani-ni o'zim kabi ish izlab yurgan birodarlarim hatto xayoliga ham keltirmayotganini daf'atan payqa-dim. Shu bois go'yo omonat tanasini qanday foydali ozuqalar bilan ta'minlanayotganini teran angelaydigan kimsa kabi har bir luqmani shoshil-masdan chaynardim. Men, hatto odatiy holatda dunyodagi biron-bir kuch majburlay olmaydigan ishni ham qildim – och qoringa apelsin sharba-tini ichdim, likopchadagi non bo'lakchalariga qo'l urmadim, tuxum bilan qahvaga esa qiyo ham boqmadim. So'ng o'rnimdan turib, darhol ishga kirishishga tashna odam singari oshxona bo'ylab oshkora odimlay boshladim.

Bu naf berdi – imtihon bo'ladigan xonaga dastlab meni taklif qilishdi. Did bilan bezatilgan stollar ustida oldindan tayyorlab qo'yilgan savol-nomalar yotardi. Xona devorlari och moviy rang-ga bo'yalgan, uning ohanrabosi o'ta befarq kim-salarni ham hayratga solgan bo'lardi. Xonada hech kim yo'q, bundan qat'i nazar kimdir qay-sidir tirqishdan meni kuzatayotganini sezib tu-rardim. Darhol cho'ntagimdagi ruchkani oldim, ro'paramdagi stolga o'tirib, uy egasidan hisob-ki-tob varaqasini olgan ijaradagi hovliqma kabi so'rovnomaga qo'l uzatdim.

Birinchi savol: odamzod faqat ikkita qo'l, ikkita oyoq, bir juft ko'z va quloqqa ega ekanini siz adolatli hol deb hisoblaysizmi?

Xayolparast, mulohazakor ekanimning samarasini birinchi bor tatib ko'rish nasib etadigan bo'ldi! O'ylab ham o'tirmay shunday deb yozdim: „Mening ishchanligimni qondirish uchun hatto to'rtta qo'l, to'rtta oyoq va to'rtta quloq ham kifoya qilmagan bo'lardi! Afsuski, odamzod nochor-u notavon yaratilgan!“

Ikkinchi savol: bir vaqtning o'zida siz nechta telefonga xizmat ko'rsata olasiz?

Oddiy tenglamani yechish singari bu savol javobi ham oson edi: „Agar ro'paramda yettita telefon bo'lsa, – deb yozdim men, – o'zimni qo'ygani joy topa olmay qolaman, yonimda to'qqizta telefon bo'lsagina risoladagiday g'ayrat bilan ishlayman“.

Uchinchi savol: bo'sh vaqtingizda nima bilan shug'ullanasiz?

So'nggi savolga javob quyidagicha bo'ldi: „Bo'sh vaqt nima ekani allaqachon yodimdan ko'tarilgan. O'n besh yoshga to'lganimda bu iborani o'z lug'at boyligimdan tamomila o'chirib tashlaganman, zotan, allomalar: „Mehnatning tagi – rohat“, deb bilib aytishgan“.

Ishga olishdi. Menday serg'ayrat odam uchun to'qqizta telefon ham kamlik qilardi. Go'shakni qo'lga olib qichqirardim: „Darhol kirishinglar! Bo'la qolinglar deyapman!“ yoki: „Biron chorasini topinglar!“, „Nimadir qilinglar axir!“, „Albatta, nimadir qilish kerak!“, „Albatta, nimadir qilamiz!“, „Allaqachon uddalab qo'rganmiz!“, „Haqiqatan ham nimadir qilish kerak!“ Lekin aksariyat holat-

larda korxonadagi umumiy muhitga ko'ra, buyruq ohangida hayqirardim.

Korxonada tushlik paytidagi tanaffus maroqli o'tardi, ishchi-xizmatchilar sassiz hamjihatlik og'ushida darmondorilar bilan to'yimli yeguliklarni ishtaha bilan tanovul qilardik. Vunzidelning fabrikasi qiyomat izdihomidan qolishmas, ishchi-xizmatchilarning har biri barcha buyuk zotlar singari o'z o'tmishi haqida to'lib-toshib, jon deb hikoya qilishni istardi. Ularning umr yo'llari hayotning o'zidan ham muhimroq ahamiyatga ega edi-da. Bir og'iz shama qilsangiz bas, ko'nglidagi barcha gaplarni oqizmay-tomizmay gapirib berar, kamiga, bularning barchasi haqiqat, deb qasam ichishdan ham toymasdi.

Broshek degan g'ayrioddiy zot Vunzidelning o'rinbosari vazifasini bajarardi. U talabalik kezlaridayoq yetti bola bilan shol bo'lib qolgan onasini ta'minlashdek vazifani uddalab, nom chiqargandi. Buning uchun tun bo'yi ishlar, to'rtta savdo firmasining vakili vazifasini qoyillatib ado etar, shunga qaramasdan ikki yil mobaynida ikkita davlat imtihonini ham „a'lo“ baholarga topshira olgandi. Reportyorlar bir gal undan: „Nahotki tunda ham uxlamasangiz?“ – deb so'rashganda, Broshek: „Uyqu – gunohi azim!“ – deb javob bergan.

Vunzidelning kotibasi esa Broshekdan ham oshib tushardi. Kotibalik qilish bilan bir paytning o'zida qo'li to'qishdan bo'shamas, shuning evaziga to'rt bola bilan to'shakka mixlanib qolgan erini ta'minlar, ayni paytda ruhshunos va tarixchi ilmiy unvoniga ega bo'lib, kamiga zotdor kuchuklar boqar hamda tungi qahvaxonada „Bamn 7“ nomi bilan mashhur xonanda ham edi.

Vunzidelning o'zi esa ertalab o'rnidan turib ulgurmasdan nimadir qilishga oshiqadigan o'pkasini qo'ltiqqlaganlar toifasidan edi. Ular, hatto tungi pijamasining bog'ichini shoshilib bog'lash asnosida ham: „Men g'ayrat qilishim kerak!“ – deya pishillaydi. Hattoki yonoqlarini qirtishlayotganda ham ustara tig'ida omonat turgan, bir lahzadan keyin dastjo'yak ichiga sho'ng'iydigan soqolining tuklariga g'olibona nazar solgancha: „Men harakat qilishim darkor!“ – deb o'ylaydi. Beshafqat qirib tashlangan soqol tuklari ularning tiyiqsiz ishchanliklarining dastlabki qurboni bo'ladi. Nimasini aytasiz, kichik va katta zaruriyat ham bunday kimsalarga huzur baxsh etadi – oq chinni o'tirg'ichdagi suv shovullaydi, hojatxona qog'ozi mayin shitirlaydi... nimadir ro'y berayotir-da! Non ishtaha bilan chaynaladi, nonushta uchun qaynatilgan tuxum po'choqlari pachoqlanadi...

Har qanday mayda-chuyda ham, Vunzidelning nazdida, buyuk a'mol tusini olardi: shlyapa kiya-dimi, g'ayrati taniga sig'may paltosining tugmasini qadaydimi, ishga o'tlanishdan oldin xotini-ning yuzidan bo'sa oladimi – hamma-hammasi buyuk faoliyat! Tengi yo'q g'alaba!

Vunzidel ishga keliboq kotibasi bilan salomlashish o'rniga: „Nimadir sodir bo'lishi kerak!“ – deb qichqirar, kotiba ham, o'z navbatida, g'ayrati ichiga sig'may: „Albatta, sodir bo'ladi!“ – deya azbaroyi hayajon bilan sado berardi. Vunzidel shundan keyin bo'limlarga birma-bir bosh suqib chiqar, hamma joyda uning: „Nimadir sodir bo'lishi kerak!“ – degan xitobi yangrar, hamma xodimlar o'rnatilgan tartibga rioya qilgan holda bor ovozi bilan bara-

variga: „Albatta, nimadir sodir bo‘ladi!“ – deya mardonavor javob berishardi. Xo‘jayin xonamga kirib kelganda men ham o‘rnimdan sapchib turganicha, quvonchim ichimga sig‘masdan: „Albatta, nimadir sodir bo‘ladi!“ – deb javob qaytarardim.

Men ish boshlagan dastlabki haftadayoq o‘zim xizmat ko‘rsatadigan telefonlar sonini o‘n ikkita-ga yetkazdim, keyingi haftada telefonlar o‘n uch-ta bo‘ldi. Ertalab tramvayda ishga borarkanman, „sodir bo‘ladi“ fe‘lini buyruq ohangida yoki bar-cha zamonlar va fe‘l bog‘lanishlarida, shartli va aniqlik mayllarida xilma-xil tarzda tushlash-u ifo-da qilishdan huzur topardim. Jumladan, bir sa-far menga juda-juda yoqib tushgan bitta iborani, ya‘ni „Nimadir bo‘lishi kerak edi-ku axir!“ – deya telefon go‘shagiga qatorasiga ikki kun qichqirdim. Keyingi ikki kun mobaynida esa: „Hech narsa sodir bo‘lmasligi kerak edi-ku!“ – degan xitobim yangradi.

Shu asno ishga sho‘ng‘ib ketdim, biroq kutil-maganda haqiqatan ham nimadir sodir bo‘ldi. Se-shanba ertalab ishxonadagi oromkursiga joylashib ulgurmasimdan janob Vunzidel xonamga bostirib kirdi-da, odatdagidek: „Nimadir sodir bo‘lishi ke-rak!“ – deya hayqirdi. Lekin uning qiyofasidagi g‘alati ifodani ko‘rganim hamono tilim kalimaga kelmay qoldi. Mendan hadeganda javob chiqmaganidan g‘azablangan Vunzidel janoblari kamdan kam ho-latlarda xodimlarga baqirishiga qaramasdan, o‘sh-qira ketdi: „Javob bering! Belgilangan tartibda dar-hol javob bering!“ „Men – yaramas bolakayman!“ – deya tan olishga majbur qilingan norasida bola-day astagina: „Albatta, sodir bo‘ladi“, deb shivirla-

dim... Shunday deyishimni bilaman, ko'z o'ngimda rostdan ham kutilmagan voqea ro'y berdi: Vunzidel yuztuban quladi, yonboshiga o'girildi va ostona oldida ko'ndalang tushgancha tarashaday qotib qoldi. Stolni aylanib o'tib, yaqinlashmasdan oldinoq uning jon taslim qilganini payqadim.

Afsus bilan boshimni sarak-sarak qilgancha, uzala tushib yotgan jasad ustidan hatlab, keng bo'lmadan o'tib, eshigini taqillatib ham o'tirmay, Broshekning huzuriga kirdim. Broshek yozuv stoliga engashgancha o'tirardi. Ikkala qo'lida ikkita telefon go'shagi, og'zida esa sharikli ruchka, u bilan daftarchaga nimalarnidir qayd qilardi, ayni paytda yalang oyoqlarining barmoqlari bilan stol ostidagi to'quv mashinasini ishlatardi – Broshek shu tariqa oilasining kiyim-kechaklari mo'l bo'lishiga o'z hissasini qo'shardi.

– Bugun kutilmagan voqea sodir bo'ldi! – sirli tarzda shivirladim men.

Broshekning og'zidan sharikli ruchka tushib ketdi, telefon go'shaklarini joyiga qo'ydi, to'quv mashinasining pedalidan oyoqlarini oldi.

– Yana nima balo sodir bo'ldi? – so'radi u.

– Janob Vunzidel omonatini topshirdi, – dedim men.

– Bo'lishi mumkin emas, – ishonmadi Broshek.

– Rostdan ham o'ldi, – e'tiroz bildirdim men. – Yuring, o'z ko'zingiz bilan ko'rasiz.

– Yo'g'-e. Nahotki?! – dedi Broshek, lekin shunga qaramasdan uyda kiyadigan boshmog'ini kiydi va ortimdan ergashdi.

– Yo'q! – qichqirib yubordi Broshek marhumning jasadiga ko'zi tushgani hamono. – Yo'q! Yo'q! Yo'q!..

Unga qanday taskin berishni bilmasdim, engashib Vunzidelni chalqancha yotqizdim va ko'zlarini yopdim-da, marhumga o'ychan tikilib qoldim.

Ayni shu kezda unga nisbatan birinchi marta mehrim tovlanib ketdi, nihoyat rostini aytganda, unga hech qachon nafrat bilan qaramaganim ko'nglimdan kechdi. Uning qiyofasi shunday tushga ega ediki, odatda, o'rtoqlarining vaj-korsonlari qanchalar asosli bo'lmasin, Qorbobo borligiga oid ishonchidan voz kechishni sira istamayotgan bolaning yuzida shunday ifoda bo'ladi.

- Yo'q! - deya qat'iy baqirdi Broshek. - Yo'q!
- Nihoyat, mana endi nimadir sodir bo'ladi, - dedim sekingina unga.
- Ha, - deya fikrimga qo'shildi u ham, - endi rostdan ham nimadir bo'lishi kerak.

Haqiqatan ham antiqa voqea ro'y berdi. Vunzidelni dafn qilish chog'ida menga uning tobuti ortidan sun'iy atirgullar gulchambarini ko'tarib borish topshirildi, chunki kamina nafaqat mulohazakorlik va bekorchilikka moyilman, shuningdek, qora kostyum-shim quyib qo'ygandek yarashadigan qaddi-qomat-u qiyofaga ham egaman. Sun'iy atirgullar gulchambarini, aftidan, o'zgacha viqor bilan ko'tarib bordim. Zotan, ko'p o'tmasdan qandaydir juda ham obro'li dafn idorasidan dafn marosimlarida malakali xodim sifatida ishtirok etishga oid taklif oldim.

„Siz ayni shu kasb uchun tug'ulgansiz, - dedi menga idora boshlig'i. - Zar-u kiyim-kechaklar tashvishini qilmang, hammasi bizning hisobimizdan. Sizning qiyofangiz - biz uchun ayni muddao!“

Men Broshekka ishdan bo'shshah haqida ariza berdim. Bu korxonada, hatto o'n uchta telefon bilan ishlash ham meni qoniqtirmayotganini, qobiliyatlarimning talay qismi behuda sovrilayotganini bahona qilib ko'rsatdim. Dastlabki dafn marosimida mutaxassis sifatida ishtirok etganimdan keyinoq qat'iy ishonch hosil qildim: mana mening peshonamga bitilgan hunar, mana, aynan men uchun atalgan lavozim!

Motam orkestri Gendelning yurakni ezib yuboradigan ma'yus „Largo“ musiqasini ijro etar ekan, odmi guldastani mahkam ushlagan cha tobut ortida chuqur o'ygaga tolib turaveraman. Qabriston yonidagi qahvaxona – doimiy qo'nimgohim. Xizmat vazifamni bajarish orasidagi tanaffuslarni ayni shu yerda o'tkazaman. Lekin ba'zida kuza-tishim shart bo'lmagan tobutlar ortidan ham ergashaman. Bunday paytlarda o'zimning hisobimdan bir siqim gullarni xarid qilib, o'z kasbiy vazifasiga ko'ra yolg'iz ketib borayotgan mahkama xizmatchisi bilan birga biron-bir daydining tobuti ortidan ohista qadam tashlay boshlayman.

Vunzidelning qabrini o'qtin-o'qtin ziyorat qilaman – axir, manglayimga bitilgan kasbga aynan uning sharofati bilan ega bo'ldim, bunda xayolparastlik, ya'ni jiddiy o'ychanlik zaruriy xislat, bekorchilik esa xizmat burchi sanaladi. Vunzidelning fabrikasida aynan nima ishlab chiqarilishi bilan qiziqmaganim, nihoyat, bir kuni esimga tushib qoldi... Yanglishmasam, sovun ishlab chiqarilardi.

Abduhamid PARDAYEV tarjimasi

QIROL

Men Qirolni faqat uch marta ko'rganman.

Birinchi safar biz uni o'marmoqchi bo'lganda ko'rgandim. Yozning dastlabki kunlarida bozor bo'ladigan shaharchaga borardik. Har shanba bu yerga tuxum, parranda, tort va boshqa qo'liga ilingan narsa bilan dehqonlar turli tomonlardan oqib kelardi. Kamalakday rang-barang bozor juda gavjum bo'lardi. Qizil yubka va toshday og'ir poyabzallar kiygan, yelkasiga shoyi ro'mol tashlab olgan basavlat xotinlar ortidan ularning kanop ishton, paxtalik nimcha va etik kiygan erlari ergashib yurardi. O'tkir qora bo'zaning, otlar-u xachirlarning, o'ralardan yangi qazib olingan kartoshka-yu tovuqlarning tagidan olingan issiqqina tuxumlarning hamda karam bargiga o'ralgan tilladay xonaki sariyog'ning hidi hamma yoqni tutib ketardi. Oluvchilar ham, sotuvchilar ham bor ovozini qo'yib baqirar, yuk hayvonlari pishqirardi. Darbadar musiqachi alam bilan ashula aytar, uni eshitgan bag'ritosh odamlar ham ko'z yoshlarini tiya olmas, qo'lini beixtiyor cho'ntagiga solib, hamyonini qidira boshlardi.

O'sha kuni Jojo, Danin va men bozorga odatdagi vaqtda yetib keldik. Biz kamon va o'q yasash uchun zarur narsani qo'lga kiritish niyatida bu yerga kelgandik. Biz shumtol novdalari yuklan-

gan arava bozor maydonidan chiqishi bilan uning iziga tushib, toki egasi payqaguncha anchagina novdani o‘marib olardik. Bu uzundan uzun ajoyib novdalar bo‘lardik. Uning yo‘g‘onroq tomonidan kamon, ingichkaroq bosh qismidan esa o‘q yasardik. Mana shunday qo‘lbola kamon va o‘q bilan ko‘cha fonarlaridagi elektr lampochkalarni urib sindirardik. Lampochkalarning qattiq chirsillab sinishi bizga zavq bag‘ishlardik.

Novdalarni keragicha o‘marib, juftakni rostlardik, keyin irlandiyalik landavurlar ustidan shumlik bilan kulardik. Egnimizda yirtiq ko‘ylag-u kalta ishtondan bo‘lak hech vaqo yo‘q, boz ustiga hammamiz yalangoyoq – aravakashlar hayt degan hamono tiraqaylab qochib qolardik.

Shumtol novdalari yuklangan aravani Jojo birinchi bo‘lib payqadi.

– Hoy bolalar, kelyapti! – qichqirdi u eshak tortib borayotgan aravaga ishora qilib. Aravaga yuklangan shumtol novdalarining uchi sollanib borardi.

– Qani, bo‘la qolinglar! – dedi Denin odatdagi-dek kaftlarini ishtiyoq bilan ishqalaganicha.

Denin bunaqa ishga ustasi farang edi – juda uzun novdani sug‘urib oldi, undan kamida bitta katta kamon va ikkita o‘q yasasa bo‘lardik. Bular bilan qancha lampochkani chilparchin qilsa bo‘ladi! Jojo ham bitta novdani qo‘lga kiritdi. Men ham bir novdaga yopishdim, shoshib aravaning gupchagiga chang solibman – arava qalqib ketdi, aravakash o‘girildi-yu, bizlarga ko‘zi tushib, qamchini o‘ynatdi. Qamchi shunday zarb bilan tegdiki, yelkam achishib og‘riganidan beixtiyor baqirib yubordim:

– Voy, la’nati qari ko‘ppak!

Aravakash ham irland tilida bizlarni qalashtirib so'ka boshladi. Ko'zlari olayib ketdi. G'azab bilan so'kinar ekan, uning bo'yin tomirlari o'qlovday yo'g'on tortib ketardi. Basavlat bu odamning bahaybat kelbati hamon ko'z oldimda. Ko'pdan buyon ustara tegmagan soqollari o'sib ketgan, shopmo'ylovli bu kimsaning qiyofasi qahrli bo'lib, tarix darsligidagi Chingizxonga o'xshab ketardi. Tishlari qorday oppoq, qalin qoshlari ko'zlariga soya solib turardi. Ajablanarlisi, ko'm-ko'k ko'zlarida qahrdan nishon ham yo'q edi. Umuman, uning qiyofasida o'ziga xos ulug'vorlik ko'zga tashlanardi.

U aravadan tushdi, qamchini o'ynatgancha biz tomon yurdi.

Birinchi bo'lib qochib qoldim. Daninning ovo-zini eshitib hushyor tortdim.

– Mana tomosha! – hurmat bilan xitob qildi u. – Bolalar, axir bu Samogon Qiroliku!

Hammamiz darrov to'xtadik. U chinakam qahramon edi! U bilan bog'liq hikoyalar shunchalik ko'p ediki, agar hammasi to'plansa, ikkita kitobdan ham ortib qolardi. O'sha hikoyalarni qayta-qayta tinglab suyagimiz qotgandi. Samogon Qiroliku ayyorlikda pixini yorgan iskovuchlarga ham pand berardi. Butun boshli politsiya batalyoni oldidan ham samogonni sezdirmay olib o'ta olardi. Uning o'zini ham, aravasini ham, eshagini ham, aravaga yuklangan torfni ham har qancha titkilashmasin, samogonni aytilgan joyga bir tomchi ham yo'qotmay yetkazib borardi. Bir gal katta dasturxon yozib, motam marosimi uyushtirdi, o'shanda shuncha ko'p samogon yetkazib keldiki, Geluey grafligining barcha aholisini ham mast qila olar-

di. Uning nomi rostdan ham tillarda doston edi! Ingliz politsiyachilari o'rnini irlandiyalik politsiyachilar egallaganda, ularni ham chuv tushirgan. Biz esa surbet politsiyachilarni dog'da qoldira oladigan odamga hamisha Tangridan omad tilardik. Nazarimizda, u bu atrofdagi tengi yo'q odam edi. Shunday odamni ranjitishimizga sal qolibdi-ya!

– Bizni kechiring, Qirol! – dedim uning ko'zlariga tik qarashga botina olmay. – Tanimay qolibmiz, aks holda, Xudo haqqi, sira ham bunday qilmagan bo'lardik.

– Mana, qaytarib ola qoling, – dedi Danin, o'margan novdani uzatarkan.

– Men ham qaytarganim bo'lsin, – dedi Jojo istamaygina.

– Bir qultumdan samogon bersangiz bas, – dedi kutilmaganda Danin.

Qirol kutilmaganda qah-qah urib kula boshladi va ulovning jilovini qo'lga oldi.

– Yo'qol hammang, churvaqalar, – dedi u yasma po'pisa bilan. – Yo'qol deyapman senlarga, yalangoyoqlar! O'margan novdalarining ham o'zlariga buyursin!

Bor aytgan gapi shu bo'ldi. Sakrab aravaga mindi-da, jo'nab ketdi. Biz esa hayrat bilan ortidan uzoq tikilib qoldik. Bir martagina o'girilib, qo'lidagi qamchi bilan hazilnamo po'pisa qilib jilmayganda oppoq tishlari kumushday tovlanib ketdi.

O'sha kuni to'rtta elektr lampochkani chil-chil sindirdik. Bundan xabar topgan otam meni aya-may savaladi.

Ikkinchi safar boshqacha vaziyatga duch keldim. Bu paytga kelib uzun shimlar kiyib yurar-

dik, boshimizga ishtiyoq bilan sochmoy surardik, har birimiz o'ziga xos xushbo'y atirni ham ayamay separdik. Atirlarning xush bo'yidan yonimizdan o'tgan odamning naqd boshi aylanib ketardi. Katta shahar ko'prigining silliq toshlarida o'tirib olgan Solt-xill tomon yo'l olgan kamdan kam qizlarga shilqimlik qilardik. Lekin sira omadimiz chopmasdi. Nazarimda, engil-boshimiz chinniday toza ekaniga qaramay, qiyofamiz haminqadar edi. Binobarin, qizlar bizlarga bir bor nazar tashlab, burnini jiyirganча ertakdagi shahzodani axtarib o'tib ketaverardi. Biz esa ularning ortidan so'kinganча qolaverardik.

– Jin ursin bu qizlarni! – dedi nihoyat Danin. – Yuringlar, yaxshisi Amerika kemasini tomosha qilamiz. Bunday oyimchalardan biri bilan yashagandan ko'ra umrbod bo'ydoq o'tganim bo'lsin! Sirkasi suv ko'tarmaydigan tegmanoziklarni ko'rgani ko'zim yo'q! Ular manaman degan yigitning ham boshini yemaguncha tinchimaydi.

– Kamiga bor-budingni havoga sovuradi, – uni qo'llab dedi Jojo. Holbuki, o'zi haligacha yirik pulni ushlab ham ko'rmagandi.

Men e'tiroz bildirmadim. Amerika kemalarini xush ko'rardim. O'shanda bahaybat bu kemalar bizning bandargohga kirib o'tar, qishloq yoshlari ularda Amerikaga yo'l olardi. Bandargohda ularni kuzatish voqealarini maroq bilan tomosha qilsa bo'lardi.

Kema turgan joyga o'tishning o'zi bo'lmasdi. Soqoldor, dengizchilar libosini kiyib olgan tullak darbon ruxsatnomasi bo'lmasa o'z onasini ham kema tomonga o'tkazmasdi. Biz oddiygina ayyor-

lik ishlatdik. Ilgari ham shunday qilardik. Olomon kirib ketayotir, ular orasida bir xotin o'z ruxsatnomasini ko'rsatadi, Jojo uning bolasiday ro'molidan ushlaydi, Danin esa bir qo'li bilan Jojoning kamzulini tutamlab, bir qo'li bilan esa meni yetaklab oladi. Ustiga ustak kaftlarimiz bilan ko'zlarimizni to'sib, yosh boladay big'illab yig'laymiz. Bizning rosmana yig'layotganimizni ko'rgan qari darbon bu safar o'zi ham yig'lab yuborishiga sal qoldi.

Muhajirlar bilan tirband kema jo'nashga tayyor. Jo'nab ketayotganlar kema panjaralariga suyanib olgan. Odamlarning qo'llarida dastro'molchalar hilpiraydi, hammaning ko'zi yig'idan qizarib ketgan. Sohildagi xotin-xalaj qo'llarini cho'zadi. Yelkalaridan ro'mollari tushib ketganiga ham parvo qilmaydi, ularning yuzlarini ko'z yoshlari yuvadi. Egniga paxtalik nimcha kiyib, qo'lga shumtoldan qilingan qamchi ushlab olgan erkaklar burunlarini qo'llari bilan artadi, ko'zyoshi qilgani oriyati yo'l qo'ymaydi. Biz beg'am o'smirlarga esa ermak kerak – hammani baravariga masxaralab kulgimiz keladi.

Kema gudogi yangradi, langarlar ko'tarildi va kema joyidan qo'zg'aldi.

Shu payt Qirolni ko'rib qoldik.

U Iso Masihday qulochini kergancha yig'lardi. Uni arang tanidik. Qaribdi. Mo'ylovi butunlay oqarib ketgan, burni sholg'omday qizil, qo'llari-yu butun tanasi daraxt shoxlariday quruqshab qolgan-day. U bizni avvalgiday qiziqtirmas, biroq bolalik bilan bog'liq xotiralarni yana yodga solardi.

– Qaranglar, bu kekxa Qirol-ku, – dedi Danin.

– Haqiqatan ham aynan uning o'zi, – tasdiqladi Jojo.

Hammamiz unga tikilib qoldik. U qaysidir ma'noda qirol edi. U o'zini shohlarday bermalol tutardi. Kemada o'g'li jo'nab ketayotganidan yuragi o'rtanib, faryod solib yig'lay boshladi. Odamlar nima deb o'ylaydi, degan fikr xayoliga ham kelmasdi. Yig'lash barobarida o'g'liga talpinib, mehr bilan yolvorardi. Irland tilida. Biz endilikda irland tilini ancha bilib olgandik. Maktabda majburan o'rgatishardi. U o'g'liga talpinib tavallo qilardi:

— Bolam, bolajonim, meni tashlab ketma! Qari otangga rahming kelsin! Yorug' dunyoda sendan bo'lak hech kimim yo'q. Sensiz aqldan ozaman. Yolg'iz o'zimni, uyasi buzilgan chumchuqday chirqillatib ketma! Ko'zimning oq-u qorasi! Nahotki seni ortiq ko'rmasam?! Ortingga qayt! Mehribon otangning bag'riga qayt, o'g'lim!

U ko'zlaridan shashqator yosh oqizib, fig'on qilgancha yolvorardi. Kemada uning o'g'liga ham ko'zim tushdi: u ham kulfatzada qiyofada, oyog'ining tagida safar jomadoni. Barvasta, otasi ham yoshligida ana shunday kelishgan edi.

Kema sohilni tark eta boshladi, Qirol o'g'lining kema panjarasi tutqichini mahkam changallaganiga ko'zim tushdi. Kemadan ham, sohildan ham shunday yig'i-sig'i, fig'on-u faryod ko'tarildiki, nazarimda, qiyomat-qoyim ro'y berganday bo'ldi. Hatto biz ham hazil-mazaxni unutib, qayg'u domida qoldik. Yon-atrofnı hasrat ko'lankasi qoplab oldi. Kema sohildan chamasi besh qadamlar siljiganda Qirol qo'llarini cho'zganicha o'zini suvga tashladi.

Kemaga yeta olmay suvga g'arq bo'ldi. O'g'lining ko'zi qinidan chiqib ketayozdi. Sohil xizmatchilaridan biri qutqaruv chamberini suvga otdi, bosh-

qasi esa kamzulini yechib suvga sho'ng'idi. Qirol suv yuzasiga qalqib chiqdi, shapkasi ko'zini to'sib qo'ygandi. Qari bo'lgani uchun suv yuzasida o'zini arang tutib turardi. Endi unga baribir edi. Suv qa'riga cho'kishdan oldin o'lislab borayotgan kema tomon yana qo'l silkishga ulgurdi. Qutqaruvchi shu pallada unga yetib olib, qutqaruv chambarini kiydirdi.

Shalabbo bo'lgan Qirolni suvdan qanday olib chiqqanlarini tomosha qilish uchun boshqalar o'sha yerda qoldi. Kimlar uchun bu kulgili tekin tomosha bo'lganmish. Lekin men qolmadim. Men Qirolni baquvvat, barvasta odam sifatida qadrlardim, uning qiyofasiga raxna solishni istamasdim. Shu bois odamlar uni mayna qilishlariga chiday olmasdim.

Uchinchi marta keyingi kuni ko'rdim. Sohilning oxirida ko'm-ko'k suvni kuzatardim. Oqchorloqlar charx urib uchardi. Suv yuzida kemalardan tushgan neft va sohildan tushgan ko'mir changlari mavjlanardi. To'lqinlarda apelsin po'choqlari, sigaretalarning qutilari suzib yurar, allaqanday itning o'ligi chayqalardi.

Daf'atan eshkakli qayiqqa ko'zim tushdi. Bandargoh o'rtasining shundoqqina ro'parasida odamlar ipga bog'langan mushukni tortishardi. Mushuk nimagadir yopishdi, zo'r berib torta boshladi, mushukni kuzatib turgan odamlarning qichqirgani eshitildi. Odamlar eshkaklarni qo'yib, mushukning ho'l arqonini torta boshlashdi, ayni shu palla suvdan Qirolning yuzi qalqib chiqdi.

Uning ko'zlari yumilgan, boshida shapkasi yo'q edi. Quyosh ko'rmagan manglayi oppoq ekanini

ko'rib ajablandim. Yakkam-dukkam sochlari ham qorday oqarib ketgandi. Yuzi kichrayib qolganday tuyuldi, oppoq qansharidagi momataloq dog' ham e'tiborimni tortdi.

Qayiqdagi odamlar ko'kimtir tiyg'anchiq zinalar tomon suza boshladilar. Bir odam Qirolning kamzulidan ushlab olgancha suv bo'ylab sudrab kelardi. Kecha yarim tunda kimdir uning suvga shaloplab yiqilganini eshitibdi.

Begona yurtga darbadar ketgan o'g'lini qo'msab sohilga chiqqan bo'lsa ajab emas. Aftidan, toyib ketib, boshi bilan sohildagi xarsangga urilgan va shundan keyin suvga g'arq bo'lgan. Yolg'iz o'g'li-dan umid uzolmay yana bandargohga kelgan-da. Judolik dardiga chiday olmay anchagina ichgan ham bo'lsa kerak. Mast odamning oyoqda turishi esa qiyin. Hamma narsa bo'lishi mumkin. Buning ustiga qari odam. Ikki mamlakatning politsiyachilari bilan tap tortmay bellashadigan jasoratli, barvasta Qirol o'tmishda qolib ketgandi. U shu asno dunyodan ko'z yumdi. Balki, siz vahimali o'lim topibdi, dersiz. Bilmadim. Hammasini o'z ko'zi bilan ko'rgan kamina, u dunyodan shoirona bosh olib ketdi, degan bo'lardim.

Qirol vafot etdi, unday odam ortiq dunyoga kelmaydi. Undan shohona tojni meros qilib oladigan yolg'iz o'g'li ham, afsuski, begona yurtga bosh olib ketdi.

Qayiqdagilar taxta zinalar oldiga yetib kelganda, men boshimni ko'tara olmay uyga jo'nadim.

Dildora ARZIKULOVA tarjimasi

PARIPAYKAR

Men bilan Oksfordda birga o'qigan Jon Franklin bir gal uyiga, Markxemtonga, Markshirdagi ovchilar baliga taklif qildi. Aytishicha, xuddi shu munosabat bilan singlisi ikkovi kichkina oqshom tashkil etmoqchi ekan.

– Singlingni hech qachon ko'rmaganman, – dedim men, – qanaqa u?

– Paripaykar, – jiddiy va oddiygina javob berdi u.

Yodimda, bu qanchalar almisoqdan qolgan ibora ekanligini o'ylagandim o'shanda, biroq u chin ma'noda haq bo'lib chiqdi. Debora Franklin behad suluv qiz edi. Kinoyulduz ham, mane-kenchi ham emas. Hatto bu sohalarda o'zini sinab ko'rishga ham urinmagan ediki, buni ham yaxshilikka yo'ydim; zero, u bilan taqqoslanganda o'zgalar haddan tashqari ahmoqona ko'rinishga ega bo'lib qolardi. Ehtimol, tashqi ko'rinishi – qaddi-qomati-yu boshqalar – juda ketvorgan emasdir, biroq chehrasiga qaragan zahoti yuraging to'xtab qolardi.

Bu yanglig' latofat bilan birga yana aqlni ham kutish – juda ko'p narsani talab qilishni anglatardi, qolaversa g'oyat do'stona munosabatiga qaramay, u menga juda zerikarli tuyuldi. U o'zining go'zal ekanligini, albatta, yaxshi anglar va bo'yi

ikki metr keladigan erkak darozlikning ijobiy va salbiy jihatlari borasida qanday gapirsa, u ham o'z go'zalligi haqida, har qanday kibr-u havosiz mulohaza qilishga tayyor edi.

Aksariyat taklif qilinganlar Franklinlarning azaliy do'stlari bo'lib chiqdi va ular Deboraning chiroyini mahalliy mo'jiza sifatida qabul qilardi, biroq kuni kecha mahalliy muzey qo'riqchisi etib tayinlangan Obri Melkomb ismli sersoqol bir yigit ular orasida ilk bor paydo bo'lgandi.

– Garchi avval uchrashmagan bo'lsak-da, – birdaniga dedi u Deborani ko'riboq, – chehrangiz menga juda ham tanish.

Ko'rinishidan bu Debora uchun yangilik emasdi.

– Men hech qachon fotograflar qarshisida qiyshanglamayman, – dedi u, – biroq odamlar ko'chada suratga olaveradi. Bu juda asabimga tegadi.

– Bunga fotografiyaning nima daxli bor! – ranjiganday dedi Obri. – Men portretningizni nazarda tutmoqdaman – bundan to'rt asr avval chizilgan suratni. Titsianning Uorbek-xolldagi ayol portretining tirik timsoli ekanligingiz haqida nahot hech kim aytmagan?

– Umrinda eshitmaganman, – dedi Debora va bu holat uning qadrini anchayin yerga urardi – zero, Uorbek-xoll Markxemptonga qo'shni hudud bo'lib, u yerdagi kartinalar ham ancha mashhur edi. Aytgancha, sayyohlardan boshqa kim ham ularni borib ko'rardi!

– Ochig'i, buni sizga qanday isbotlashni ham bilmayman, – davom etdi Obri. – To'xtang-chi, bunga o'zingiz ishonch hosil qilishingiz mum-

kin, Lord Uorbek o'sha suratni biz cherkov fondi uchun tashkil qilayotgan ko'rgazmada namoyish qilishga rozi bo'ldi. Men ochilish marosimiga borishingiz uchun taklifnoma jo'nataman.

Shunday deb u Razumonda Klechch bilan raqs tushgani ketdi. Aytishlaricha, u Obrining qaylig'i ekan; chehrasida kishini jalb etuvchi alohida hech vaqo yo'q, ammo bu chehra bir soniyaga bo'lsa-da uning qaddi-qomatidan ko'z uzishingizga sabab bo'la olmasdi.

Obri va uning ma'shuqasi meni sira ham qiziqitmas edi, biroq bir necha oy o'tib ko'rgazma ochilishiga kelgach, o'z ishlariga usta ekanliklariga tan berdim. Ular mamlakatning ko'p muzeylaridagi barcha durdonalarni yig'gan va ajoyib tarzda joylashtirgan edi. Ko'rgazma durdonasi esa, albatta, Titsianning kartinasi. Uning uchun zal to'ridan alohida stend ajratishibdi. Debora kirib kelganida men kartinadan ko'z uzmay, turgan joyimda toshday qotib qolgandim.

O'xshashlik kishini lol qoldirardi. Lord Uorbek o'z kartinalarini sira yangilamas, shu bois Titsianning tillarang karminli bo'yog'i Deboraning qirmizi yonog'i va oppoq tanasidan yaqqol ajralib turardi. Shisha tagiga olingan matodagi surat boshqa barcha jihatlarida uning aniq-tiniq aksi edi. Baxtli tasodif tufayli u odmi qora ko'ylak kiygan ediki, bu narsa kartinadagi libos bilan o'ta muvaffaqiyatli mushtaraklik kasb etgandi. Debora kartinaga yaqinlashib, ta'bir joiz bo'lsa, asrlar aro o'tib kelgan o'z egizagiga so'zsiz va vazmin tikilib qoldi. Qiziq, u nimani his etayotgan ekan, degan o'y ko'nglimdan o'tdi.

Reportyorning kamerasi charaqlab, sharaqlab ketdi. Odamlar birin-ketin bu o'xshashlikni payqay boshladi va tez orada galereyaning bir qismi bo'shab qoldi. Hamma Titsianning kartinasi ro'parasida yig'ilib, nigohini asl nusxadan portretga, portretdan asl nusxaga ko'chira boshladi. Deboraning atrofigina bo'sh edi. Uning profilini yaxshiroq ko'rishga urinib, Titsianning aynan profilda chizilgan kartinasini ko'zdan qochirmay, bir-birlarini turtishar, u joydan bu joyga o'tishardi. Debora esa ularni hatto payqamayotgandek edi. U o'z tasviriga butunlay mahliyo bo'lgancha kartinaga uzoq vaqt, sinchkovlik bilan tikilib turdi, so'ng burilib, tezda chiqib ketdi. Yonimdan o'tayotganida uning yig'layotganini payqadim – g'oyat xotirjam odamda tuyg'ularning kishini esankiratuvchi oshkora namoyishi.

O'n daqiqa o'tib Obri kartina ro'parasidagi stendandan Deganing ikkita haykalchasi yo'qolganini payqab qoldi – kichik, ammo o'ta qimmat buyumlar! Politsiyaga odam yuborishdi, biroq hech balo topa olmadilar. Men imkoni boricha tezroq ketdim va Franklinlarnikiga yo'l oldim. Debora uyida ekan.

– Haykalchalar sizdami? – so'radim men.

U sumkasidan haykalchalarni chiqardi.

– Qanday bildingiz?

– Sizning Titsian kartinasi ro'parasida paydo bo'lishingiz menga anchayin notabiiy ko'rindi, – tushuntirdim men. – Obrining maqsadi, o'g'irlik ro'y berayotganda zaldagi barchaning diqqatini chalg'itish bo'lgan.

– Ha-a... – o'ychan tan oldi Debora. – Obri barchasini o'ta mohirona uyushtirgan, to'g'rimi?

U barchasini o'ylab qo'ygandi. Bilasizmi, hatto mana bu ko'ylakni tanlashda menga ko'mak bergandi – kartinadagi ko'ylak rangiga mos.

– Reportyor-chi? Uni ham atayin taklif qilishganmi?

– O, albatta. Obri meni suratga olish uchun kimdir qo'l ostimizda bo'lishi g'amini yegandi. Uning aytishicha, bu narsa odamlarning bir joyda to'planishiga yordam berarkan. Ha-ya, odamlar to'xtab menga qarashlari uchun fotograf yordamiga suyanish, ochig'i, shart emasdi.

Uning xotirjamligi hayratga solardi. Mabodo, bu hodisaning qaysi bir muvaffaqiyatsizligidan alamzadalik ohangi sezilsa-da, vijdon qiynalishidan asar ham yo'q edi. Chehrasidagi o'zgarimas husn xuddi avvalgidek qilt etmagandi. Ochiq-oydin ko'rinib turgan jinoyat belgisiga qaramay – ro'paramda haykalchalar turardi – o'g'ri bilan suhbatlashayotganimga ishonmayotgan edim.

– Umuman, barchasi o'ta o'tkir aql-zakovat bilan o'ylangan, – dedim men. – Obri bilan qanday ish olib borganingizni tasavvur qilyapman. U bilan shunchalar yaqinligingizni o'ylamagan ekanman.

Buni men keskinroq shaklda aytgandim va qaysi bir soniyalarda uning aqlni lol qiladigan xotirjamligiga putur yetkazgandek ham bo'ldim.

– O, albatta, – javob qildi qiz va yonog'iga qizilik yugurdi, – so'nggi paytlarda u bilan tez-tez uchrashib turardik – ochig'i, o'sha baldan so'ng.

Aytadigan boshqa gapimiz qolmagan, hammasi joy-joyiga tushgandi. Biroq Debora kabi tengi

yo'q xilqat nima uchun o'sha tuban kimsani se-
vib qoldi ekan? Yo'q, bu yerda boshqa gap bo'lsa
kerak...

– Bir nimani tushunmayotirman, – dedim
yana men. – To chiqib ketguningizcha odamlar
sizni o'rab turgandi, sizdan ko'z uzishmayot-
gandi. Obri qanday qilib haykalchalarni sizga
berib yuborishni epladi, yana deng, hech kimga
sezdirmay?

Aynan shu yerda uning xotirjamligiga butun-
lay barham berdim.

– Haykalchalarni menga berib yubordi?! – e'ti-
roz bildirdi u chuqur hayrat va g'azab ichida. –
Ey Xudo! Siz ham haykalchalarni o'g'irlashda
meni Obriga ko'mak berdi, deb o'ylaysizmi?

U g'azab otiga mingan sanamga o'xshardi va
yanada go'zalroq ko'rinardi.

– Ammo... agar siz bo'lmasangiz... unda... kim...

– Razumonda, yana kim bo'lardi. Kartina ro'-
parasida o'sha talato'pda Obri haykalchalarni
unga tiqishtirib yubordi. U esa shunchaki sum-
kasiga solib qo'ydi va chiqib ketdi.

– Razumonda? – hayratlanish navbati endi
menga kelgandi. – Demak, bularning hammasini
ikkalasi uyushtirdimi?

– Ha-da. Razumonda buni yashirishga ham
urinmadi. Ular turmush qurmoqchi edilar, pullari
esa yo'q. Razumonda bir ishbilarmon bilan tanish
bo'lib, o'sha odam bu kabi buyumlar uchun yo-
mon haq to'lamagan bo'lardi, boz ustiga, hech bir
ortiqcha savollarsiz maqsadga erishildi.

– Ammo siz buning barchasida qanday rol o'y-
nadingiz? – so'radim men.

Deboraning chehrasi salgina o'zgardi. Bir soniya ichida men uning keksaygach qay ko'rinishga ega bo'lishini tasavvur qildim – xuddi o'sha tengsiz, mumtoz sanam, biroq insoniyat nodonligini o'zida his ettirgan va bundan ancha horigan.

– Obrining aytishicha, mabodo meni Titsian kartinasining ro'parasida suratga olishsa, ko'rgazma uchun yaxshigina reklama bo'larkan, shuning uchun ham rozi bo'ldim. – Qiz sharaqlab kulib yubordi. – Hozirgina esladim. Agar Obri hazillashishni istab qolsa, moda jurnallari zarvaragi uchun mendan a'lo darajadagi model chiqishini aytardi. Mohiyatan, shunday bo'lib ham chiqdi – hamma menga ko'zini lo'q qilib qarab qoldi, men esa, aslida, u va Razumondaning qing'ir ishlarini berkitib turdim, xolos.

Qiz o'rnidan turdi va haykalchalarni qo'liga oldi.

– Bularni esa qaytarishga to'g'ri keladi, – dedi u. – Buni hech bir shovqinsiz amalga oshirsa bo'ladimi? Bu kaminaning nazdida aqlga zid, albat, biroq Obriga nisbatan mahkama ish ochishini istamayman.

Men uni tushunib xo'rsindim.

– Avvalo, – davom etdi u, – bu Razumondaning g'oyasi edi. Ishonchim komil. Obrining xayoliga bunaqa narsalarning kelishi amrimahol – bu darajada aqlli emas u.

– Nihoyatda mohirona ishlab chiqilgan, – dedim men. – Biroq siz darrov payqabsiz. Qanday epladingiz?

Debora mahzun jilmaydi.

– O‘zimni aqlli deb hisoblamayman. Ammo shisha tagidagi eski, qoraygan kartina ajoyib ko‘zgu bo‘lib xizmat qildi. Obri mendan kartina ro‘parasida turishni iltimos qildi va men buni bajardim. Biroq tasviriy san‘at asarlari meni qiziqitirmaydi, bilasiz. Shunchaki o‘zimni tomosha qilib turdim va, albatta, shundoqqina ortimda nelar ro‘y berayotganini ko‘rmay qolmasdim...

Abduhamid PARDAYEV tarjimai

Herman HESSE

NUSXA

Brauergassda bir zamonlar Sigler ismli kimsa yashagan. U ko'chada har kuni ko'rganimizga qaramay qiyofasi sira ham esda qolmaydigan toifadan edi, zotan, bunday kimsalarning barchasi bir og'iz so'z bilan „olomon“ deb yuritiladi.

Olomonga mansub Sigler hamisha omi omma kabi ish tutardi. U xislatdan xoli emasdi, biroq aytishga arziqli iqtidori ham yo'q edi; pulni va ko'ngilxushlikni yaxshi ko'rar, jon deb oliftagarchilik qilar, ayni paytda aksariyat odamlar kabi qo'rqoq edi; binobarin ehtiroslari va qalb tug'yonlariga erk bermas, aksincha, taqiqlardan hadik-sirab, jazolanishdan qo'rqib, ming bir andisha iskanjasida kun kechirardi. Qarangki, uning maqbul xislatlari ham bor edi, umuman, risoladagidek odam bo'lib, jamiyatda qadr-qimmatim deb tashvish tortadigan, o'ziga anchagina bino qo'yan odam edi. Garchi sariq chaqaga ham arzimaydigan nusxa bo'lsa ham, har bir odam kabi o'zini nainki shaxs deb bilar, hattoki olamning ustuni hisoblardi. Har qanday shubhalardan olis bo'lgani uchun dunyoqarashiga zid dalillarga duch kelganda, norozilarcha ikkala ko'zini ham yumib olardi.

Barcha zamondoshlari kabi u ham puldan keyingi qudratli kuch – ilm-u fan qarshisida ta'zim

bajo keltirardi. U fanning mohiyatini sira ham tushuntirib bera olmagan bo'lardi, biroq uni hisobdonlik yoki hasharotshunoslik singari allaqanday narsa deya tasavvur qilar, lekin davlat ilm-u fanga qancha sarmoya sarflayotgani-yu olimlarni qanchalar e'zozlashini juda yaxshi bilardi. Saraton o'smalarini davolash bilan bog'liq tadqiqotlarga alohida ehtirom bilan qarardi, chunki otasi saraton xastaligidan vafot etgandi, binobarin o'shandan buyon misli ko'rilmagan marralarni qo'lga kiritgan tabobat fani Siglarning ham otasi kabi nobud bo'lishiga aslo yo'l qo'ymaydi, deya qat'iy ishonardi.

Sigler ko'rpaga qarab oyoq uzatishni xayoliga ham keltirmas, so'nggi rusumdagi kiyim-kechaklarni jon deb xarid qilishni istardi. Biroq hamyoni ko'tarmagani bois yosh-yalanglarning modaga o'chligini oshkora masxaralardi. O'zini mag'rur ko'rsatishga zo'r berib urinar, yaqin do'st-u birodarlari yoki xoliroq joylarda boshliqlar sha'niga tap tortmay mag'zava ham ag'darardi. Darvoqe, barcha sir-asrorni birma-bir fosh qilib, sizlarni zeriktirmoqchi emasman. Biroq Sigler haqiqatan ham xushro'y yigit edi, binobarin undan ayrilish katta yo'qotish bo'ldi. Afsuski, o'z rejalari va asosli orzu-umidlariga zid ravishda Sigler hayotiga juda tez va hayratlanarli nuqta qo'ydi.

Shahrimizga ko'chib kelgandan keyin ko'p o'tmay yakshanba kuni el qatori hordiq chiqarishga ahd qildi. Shu paytgacha hech kim bilan osh-qatiq bo'lmagan, qolaversa, o'ta qat'iyatsiz bo'lgani uchun biron-bir uyushmaga a'zo ham bo'lmagandi. Ehtimol, shu bois juvonmarg bo'lgandir. Hech kimsa so'qqabosh bo'lmasin.

Xullas, shaharning osori-atiqalari bilan kifoyalanishga majbur bo'ldi, albatta, oldin yaxshilab so'rab-surishtirdi. Nihoyat, tarix muzeyi va hayvonot bog'iga borishni ko'ngliga tugib qo'ydi. Muzeyni tomosha qilish yakshanba kuni tushgacha tekin, hayvonot bog'iga esa tushdan keyin chegir-mali chiptalar bilan kirilar ekan.

Sigler yakshanba kuni o'zi yoqtiradigan antiqa tugmali, yelkalari keng kamzulni kiyib, tarix muzeyiga yo'l oldi. Yana ham salobatli ko'rinish niyatida nafis hashamdor aso – laklangan qip-qizil chorqirra jez kaltakni ham qo'liga ushlab oldi, biroq muzey xodimasi zalga kiraverishda hafsala-sini pir qilib hassani olib qo'ydi.

Baland shiftli xonalardagi ko'pdan ko'p noyob jihozlarni ko'rgan tomoshabinlar ilm-fan qudratiga beixtiyor tasannolar aytardi. Peshtaxtalardagi yozuvlarni ko'zdan kechirar ekan, Sigler bunga qayta-qayta imon keltirardi. Darvozalarning zanglagan kalitlari, xira tortgan taqinchoqlar kabi ashqol-dashqollar ayni ularga biriktirilgan yozuvlar sharofati bilan e'tiborni tortar va alohida ahamiyat kasb etardi. Hayratlanmay bo'ladimi axir: ilm-u fan shug'ullanmagan, sinchkovlik bilan o'z tasarrufiga olmagan sohaning o'zi yo'q, – ha-ya, hademay nainki saraton xastaligi ham davo topadi, umuman, odamzodga mangu hayot baxsh etsa ham ajab emas.

Ikkinchi zalda shisha shkafga duch keldi, uning ko'zguna tinishi o'ynasida go'yo butun olam jilva qilardi. Uning qarshisida beixtiyor mixlanib qoldi, bejirim kamzuli, silliq sochlari, ko'ylagining quyon qulog'iday yoqalari, erinmay dazmollangan

shimi hamda bo'yinbog'ining chiroyli tuguniga suqlanib tikilib qoldi. Nihoyat, quvonchi ichiga sig'may, yog'ochga o'yilgan ko'hna naqshlarga iddao bilan nazar solgancha tomoshani davom ettirdi. „O'ta sodda va go'l, lekin qo'li gul yigitlar“, — deb o'yladi bag'rikenglik bilan. Fil suyagidan yasalgan hamda har soatda raqs tushadigan o'yinchoqli qadimiy soatni ham maroq bilan tomosha qildi. Keyin tomoshadan zerikdi, dam-badam esnab, cho'ntagidan soatini olib qaray boshladi, xolisona aytganda, ko'z-ko'z qilsa arziydigan, otasidan meros qolgan, quling o'rgilsin vazmin oltin soat-da o'ziam!

Tushgacha hali ancha vaqt borligidan hafsalasi pir bo'lgancha navbatdagi zalga kirdi-yu, yana qiziqishi ortdi. Bu yerdan jodugarlik kitoblari, tumorlar, jodugarlarning engil-boshi kabi jaholatli o'rta asrlarga oid ashyolar joy olgandi. Bir tomonda qorindor shisha idishlar, hovonchalar, puflanadigan charm idishlar, kaftday qozonchalar kabi kimyogarlarning lash-lushlari. Zalning ayni shu burchagi movut arqon bilan to'silgan bo'lib, ashyolarga tegib bo'lmasligi ham lavhachada qayd etilgandi. Lekin bunday ogohlantirishlarga kamdan kam tomoshabin e'tibor beradi, boz ustiga Sigler zalda yolg'iz o'zi edi.

U arqon uzra beixtiyor qo'lini cho'zib, g'alati narsalarni paypaslab ko'ra boshladi. O'rta asrlar va o'sha davrlardagi g'aroyib irim-sirimlar haqida o'qigandi; lekin bunday bolalarcha bema'nilik bilan o'shanda odamlar nima uchun zo'r berib shug'ullangani-yu bunday jodugarlik va qallobliklarni nima uchun butunlay taqiqlab

qo'yishmaganiga sira ham aqli yetmasdi. Kimyogarlikni-ku kechirsa bo'ladi, axir ayni shu hunar negizida keyinchalik, hozirgi zamonda nihoyatda zarur kimyo fani paydo bo'lgan. Bir zamonlar til-la eritish uchun zarur bo'lgan antiqa qozonchalar hamda bema'ni bu ashqol-dashqollarning barchasi payti kelib juda qo'l kelganiga ishonch hosil qilganda, hayratdan beixtiyor yoqangni ush-laysan, zotan, bugungi kunda bularsiz aspirin kabi dori-darmonlarni ham, gaz bombalarini ham yaratib bo'lmas edi!

U xabdorini eslatadigan, quruq, deyarli vazn-siz bo'lib qolgan qoramtir soqqani qo'lga olib, sal-moqlab ko'rib, endi joyiga qo'ymoqchi edi, ortida qadam tovushlarini eshitdi. Sigler dovdirab qoldi, chunki soqqani hamon ushlab turar, buning us-tiga lavhachadagi ogohlantirishni o'qigandi. Soq-qani changallab, keyin esa cho'ntagiga solganча keyingi zalga o'tdi.

Ko'chaga chiqqandan keyin yana soqqani es-ladi. Qo'lga olib uloqtirmoqchi bo'ldi, lekin qiziqib hidladi. Zaifgina qatron hidi Siglerga xush yoqdi va soqqani yana cho'ntagiga soldi.

Restoranga kirib, tushlik buyurdi, bir necha gazetalarga ko'z yugurtirdi, bo'yinbog'ini to'g'rila-gan bo'ldi, xo'randalarga egnidagi kiyimlariga mos ravishda goh lutfan, goh kalondimog'lik bilan na-zar tashladi. Ofitsiant oshxonada ancha ushlanib qoldi va janob Sigler beixtiyor o'g'irlagan soqqa-ni qo'lga olib, yana hidladi. So'ngra tirnab ko'rdi va nihoyat bolalarcha qiziquvchanlik bilan og'zi-ga soldi. Soqqa og'zida bir zumda eridi va Sig-ler uning hech qanday ta'mi yo'qligidan hayron

bo'lganicha bir ho'plam pivo bilan yutib yubordi. Ayni shu palla tushlik keltirildi.

Yigitcha rappa-raso soat ikkida tramvaydan sakrab tushdi-da, hayvonot bog'iga kirish uchun chipta xarid qildi.

Og'zi qulog'ida, maymunlar katagi tomon yo'naldi va shimpanze saqlanayotgan kattakon kattak oldida to'xtadi. Xirsday erkak shimpanze unga ko'zini qisdi, do'stona imo qildi va shivirlaganday dedi:

– Ahvollar qalay, og'aynichalish?

Ajablangan va haddan tashqari qo'rqib ketgan tomoshabin shosha-pisha nari ketarkan, shimpanzening zaharxandasi qulog'iga chalindi:

– Kekkayganiga o'laymi buning! Esini yegan maymoq!

Sigler uzun dumli makakalarni tomosha qila boshladi. Ular odatdagidek irg'ishlaganicha unga dedi:

– Qand bersang-chi bizlarga, birodar, qand! – yonida qand yo'qligini bilib, g'azabga kelib, „Voy qurumsog'-ey!..“ deganday tishlarini g'ijirlatib g'ashiga tega boshladilar. Bunga sira chiday olmay, ranjiganicha, yaxshiroq munosabatda bo'lar degan umidda olachipor bug'ular tomon yurdi.

Yirik bug'u shundoqqina g'ovga tumshug'ini tiraganicha chaqchayib tikilib turardi. Sigler qo'rq-qanidan yuragi naq yorilay dedi. Nihoyat, g'alati soqqani yutib yuborgandan buyon jonivorlarning tilini tushuna boshlaganini angladi. Bug'u esa yirik-yirik ko'm-ko'k ko'zlari vositasida u bilan suhbatlashardi. Bug'uning xotirjam nigohida ulug'vorlik, sadoqat va orziqish tuyg'ulari aks

etardi, tomoshabinga nisbatan esa nafrat, hat-toki jirkanch nafrat yo'lqinlardi. Jonivor osuda va viqorli nigohi bilan Siglerga shlyapasi, qo'lida ushlagan aso-yu soati hamda kiroyi kamzuli bilan butun turish-turmushi masxaraomuz, o'zing esa sariq chaqaga ham arzimaydigan tasqarasan, deganday tuyuldi. Bug'uning ta'qibidan najot axtarib Sigler arxar sari, undan esa tog' kiyigi sari, qoplun, yovvoyi to'ng'izlar va ayiqlar tomon shoshildi. Hech biri uning nafsoniyatiga teggani yo'q, biroq hamma-hammasi undan oshkora nafratlanardi. Jonivorlarning gaplariga quloq tutib, ularning odamzod haqidagi fikrlarini bilib oldi. Bu dahshatli mulohazalar edi. Ularning barchasi, xususan, nima uchun jirkanch, sassiqdan sassiq, ayni galalashgan ikkiyoqilarga, xuddi mana shu salt-u satanglarga ozodlik og'ushida emin-erkin davr-u davron surish nasib etgan-a, deya hayratga tushardi.

Ko'zlari cho'g'day yonayotgan qora silovsin o'g'liga aytganlarini o'z qulog'i bilan eshitdi. Bu odamlar orasida ham kamdan kam uchraydigan sermulohaza va omilkorona or-u nomus muloqoti edi. Yakshanba kuni keladigan nafratomuz tomoshabinlar haqida kalondimog' yo'lbars asilzodalarga xos bosiqlik bilan qanchalar lo'nda fikr bildirganini eshitdi. Sigler oppoq paxmoq yolli sherning nigohiga nazar solib, kataklar-u odamzoddan nom-nishon ham yo'q darrandalar olami naqadar bepoyon va g'aroyib ekaniga ishonch hosil qildi. Zarang shox uzra haykalday qotib qolgan qayg'uli, ayni paytda mardonavor kaklikni ko'rdi, soykalar esa hamon qadr-qimmatiga zarracha

ham putur yetkazmay hazil-huzul bilan umrguzaronlik qilayotganining guvohi bo'ldi.

Olam to'g'risidagi jamiki tasavvurlaridan judo bo'lgan, gangigan Sigler alam va umid bilan odamlarga yuzlandi. U qo'rquv va xavotirlariga barham beradigan nigohni axtarar, taskin-u tasalli bo'ladigan ezgu fikrlardan umidvor bo'lib, odamlarning suhbatlariga quloq tutdi, insoniy qadr-qimmat, odamoxunlik, oliyjanoblik va pinhona afzallik xislatlarini topish maqsadida hayvonot bog'ida to'da-to'da kezib yurganlarning imo-ishoralarini kuzatdi.

Biroq barcha umidlari puch bo'lib chiqdi. Odamlarning ovozlari eshitar, xatti-harakatlari, imo-ishoralari va nigohlarini ko'rar, biroq endilikda bularning barchasiga darrandaning nigohi bilan nazar solgani bois hamma jonzot turlarining jirkanch umumlashmasidan iborat mazkur hayvonsifat mavjudotlarning soxta, munofiqona va sharmandali to'dasi timsolida tubanlikdan bo'lak hech vaqo topa olmadi.

Sigler hayvonot bog'i bo'ylab alam bilan go'yo charx urar, xijolatga botganidan yer yorilsa-yu, yerga kirib ketguday bo'lardi. Qo'lidagi chorqirra asoni allaqachon butalar ichiga uloqtirgandi, qo'l-qopni ham o'sha tomonga otdi. Biroq shlyapasini ham otib yuborib, poyabzalini ham yechib, bo'yinbog'ini ham yulqib olib, bug'u tumshug'ini tirab turgan g'ovga yopishgancha yig'lay boshlaganda, rosmana olag'ovur qo'pdi, uni oyoq-qo'lga kishan solib jinnixonaga jo'natishdi.

Abduhamid PARDAYEV tarjimasi

QISMAT

Tun yarimlab borardi. Tog'lik yigit Ber Enason keksa shifokorning uyi oldida g'amga botib turardi. Sovuq qish osmonida yulduzlar ham titrayotgandek tuyulardi. Ayoq chorqirra derazalarni ham billur naqshlar bilan bezagan. Olisdan olis yo'lni bosib kelgan yigit sovqotganini nihoyat, endi angladi.

Shinam xonadon uni issiq bag'riga oldi. Quruq qoraqarag'ay o'tinlari alanga olib, oftobday isitar, qizigan pechka esa afsonaviy farishta kabi nay chalayotganga o'xshardi. Biroq bu farishta ayni pallada hech qanday yaxshilikni va'da qilmasdi.

Uy haminqadar jihozlangandi. Devorga ilingan bir juft qilich ostidagi kartinada yozuv stoli ustida lipillayotgan sham nurlari jilva qilardi. Bu qilichlar bir paytlar portretidagi siymoga tegishli bo'lgan. Aytishlaricha, bu bahodir o'z davrida ko'plab mamlakatlarning qiz-juvonlarini ishq o'tida kuydirgan. Bemorlar halovatini buzmagani kezlarda do'xtir qilichlarga tikilib xayol surishni xush ko'rardi.

Ber Enason o'tirgani botinmadi. Faqat tortinchoq bo'lgani uchun emas. Bug'ularning shoxlaridan ko'z uzmay po'stak to'shalgan yalang cha-

nada uzoq yo'l bosib kelgan yigitchaga bejirim g'illofli uch oyoqli stulga o'tirish noqulay tuyuldi. Keksa do'xtir buni payqamadi, u o'z ishiga shu qadar berilgandiki, yigitga iltifot ko'rsatish xayoliga ham kelmasdi.

Ber imkon boricha tez qaytib ketishi kerak: Suxtoaugen yaqinidagi olis kulbada sevgan ma'shuqasi Kletta og'ir xasta bo'lib yotibdi. Klettani tirik ko'rish nasib etarmikan, degan shubha uning bag'rini o'rtardi. Ko'z yoshlarini arang tutib turardi: Klettaning visoli nasib etadigan munavvar ayyom nahotki toabad armon bo'lib qolsa?! Bu nurli ayyomga ularning ikkovi ham juda-juda intiq edi. Alamdan o'kirib yubormasa bas. Chuqur-chuqur nafas olsa... Shimolda, tog'lar yonbag'rida nima uchundir hamisha shunday bo'lar, qishda kimdir vafot etardi. Bu muqarrar qismat tusini olgandi. Biron kimsaning kuni bitgani hamono cherkov qo'ng'iroqlarining sadolari samoga tutash tog'larni ham larzaga solardi. Bu gal, aftidan, ma'shuqasi Klettaning kuni bitadigan ko'rinadi.

Do'xtir bemor uchun dori tayyorlay boshladi. Bu juda qo'li yengil do'xtir edi. Hech kimdan yordamini ayamas, shu bois butun o'lka ahlining mehrini qozongan yagona odam edi. Ko'plab odamlarning hayotini saqlab qolgan do'xtir keksaligiga qaramay, hamon yordamga oshiqar, bemorlarni sidqidildan parvarish qilardi. Katta-yu kichikni tug'ishganiday ko'rardi. Aholi ham mehribonchiligini munosib qadrlar, uning portretini istalgan paytda afsonaviy qahramon portreti yoniga ilishga tayyor turardi. Do'xtir, eng muhimi, kasb-u kori orqasidan mo'may daromad qilishni sira o'ylamasdi.

– Bemor xotiningmi, Ber Enason? – so‘radi do‘xtir.

Savol yigitning bag‘rini o‘rtab yubordi. Ber boshini quyib soldi.

– Shunday desa ham bo‘ladi, – entikib dedi u.

Do‘xtir o‘ta o‘tkir hidli suyuq malhamni tomchilatib shisha idishchaga quyardi. Asta tomayotgan tomchilarni erinmasdan birma-bir sanardi. Nihoyat, do‘xtir shisha idishning og‘zini yopdi. Malham tez yordam berishi uchun uni bemorga qanday ichirish kerakligini yigitga batafsil tushuntirdi.

– Umid qilamanki, ma’shuqang tuzalib ketadi, – deb qo‘shimcha qildi.

– Rahmat!

Ber shisha idishni tez cho‘ntagiga joyladi. So‘ng charm hamyonini olib, stolning ustiga bitta kumush tanga qo‘ydi.

– Tezroq yo‘lga tush! – dedi do‘xtir va unga tangani qayta uzatdi.

– Roziman, olavering, – dedi Ber. U qirov qoplagan eshik kesakisiga qo‘li bilan suyanib turardi.

– Qaytarib ol deyapman senga! Nikoh to‘yini o‘tkazishning o‘zi bo‘lmaydi! – dedi do‘xtir mehr bilan.

Ber hamon eshikka suyangancha turardi.

– Zora shu dori bilan tuzalib ketsa, – u shunday deb do‘xtirga savolomuz tikildi.

Uyda osoyishtalik hukm surardi. Derazalarda oy nurlari shu‘lalanar, tashqaridagi sovuq ichkariga ham asta-sekin kirib kelayotgandek edi.

Do‘xtirni xayol olib qochdi. Ayni shunday qish tuni oqimtir-sarg‘ish ulovdagi chavandozni xotini-

dan toabad judo qilganini esladi. Ha, ayni shunday kechada...

– Har daqiqa g‘animat, bora qol, o‘g‘lim! – deya yigitga samimiy oq yo‘l tiladi ko‘zoynakli kekxa do‘xtir.

Va Ber tun qo‘ynida arvoh kabi g‘oyib bo‘ldi.

* * *

U tog‘li voha bo‘ylab chanada yelib borardi. Oyning sovuq shu‘lalarida qor kumushday tovlanadi. Yassi darani ayoz kishanlab olgandek. Kletta xastalanib yotgan kulba ayni daraning poyonida, Sutoxaugenning ortida bo‘lib, Ber Enason yonidagi malham bilan o‘sha tomon oshiqardi. Klettaning o‘pkasi shamollagandi. Yetti kundan buyon xastalik bilan olishardi. Xastalik kuchaygan yettinchi kecha.

Yigit avvaliga shamolday uchdi. Keyin bug‘u holdan toya boshladi. Chana bechora jonivorga ancha og‘irlik qilardi.

Bunday imillab ketishda faqat keyingi kungina manzilga yetib borishi mumkinligini Ber angladi. U qo‘lidagi kaltakni bug‘uga o‘qtalgancha bor ovozi bilan hayqirdi. Biroq hayqirig‘i osuda tog‘lar bag‘riga sassiz singib ketdi.

Tong bo‘zarganda u faqat Vargfelmannga yetib kela oldi. Nihoyat, qizg‘ish quyosh nurlari tog‘lar uzra yastandi. Kun boshlandi. Xira tortgan oy tog‘lar uzra inganday. Yulduzlar so‘nib, dara ustida ertalabki yorug‘lik o‘ynay boshladi. Vargfelmandan kulbagacha yarim kunlik yo‘l qolgandi. Biroq bug‘u holdan toydi. U chanani arang tortib borardi. Ber es-hushini tamomila yo‘qotdi. Qo‘li-

dagi kaltakni qahr bilan o'ynatar, bug'uga bor zahrini sochardi. Qo'qqisdan jonivorni ura ketdi. Bug'u har zarbadan hushyor tortar, biroq charchoqni yenga olmasdi.

Ber Enason arslonday na'ra tortib, bor kuchi bilan bug'uga zarba berdi. Uning qichqirig'i qanchalar dahshatli bo'lmasin, tong oldi g'ira-shirada ojizona yangradi. Faqat ro'paradagi tog' qoyasi och qolgan bo'ringing uvullashiday sovuq aks sado qaytardi va yana sukunat cho'kdi.

Kletta esa o'z kulbasida to'shakda yo'lga ko'z tutar, xastalikning yettinchi kuni boshlangandi. Sutoxaugenda kun boshlanmasdan oldin u bechora o'z kulbasida jon taslim qiladi. Nozik jismidagi harorat so'nadi. Shundan keyingina oftob chiqadi...

– Hoy jonivor, ildamroq qadam tashlay qolsang-chi! – Bug'uga qichqirdi Ber. – Kletta men uchun qanchalar qimmatli ekanini bilasan-ku! Yolvoraman senga! Ma'shuqam o'lmasligi kerak! O'lmasligi kerak, eshityapsanmi?!

U kuchdan qolgan bug'u bilan shunday dardlashardi. Jonivor esa qorga yotib olgan, iztirob to'la ko'zlari bir juft baliq tangasi kabi yaltirardi.

Ber Enason shiddat bilan chanadan tushdi. Bug'uning qoshida tiz cho'kkancha bo'ynidan quchoqlab, shivirlay ketdi:

– Toychaday mitti bo'lgan kezlaringda Kletta seni qanday mehr bilan parvarish qilganini unutmagan bo'lsang kerak?

Jonivor boshini mardona ko'tardi, iliq oftob nurlari manglayida jilva qildi. O'rnidan turishga urindi, biroq katta boshini yana majolsiz yerga qo'ydi.

– Xudo haqqi...

Ber bug'uni shoxlaridan tutganча ko'tarmoqchi bo'ldi. Befoyda. Yigit bug'uning yirik ko'zlariга bir nafas tikildi. Alamdan a'zoyi badani titrar, og'zi burishib ketardi. Ber pichoqni olib, bug'uga po'pisa qila boshladi:

– O'ldiraman, la'nati!

Lekin qo'rquvdan ilkis o'zini orqaga tashladi. Dahshatga tushdi. Yig'laganча ortiga o'girildi. Bu jonivor xasta qaylig'iga yordam bera qolsa nima qilarkan-a! Qaylig'i hamisha muloyim va mehribon bo'lgan. Ber daf'atan qaylig'ini ko'rди. U o'rmon chetida turar va siymosidan nur yog'ilardi. Bir tutam yoz tuni poyoniga yetgan. Daraxtlarning yaproqlarida durday shoda-shoda shabnamlar. Sho'x jilg'alar shovullaydi. Bu shovqin-suronlar ostida qaylig'ining voha uzra yangrayotgan qo'shig'i eshitilmay qoldi.

– Klettani nahotki unutgan bo'lsang? – Ber yana bug'uning bo'yniga chang soldi.

Oftob esa cho'qqilar oralig'idan qilichday joy olib ulgurgandi...

Shunda Ber Enason keskin tizzalab joylashdi, ko'z ochib-yumguncha ham fursat o'tmay bug'uning baxmalday yungiga pichoq sanchildi. Yaranglan jonivor uzundan uzun xirillaganча o'rnidan turishga urinib tipirchiladi. Biroq jarohatdan qon otilar – ortiq hech majoli qolmagandi. Faqat jon taslim qilishgina qolgandi.

Ber qaddini rosladi. U jarohatga yopishganча issiq bug'u qonini simira boshladi. Oyoq-qo'li bir nafasda kuch-quvvatga to'ldi. Jonivordan nari ketib, tog'larga burgutday tikildi... Bu paytga ke-

lib quyosh o'z manziliga, Sutoxaugen ortiga ham nur socha boshlagandi... U yana jonivorning jarohatiga yopishdi, issiq qonni to'yib-to'yib simirdi. Daf'atan bug'uning so'nggi marta titraganini sezdi. Jonivor o'lgandi...

Ber timdalangan yuzi dokaday oqargan alfozda archa butalari bilan qoplangan o'nqir-cho'nqirlar bo'ylab yugurib borardi.

Nafasi bo'g'ziga tiqilib qolsa ham yugurishdan to'xtamadi. Sutoxaugen hali juda ham olisda! Nazarida, tog'lar har qachongidan ham g'amgin ko'rindi. Qora terga botdi. Biroq hamon chopgani chopgan edi... U shu tog'larda voyaga yetgandi, lekin ularni birinchi marta ko'rayotgandek edi.

Kun oxirladi. Quyosh ufqqa indi. Ber holdan toyib tiz cho'kkancha jilg'adan tashnaligini qondirdi. Botib borayotgan oftob nurlari suv mavjlarida jilvalandi.

Ber Enason boshini ko'targan edi, dastlabki yulduzga ko'zi tushdi.

Daf'atan qulog'i shuvulladi, oyoqlari chalishib ketdi:

– Tamom!

U cherkov qo'ng'irog'ining ovozi eshitgandi. Qo'ng'iroq sadosi olis-olislardan kelardi.

Bu – zavol sadosi edi. Kimdir vafot etgandagina shu asno qo'ng'iroq chalinardi. Shom ichra alamli sadolar dara bo'ylab quzg'unday kezar, Ber Enason esa tayoqqa suyangancha tosh qotib tinglardi.

Dildora ARZIKULOVA tarjimasi

HUKM

Bahor faslining ajoyib dam olish kunlaridan biri, tong mahali edi. Yosh tadbirkor Georg Bendeman daryo yoqasidagi pastak uyining birinchi qavatidagi ish bo'lmisida o'tirardi. Daryo bo'ylab qator qad rostlagan uylar ikki tomchi suvdek bir-biriga o'xshar, ular bir-biridan faqat rang-tusi va past-balandligi bilan farqlanardi, xolos. U xorijda yashovchi bolalik do'stiga jo'natmoqchi bo'lgan xatni yozib tugatdi, so'ng varaqni imirsilanib xatxaltaga joyladi va yozuv stoliga suyanganча derazadan ko'rinib turgan daryoga, ko'priikka va narigi sohil tomonlarda endi-endi ko'klanib kelayotgan adirga ko'z tashladi.

O'sha do'sti vatanida ishlari yurishavermagach, toqati toq bo'lgani, bir necha yil muqaddam Rossiyaga jo'navorib zap ish qilganini o'ylab ketdi. Hozir u Peterburgda tijoratchi, avvaliga uning ishlari rosa yurishdi, biroq do'sti ozib-yozib kelib qolgan kezlari keyingi paytda ishlari orqaga ketayotganidan shikoyat ham qilib qo'yardi. Xullas, u musofirchilikda durustroq naf topayotgan bo'lmasa-da, o'sha besamar ishining etagini tutgan, bolalikdan tanish chehrasi, begona yurtda o'stirilgan soqoliga qaramay kasalmandlik alomati bo'lmish zahil basharasi undagi xastalikning

hamon barham topmaganidan dalolat berib turardi. Aytishiga qaraganda, o'sha tomondagi vatandoshlar bilan til topishib ketolmagan, ustiga ustak rus oilalaridan ham do'st-yor orttirolmagan, va shu tariqa so'qqaboshligicha qolgandi.

Boshdan oyoq boshi berk ko'chaga kirib qolgan bunday odamga nima deb ham xat yozarding? Achinsang-achinarsan-u, biroq yordam berishning mutlaqo iloji yo'q. Vatanga qaytg'in, shu yerda ham yashagandek bo'lib yuraver, eski oshna-og'aynilar bilan qayta topishib olsang – bunga hech kim monelik ko'rsatmaydi – qolganiga yor-do'stlar qo'llab yuborishar deb maslahat berish kerakmikan? Biroq buning boshqa tomoni ham bor, ya'ni qanchalik muloyimlik qilmagin, u so'zlaringni og'ir olishi muqarrar, – axir bunday gaplarni aytish, shuncha payt sarson-u sargardon sang'ib, yolchitib hemiri orttirolmading, endi havoyi yurishlaringni yig'ishtir-da, uyingga qayt, degandek gap-da, uyiga qaytgach esa odamlar uning noshudligini betiga solishadi, hech yoqqa sang'imay ham shu yerda ishini qoyillatib yurgan do'stlari uddaburon-u, u esa so'qimday, hech vaqoni uddalolmaydi deganlaridek, u holda uning uchun yagona yo'l qoladi: bu yog'iga yor-do'stlari chizgan chiziqdan chiqmay, kim nima desa o'shaning izmida yuraveradi. Qolaversa uni bu qadar iztirobga solmayman deyolmaysan ham. Hoynahoy, uni vatanga qaytishga ko'ndirish ham oson emasdir – bir safar bu yerdagi shart-sharoitlardan begonlashib ketdim degandi-ku – shunda u aqlan tushunib yetsa-da, musofirchilikni afzal bilaveradi, harchand ko'ndirishga urinish-

lar bil'aks uning qaysarligini oshiradi va ishlar chappasiga ketib, u sobiq do'stlaridan battar uzoqlashib ketishi hech gapmas. Basharti u maslahatlarga ko'nib, qaytsa-yu, bu yerda o'zini xo'rlangandek his qilsa – boshqalarning aybi bilan emas albatta, shart-sharoit yo'qligi tufayli shunday bo'lishi ehtimoldan xoli emas – va shuning oqibatida sobiq do'stlari bilan chiqishib ketolmasa, ularning ko'magisiz esa oyoqqa turib olishi amrimahol, o'zining ahvolidan isnodga qolib yurisa va vatandan ham, do'stlaridan ham hafsalasi pir bo'lsa, shunday holatga tushganidan ko'ra, har qancha ishi yurishmagan taqdirda ham o'sha musofirchiligida yuravergani ma'qul emasmi? Ahvol shunday bo'lib turgan bir paytda u bu yerda yo'lini topib ketishiga umid bog'lashi mumkinmi?

Mana shu kabi mulohazalar bois unga xat yo'llagan taqdirda ham shunchaki tanish-bilishga yozayotgandek yozish kerak. Do'stining vatanga qadam bosmaganiga uch yildan oshib ketdi, buni u arzimagan vajlar bilan asoslamoqchi bo'lar, ya'ni Rossiyada siyosiy beqarorlik hukm surib turgan bir paytda, unga o'xshash mayda tadbirkorlar birrovga bo'lsa-da uyoq-buyoqlarga ketishining sira iloji yo'q emish. Vaholanki, yuz minglab ruslar butun dunyo bo'ylab emin-erkin sayr-u sayohat qilib yurishibdi. Bu yog'ini so'rasangiz, ayni shu uch yil mobaynida Georgning hayotida katta o'zgarishlar yuz berdi. Bundan ikki yil muqaddam onasi vafot etganidan, o'shandan buyon Georg kekxa otasi bilan birga yashayotganidan do'sti boxabar, yozgan xatida sovuqqina hamdardlik izhor ham qilgan, chamasi,

musofirchilikda bunaqangi ayriliqlardan tug'ilajak qayg'u to'la idrok etilmas, ehtimol. O'shandan buyon Georg savdo-tijorat ishlariga, shu qatori boshqa ishlariga yanayam qattiqroq mukkasidan ketgandi. Hoynahoy, onasi hayotlik davrida otasi uni bu qadar o'z holiga qo'ymas edi, zero xizmat borasida u yakka o'zinigina tan olar, garchi onasining vafotidan so'ng otasi hamon ishlayotgan esa-da, burungi shashtidan tushgan, ehtimol – nazarida, bundan boshqacha bo'lishi ham mumkin emas – shart-sharoitning ancha qulay kelib qolgani jiddiy ahamiyat kasb etdi – har qalay, keyingi ikki yil ichida Bendemannning firmasi kutilmaganda shu qadar gullab-yashnadiki, burungidan ikki baravar xizmatchilar yollandi, savdo aylanma mablag'i besh baravarga oshdi, shu ketishda kelgusidagi ishlar bundan-da a'lo bo'lishi muqarrar edi.

Biroq do'sti bunday o'zgarishlardan bexabar. Ilgari – chamasi, hamdardlik bildirgan o'sha xatida shekilli – Georgni Rossiyaga kelishga da'vat qilgan, asli nasli tijoratchi bo'lgan Georgdek odamlarga Peterburgda porloq istiqbollari kulib boqishini batafsil bayon etgan edi. Oshnasi xatida keltirgan raqamlar Georg bu yerda qo'lga kiritayotgan yutuqlar oldida hech narsaga arzimadi. Biroq Georg tijorat sohasidagi muvaffaqiyatlarini do'stiga dos-ton qilgisi kelmadi, ular haqida endi yozguday bo'lsa do'stida g'alati taassurot qoldirishi mumkin. Shu bois ham Georg dam olish kuni xotirjam o'tirib olib xayolga nima kelsa bir boshdan erinmay yozayotgan edi. U faqat bir narsani – do'sti uzoq yillardan buyon musofirchilikda qadrdon

lar bil'aks uning qaysarligini oshiradi va ishlar chappasiga ketib, u sobiq do'stlaridan batar uzoqlashib ketishi hech gapmas. Basharti u maslahatlarga ko'nib, qaytsa-yu, bu yerda o'zini xo'rlangandek his qilsa – boshqalarning aybi bilan emas albatta, shart-sharoit yo'qligi tufayli shunday bo'lishi ehtimoldan xoli emas – va shuning oqibatida sobiq do'stlari bilan chiqishib ketolmasa, ularning ko'magisiz esa oyoqqa turib olishi amrimahol, o'zining ahvolidan isnodga qolib yursa va vatandan ham, do'stlaridan ham hafsalasi pir bo'lsa, shunday holatga tushganidan ko'ra, har qancha ishi yurishmagan taqdirda ham o'sha musofirchiligida yuravergani ma'qul emasmi? Ahvol shunday bo'lib turgan bir paytda u bu yerda yo'lini topib ketishiga umid bog'lashi mumkinmi?

Mana shu kabi mulohazalar bois unga xat yo'llagan taqdirda ham shunchaki tanish-bilishga yozayotgandek yozish kerak. Do'stining vatanga qadam bosmaganiga uch yildan oshib ketdi, buni u arzimagan vajlar bilan asoslamoqchi bo'lar, ya'ni Rossiyada siyosiy beqarorlik hukm surib turgan bir paytda, unga o'xshash mayda tadbirkorlar birrovga bo'lsa-da uyoq-buyoqlarga ketishining sira iloji yo'q emish. Vaholanki, yuz minglab ruslar butun dunyo bo'ylab emin-erkin sayr-u sayohat qilib yurishibdi. Bu yog'ini so'rasangiz, ayni shu uch yil mobaynida Georgning hayotida katta o'zgarishlar yuz berdi. Bundan ikki yil muqaddam onasi vafot etganidan, o'shandan buyon Georg kekxa otasi bilan birga yashayotganidan do'sti boxabar, yozgan xatida sovuqqina hamdardlik izhor ham qilgan, chamasi,

musofirchilikda bunaqangi ayriliqlardan tug'ila-jak qayg'u to'la idrok etilmas, ehtimol. O'shandan buyon Georg savdo-tijorat ishlariga, shu qatori boshqa ishlariga yanayam qattiqroq mukkasidan ketgandi. Hoynahoy, onasi hayotlik davrida otasi uni bu qadar o'z holiga qo'ymas edi, zero xizmat borasida u yakka o'zinigina tan olar, garchi onasining vafotidan so'ng otasi hamon ishlayotgan esa-da, burungi shashtidan tushgan, ehtimol – nazarida, bundan boshqacha bo'lishi ham mumkin emas – shart-sharoitning ancha qulay kelib qolgani jiddiy ahamiyat kasb etdi – har qalay, keyingi ikki yil ichida Bendemannning firmasi kutilmaganda shu qadar gullab-yashnadiki, burungidan ikki baravar xizmatchilar yollandi, savdo aylanma mablag'i besh baravarga oshdi, shu ketishda kelgusidagi ishlar bundan-da a'lo bo'lishi muqarrar edi.

Biroq do'sti bunday o'zgarishlardan bexabar. Ilgari – chamasi, hamdardlik bildirgan o'sha xatida shekilli – Georgni Rossiyaga kelishga da'vat qilgan, asli nasli tijoratchi bo'lgan Georgdek odamlarga Peterburgda porloq istiqbollar kulib boqishini batafsil bayon etgan edi. Oshnasi xatida keltirgan raqamlar Georg bu yerda qo'lga kiritayotgan yutuqlar oldida hech narsaga arzimmasdi. Biroq Georg tijorat sohasidagi muvaffaqiyatlarini do'stiga do'ston qilgisi kelmadi, ular haqida endi yozguday bo'lsa do'stida g'alati taassurot qoldirishi mumkin. Shu bois ham Georg dam olish kuni xotirjam o'tirib olib xayolga nima kelsa bir boshdan erinmay yozayotgan edi. U faqat bir narsani – do'sti uzoq yillardan buyon musofirchilikda qadrdon

shahar haqidagi o'zgargan qarashlariga va bunga ko'nikishlariga putur yetkazishni istamayotgan edi. Shu kabi xayollarda Georg bir-biridan ancha uzoq vaqtlarda yo'llagan uch xatida do'sti bilan o'zi uchun mutlaqo aloqasi bo'lmagan kishining yanayam mutlaqo begona bo'lgan qiziga unashtirilgani xususida yozgan, garchi Georgning o'zi istamasada, do'stini bunga qiziqtirib ulgurandi.

Biroq Georg bir oy muqaddam anchagina bobro' oilaning qizi bo'lmish froylayn Frida Brandenfeld bilan unashtirilgani haqida yozish uning uchun ko'proq ma'qul tuyulayotgan edi. U bo'lg'usi kelin bilan do'sti va u bilan yozishmalarida tutgan uslubi xususida ko'p martalab suhbatlashdi.

– Bundan chiqdi, do'sting to'yimizda ishtirok etmaydimi? – deb so'radi qiz. – Lekin men sening barcha do'stlaring bilan tanishib olishim mumkin bo'lar.

– Uni bezovta qilgim kelmayapti, – javob qildi Georg. – Meni to'g'ri tushun: taklif qilsak, u albatta keladi, har qalay mening fikrim shunday, biroq u bizni ko'rib xijolat chekadi, hatto o'ksinishi ham mumkin, menga hava'si keladi va turgan gapki, bundan unda qattiq norozilik paydo bo'ladi – noroziligiga chidolmay – yolg'iz o'zi qaytishiga to'g'ri keladi. Bir o'zi, yolg'iz qaytish nima ekanini tushunasanmi?

– To'yimiz bo'lganini boshqalardan eshitib qol-sa-chi?

– Eshitsa-eshitar, men buning oldini ololmayman, lekin uning hozirgi yashash tarzida qulog'iga yetmay qolishi ham hech gap emas.

– Hamon do‘stlaring shunday odamlar ekan, Georg, sen ham uylanmaganing ma’qul edi.

– Bu borada ikkovimiz ham aybdormiz. Lekin men iddao qilmoqchi emasman.

Qiz uning qaynoq va tinimsiz o‘pichlaridan behol nafas rostlab, dedi:

– Har qalay achinyapman-da.

Shundagina Georg do‘stiga bor-yo‘q gapni boricha yozishning hech qanday xavotirli joyi yo‘q-ku, degan qarorga keldi. „Men qanday bo‘lsam, bas, shundayligicha bo‘lsin-da, – deya ahd qildi u. – Do‘stligimiz deb men o‘zimni o‘zgartirolmayman, o‘zimdanda boshqa odam yasolmayman-ku“.

Shunday qilib, dam olish kuni ertalabdan yozishga kirishgan uzundan uzoq xatida o‘zining unashtirilayotgani to‘g‘risidagi xabarni quyidagicha bayon qildi: „*Eng yaxshi xushxabarni men xatimning oxiriga saqlab qo‘ygandim. Men anchagina boobro‘ oila farzandi bo‘lmish froylayn Frida Brandenfeld bilan unashtirildim, ularning oilasi sen bu yerlardan jo‘nab ketgach, ancha keyin shahrimizga ko‘chib kelishgan, shu bois sen uni tanimaysan. Keyingi xatlarimda qaylig‘im to‘g‘risida yozarman, bu safar men g‘oyatda baxtiyorligimni, sen bilan oramizdagi munosabatlarda faqat bir narsa o‘zgarganini – hozirga qadar sening oddiygina bir do‘sting edim, endilikda esa judayam baxtiyor do‘sting ekanligimni ta’kidlab qo‘yishim kifoya. Qolaversa, kelinning o‘zi ham senga xat yozar, hozircha u senga g‘oyibona salom yo‘llashimni iltimos qilmoqda, kelin bilan samimiy do‘st tutinishing turgan gap, so‘qqabosh yigit uchun shuning o‘ziyoq katta gap. Sharoiting*

bu yoqlarga kelib, bizning to'yga qatnashishingga monelik qilishini yaxshi bilaman, lekin mening nikoh to'yim sen uchun har qanday sabab-u vajlardan ko'z yumib, kelishingga arzimaydimi? Nima bo'lgan taqdirda ham o'zingga va ro'y-hushingga qarab ish tut".

Georg yozuv stoli yonida qimir etmay va xatni qo'lidan qo'ymay ancha vaqtgacha derazadan tashqariga termilib o'tirdi. Ko'chadan o'tib borayotgan tanishi bosh irg'ab salomlashganiga e'tiborsiz, tabassum bilan javob qaytardi.

Nihoyat, u xatni kissasiga soldi-da, bir necha oydan buyon boshini suqib qaramagan otasining yotoq bo'lmasi qarshisidagi kaltagina yo'lakka o'tdi. Shu tobda otasining huzuriga kirish zaruriyati ham yo'q edi, chunki ota-o'g'il hamisha do'konda uchrashishadi, restoranda ovqatlanishadi: to'g'ri, kechki ovqatni har kim o'zicha qilar, Georg o'rtoqlari yoki keyingi paytda qaylig'i bilan uchrashmagan taqdirdagina otasi bilan yarim soatcha umumiy mehmonxonada o'tirishar, bunday paytlarda ularning har ikkovi ham muk tushgancha gazetxonlikdan bosh ko'tarishmasdi.

Georg ertalabki quyosh charaqlab turganiga qaramay, otasining yotog'i qorong'iligidan hayron bo'ldi. Aftidan, kaftdakkina hovliga olib chiqadigan ro'paradagi baland devor xonani quyoshdan to'sgandek ko'rindi. Otasi onasini yodga soluvchi turfa buyumlar bilan to'lib-toshgan burchakda xiralashib qolgan ko'zlarini zo'riqtirmaslik maqsadida gazetani yorug'likka solib, yonlamasiga o'tirardi. Nonushtaga tortilgan yemaklarga qo'l urilmagan, ular keltirib qo'yilgan hoida o'shanday turardi.

– Ha, Georg, senmisan, – otasi shunday deb darhol oʻrnidan qoʻzgʻalib, unga peshvoz yurdi. Qadam olishidan egnidagi xalatning serbagʻir etaklari yoyilib ketdi. „Otam hamon pahlavon kelbatli“ degan oʻy kechdi Georgning xayolidan.

– Judayam qorongʻi-ku, – dedi u.

– Ha, qorongʻi, – javob berdi otasi.

– Derazalar ham yopiq.

– Oʻzim ochmadim, shunisi maʼqul.

– Tashqari iliqqina, – dedi Georg xuddi avval boshlagan gapini davom ettirayotgandek, va oʻtirdi.

Otasi stoldan idishni olib, qutining ustiga qoʻydi.

– Men senga aytib qoʻymoqchi boʻlib kirgandim, – davom etdi Georg otasining harakatlarini eʼtiborsiz kuzatib, – unashtirilganim haqida Peterburgga xat yozdim.

U kissasidagi xatni chiqarmoqchi boʻlib qoʻl suqdi-yu, oʻsha zahoti niyatidan qaytib, xatni olmadi.

– Peterburgga deysanmi? – soʻradi otasi.

– Ogʻaynimga, – deb izoh berdi Georg va otasining koʻziga razm soldi. „Doʻkonda mutlaqo boshqacha tutadi oʻzini, – deb oʻyladi Georg. – Bu yerda kresloda yastanib oʻtiribdi, qoʻllarini koʻksi ustida chambarak qilib olibdi“.

– Ha. Doʻstingga, – dedi otasi taʼkid aralash urgʻu berib.

– Ota, men faqat u haqida qaygʻurayotganim uchun uylanayotganim toʻgʻrisida yozmayotgan edim, boshqa sababi yoʻq. Bilasan-ku, doʻstim juda murakkab, mujmal odam. Uylanganimni mendan eshitmay qoʻya qolsin, boshqalardan eshitsu-eshitar deb oʻylagandim, uning hozirgi yashash

tarzida bitta-yarimtdan qulog'iga yetishi ham qiyin. Ishqilib, mendan eshitmasin, degan niyatda edim-da.

– Niyatingdan qaytdingmi? – deb savol qotdi otasi, so'ng gazetani deraza raxiga, ko'zoynagini esa gazeta ustiga qo'ydi va ularni kafti bilan to'sdi.

– Ha, niyatimdan qaytdim. Hamon u mening jonajon do'stim ekan, quvonchimga u ham sherik bo'lishi kerak, degan xayolga bordim. Shu niyatda sira ikkilanib o'tirmay yozishga qaror qildim. Yozishga yozdim-u, xatni jo'natishdan avval sening oldingdan o'tib qo'yay degandim.

– Georg, – dedi otasi va kemshik tishlarini ko'rsatib, og'zini lang ochdi, – quloq sol! Men bilan maslahatlashishga kiribsan. Bu, sening sha'ningga durust albatta. Lekin sen menga bor gapni ochiq-oydin aytmasang, bu durustliging hech vaqoga arzimaydi, hech vaqodan o'n karra battarroq yomon narsa bu. Shu tobda bunga daxlsiz narsalar haqida og'iz ochmoqchi emasman. Mehribon onamizning vafotidan so'ng noxushdan noxush hodisalar ro'y beryapti. Ularning qulog'iga yetib borishi hech gapmas, hatto biz o'ylagandan ko'ra tezroq yetib qolishi ham mumkin. Men savdo tashkilotimizda yuz berayotgan qandaydir voqealardan bexabar qolayotganga o'xshayapman, ehtimol, mendan hech nimani yashirishmayotgandir – shu tobda mendan nimalarnidir yashirishayotgandir degan xayolga borgim kelmayapti – mening burungi holim yo'q, xotira zaiflashmoqda, hamma narsadan boxabar bo'lib yurishga qurbim yetmay qolyapti. Birinchidan, bu juda tabiiy hol, ikkinchidan esa onangni vafoti sendan ko'ra

menga og'irroq ta'sir qildi. Hozir sening xating tufayli gap ochildimi, Georg, iltimos, meni laqilatma. Juda mayda, sariq chaqaga arzimaydigan narsa-ku, aldama meni. To'g'risini ayt, chindan ham Peterburgda o'rtog'ing bormi?

Georg hayron bo'lib o'rnidan qo'zg'aldi.

— Mening do'stlarimni o'z holiga qo'yaylik. Mingta do'st bitta otamning o'rnini bosolmaydi, bilasanmi, men nimadan xavotirdaman? Sen o'zingni ehtiyot qilmayapsan. Axir yosh o'tgani sayin tushunishi kerak-ku odam. Ishimizda sen bo'lmasang, mening qo'limdan hech narsa kelmaydi, sen buni juda yaxshi bilasan, biroq, bordi-yu ishimiz sening sog'lig'ingga ziyon yetkazayotgan bo'lsa, ertaning o'zidayoq do'konni yopaman-u, ikki dunyodayam qaytib ochmayman. Bunaqasi ketmaydi. Sen turmush tarzingni o'zgartirishing kerak. Zinhor kechiktirmay o'zgartirishing kerak. Mehmonxona charaqlab yotibdi-yu, bu yerda qorong'ida o'tirishingni qara. Ertalabdan yaxshilab qorinni to'ydirish o'rniga, nonushtaga qo'l ham urmabsan. Ochiq havo qanchalik foydali ekanini bilasan-u, bu yerda dimiqib o'tirishing nimasi. Yo'q, ota! Men vrachni chaqiraman-da, u nima desa shuni qilamiz. Yotoq bo'lmalarimizni almashtiramiz, sen derazasi ko'chaga qaragan xonada yotasan, men bu yoqqa ko'chaman. Xavotir olma, hech narsangga tegmaymiz, joylarini o'zgartirmaymiz ham, narsalar qanday turgan bo'lsa, shundayligicha ko'chirib o'tkazamiz. Mayli, hozir joyingga yot-da, damingni ol. Kel, men yechintirib qo'yaman, qarab turgin, shunday boplayki. Yoki hoziroq ko'chirishga kirishaymi? U holda hozir-

cha mening karavotimda yota turgin. Shunday qilganimiz ma'qul ekan.

Georg oppoq sochli boshini solintirib olgan otasiga yaqin keldi.

– Georg, – otasi xam qilgan boshini ko'tarmay ohista ovozdada chaqirdi.

Georg shu zahoti tiz cho'kdi-yu, otasining horg'in chehrasini, qorachiqlari g'ayritabiiy ravishda kengayib ketgan ko'zlarini unga qadab turganini ko'rdi.

– Peterburgda sening hech qanday do'sting yo'q. Sen hamisha maynabozchilik qilib kelgansan, endi shu qilig'ingni menga ham qilyapsan. Qayoqdan Peterburgda o'rtog'ing bo'larkan! Mutlaqo ishonmayman.

– Eslagin, ota, – otasini suwab kreslodan turg'azdi va uning behol turganini ko'rib egnidagi xalatni yechdi. – Uch yil burun o'rtog'im mehmonga kelgandi. Uni unchalik xushlamaganding. O'shanda kamida ikki marta u ketdi dedim, lekin u ketmagan, mening xonamda o'tirgandi. Uni yoqtirmaganingni tushunaman, o'zi og'aynim g'alatiroq. Lekin u bilan juda ochilib suhbatlashgan ham eding. Uning gaplariga quloq solib, undan nimalarnidir so'rab-surishtirib o'tirganingni ko'rib sevingandim ham. Eslab ko'rgin, yodingdan ko'tarilmagan. O'shanda u rus inqilobi haqida ajabtovur narsalarni gapirib bergandi. O'zining yumushlari bilan Kiyevga borganida, g'alayonlar chog'i bir ruhoniy balkonga chiqib kaftini tilib xoch shaklini o'yib yozgan va qonga botgan qo'lini ko'tarib olomonga murojaat qilgan. Duch kelgan odamga shu haqda gapirib yurgan eding-ku.

Shu asnoda Georg otasini joyiga o'tqazdi-da, uning chitdan tikilgan ichki kiyimlari ustidan kiyilgan sun'iy gazlama kiyimlarini, paypoqlarini yechdi. Ichki kiyimlar ancha urinib qolganini ko'rib, otasini qarovsiz qoldirgani uchun o'zidan norozi bo'ldi. Otasi ichki ko'ylaklarini vaqtida almashtiryaptimi-yo'qmi, shulardan ko'z-quloq bo'lib turish ham uning vazifasi-da. U bo'lajak qaylig'i bilan otasining kelgusi hayoti haqida gaplashib ham olmadi, balki sukut saqlagan otasini o'z uyidan jildirmaslikka qaror qildi. Lekin Georg shu tobda otasini bu ahvolda qoldirib bo'lmaydi, bo'lajak uyiga uni ham ko'chirib o'tkazish kerak degan qat'iy qarorga keldi. Axir obdan o'ylab ko'rsa, kelgusida otasiga ko'rsatishga chog'lanayotgan mehribonchiliklari armonga aylanishi ham hech gap emasga o'xshab qoldi.

Georg otasini ikki qo'llab ko'tarib oldi-da, uni o'rniga olib borib yotqizdi. Ko'tarib bora turib, to'satdan otasi betini o'g'lining ko'ksiga bosgan-cha uning bo'ynidagi soat zanjirini o'ynayotganini ko'rib, qo'rqib ketdi. Otasi zanjirni shu qadar qattiq changallab olgandiki, azbaroyi u otasini darhol o'rniga yotqiza olmadi.

Biroq otasi o'rniga yotgan zahoti yana hushini yig'di. Ko'rpani dahaniga qadar tortib, yopindi. So'ng tantig'lanib Georgga qaradi.

– Uni eslading-a, ota, to'g'rimi? – so'radi Georg va otasiga dalda berib unga ishora qildi.

– Hamma yog'imni yopdingmi? – xuddi u o'z oyog'ini ko'rmayotgandek savol qotdi.

– Yotganing yoqdimi? – dedi Georg ko'rpani tuzatib qo'yarkan.

– Ustimni yaxshilab yopdingmi? – takror so‘radi otasi, javobni jiddiy kutib.

– Xotirjam bo‘l, yaxshilab yopdim.

– Yo‘q! – birdan baqirib yubordi otasi. U ustidagi ko‘rpani shu qadar shiddat bilan irg‘itib tashladiki, ko‘rpa havoda bir muddat yoyilib turdi-da, otasi karavotda azot qad rostladi. Faqat bir qo‘li bilan karnizni tutib olgandi. – Sen meni qaytib qo‘zg‘almaydigan qilib yopib qo‘ymoqchi eding, bilib turibman, ha, o‘g‘lingdan top ekan-da! Illo hali-veri sen meni yopib, yotqizib qo‘yolmayсан. Kuchdan qolsam qolayotgandirman, lekin shuni bir bilib qo‘y, senga kuchim yetadi, bermalol yetadi. Sening oshnangni juda yaxshi bilaman. Agar o‘g‘lim o‘shanga o‘xshagan bo‘lganda boshqa gap edi, xuddi shuning uchun ham shuncha vaqtdan beri sen uni aldab kelyapsan. Nega boshqasini aldamayotganingni bilib turibman! Nima, men undan qayg‘urib, g‘ussaga botmaganmanmi? Shuning uchun ham idorangda biqinib olasan – xo‘jayin bandlar, qabul qilolmaydilar deyishadi-yu, bu kishim maynabozchilik qilib Rossiyaga xat jo‘natishdan qo‘llari bo‘shamaydi. Biroq, baxtimizga, ota o‘g‘ilning ich-ichidagisini ko‘rib-bilib turibdi, bu borada u hech kimga qarab qolgan emas, uning aqli butun. Endi sen otamni ostimga bosib oldim, u churq etmay yotaveradi deb xomtama bo‘lyapsan, va qarabsizki, mening marhamatli o‘g‘lim uylanishga qaror qilibdilar!

Georg ola-kula bo‘lib ketgan ko‘zlarini otasidan uzolmadi. Otasi to‘satdan eslab qolgan peterburglik oshnasining siymosi Georgni tamom

ishg'ol qilgandi. Nazarida, u olis Rossiyada butkul adashib ketgandek tuyuldi. U tunab ketilgan bo'm-bo'sh do'konning eshigi yonida turardi. Ana, u temir armatura tayoq bilan parcha-purcha qilib tashlangan rastalar, ochilgan-sochilgan oziq-ovqat mahsulotlari orasida garangsib turibdi. Nima qilib u shu qadar olislarga ketib qoldi!

– Yo'q, sen menga qara! – baqirdi otasi unga va Georg beixtiyor karavot tomon yugurdi, yugurdi-yu, yarim yo'lda taqqa to'xtadi.

– Xonim etagini ko'tardi, – deya xonish qilib yubordi otasi, – xonim etagini ko'tardi, manjalaqi xonim shunday ko'tardiki, – otasi shunday deb turib, ko'ylagini shu qadar yuqori ko'targanidan otasining biqinidagi urush yillarida orttirgan yarasining chandig'i ko'rinib ketdi, – xonim etagini mana bunday, va mana bunday ko'tardiki, va sen o'z hirsingni qondirish ilinjida xonimning etagi ostiga tumshug'ingni suqib ola qolding, sen onangning ruhini chirqiratding, do'stingni soting, otangni ko'rpa-to'shakka mixlab qo'yding, niyating aniq – otang boshini ko'tarmay yotsin-u, qaytib nafasi chiqmasin! Qalay, ko'rib qo'y, qimir-lashga holi-joni bormi-yo'qmi?

Otasi shunday deb hech narsani tutmay oyoqlarini dirillatganicha g'oz turardi. U o'zining ziyakligidan ichki bir faxrlanish tuyg'usi bilan, chehrasidan nur taralib turardi. Georg otasidan mumkin qadar nariroqdagi xona burchagida turardi. U otasi kutilmaganda – orqadan yoki tepadan hamla qilib qoladi degan xavotirda hushyor bo'lib turgandi. Shu tobda shuni esladi-yu, go'yo

uzoq urinishlardan so'ng ignaning teshigidan ip o'tkazib olgan odamdek birdan yengil tortib, uni unutdi.

– Illo do'sting sadoqatli emas! – deya qichqirdi otasi va so'zlarining tasdig'i uchun ko'rsatkich barmog'ini havoda o'ynatib qo'ydi. – Men uni shu yerda, shahrimizda o'z qanotim ostiga olgan edim.

– Maynabozchilik! – Georg og'ziga kelgan so'zni aytib yubordi-yu, tilini tishladi, biroq bo'lar ish bo'lganidan, u shu qadar tilini qattiq tishladiki, ko'zlari kosasidan otilib chiqib ketayozdi, og'riqning zo'ridan o'tirib qoldi.

– Ha, to'g'ri aytding, men maynabozchilik qil-yapman! Maynabozchilik! Rosa topib aytding! Beva qolgan sho'rlik ota shundan bo'lak yana qanday ermak topardi? Ayt – mening suyukli o'g'lim bo'lib ayt, – yovuz xizmatchilari yuz o'g'irgan munkillagan chol mana shu zimiston sichqon kovagida nima ham qilardim? Mening o'g'lim esa emin-erkin, men kelishib qo'ygan shartnomalarga imzo chekish xayolida o'ynab-kulib yuribdi, otasining ko'ziga juda boodob odamdek ko'rinib yuribdi! Nima, seningcha, men seni yaxshi ko'rishni istamaymanmi? Axir seni men dunyoga keltirganman-ku!

„Hozir u engashadi, – ko'nglidan o'tkazdi Georg. – Shu turishida yiqilib shikastlanarmidi!“ Shu so'zlar uning xayolidan yelib o'tdi.

Otasi bir enkaydi-yu, o'zini tutib qoldi. Kutilganidek Georg uni tutib-suyab qolish uchun yugurib bormadi, otasi yana qad rostladi.

– Turgan joyingdan jilma! Sening menga keraging yo'q. Yoninga kelishga o'zingda kuch topa

olarmiding, bunga xohishing yo'qligi uchun ham yonimga kelolmaysan-da? Adashma! Hamon men sendan ko'ra baquvvatroqman. Basharti men yolg'iz bo'lganimda, hoynahoy yon bergan bo'lardim, lekin onang o'z kuch-qudratini menga qoldirib ketgan, sening oshnang bilan ham obdan keli-shib olganmiz, sening barcha mijozlaring mana bu yerda – cho'ntagimda!

„Buni qara-ya, ichki ko'ylagi ham cho'ntakli ekan“, – deb o'yladi Georg, bir og'iz so'z bilan otasini boshqalar oldida sharmanda qilishi mumkinligini xayoliga keltirib. U xayoliga kelgan fikrni shu zahoti unutib ulgurdi.

– Xonimchang bilan ko'zingga ko'ringin-chi! Shunday gaplar aytayki, bi-ir ko'zi ochilsin!

Georg otasiga ishonmayotgandek og'zi qiyshayib qoldi. Otasi esa u turgan burchakdan ko'zini uzmay qarab turar, bu bilan o'zining maynabozchilik qilmayotganini tasdiqlayotgandek edi.

– Huzurimga kirib oshnamga xat yozsammi-kan-yo'qmi deb so'rab rosa meni kalaka qilmoqchi bo'lding-a! Tentak, og'ayning allaqachonoq hammasidan xabardor, hammasidan boxabar! Qalam-qog'ozlarni yashirib qo'yishni unutibsanku, men allaqachon jo'natdim. Shuning uchun ham u shuncha yildan beri bu yerga qadam bosmaypti, u hammasidan sendan ko'ra ko'proq boxabar, sening xatlaringni o'qimaydi ham, tashlab yuboradi, menikini esa bitta qo'ymay, kerak bo'lsa, qayta-qayta o'qiydi!

U shu qadar ehtirosga berildiki, azbaroyi ikki qo'lini boshi uzra havolatib javrashga tushdi.

– Sendan ming marotaba yaxshiroq biladi hammasini! – deya qichqirdi u.

– O‘n ming marta! – dedi Georg, otasining jimg‘iga tegish niyatida, biroq bu so‘zlar og‘zidan chiqib ulgurmasidanoq jiddiy jarangladi.

– Shu haqda gap ochilishini necha yildan beri kutaman! Bundan boshqa narsalarga qiziqadi deb o‘ylaysanmi, nima, seningcha, men gazeta o‘qib o‘tirarmidim? Ma! – U shunday deb turib karavotga tasodifan kelib qolgan gazetani Georgning betiga uloqtirdi. Bir paytlar nashr etilgan gazetaning nomini Georg eslolmadi ham. – Alal-oqibat es-hushing to‘lishmaguncha shunga jur‘at etolmading-a! Onang ham dunyodan o‘tib ketdi sho‘rlilik, o‘g‘lidan bir ro‘shnolik ko‘rmadi, do‘sting esa topgan Rossiyasida paymonasini kutyapti, uch yil burun shu qadar sarg‘ayib ketgandiki, chiqindixonaga uloqtirib yuborsang ham haqing qolmasdi, men esa... ahvolimni ko‘rib turibsan. Ko‘zing ochiq, ko‘rib turibsan-ku!

– Bundan chiqdi, ketimda ayg‘oqchi bo‘lib yurgan ekansan-da! – qichqirdi Georg.

– Buni sen ilgariroq aytmoqchi eding, to‘g‘rimi. Endi kechikding, endi foydasi yo‘q, – o‘ziga o‘zi gapirgandek afsuslanib dedi otasi.

Va tovushini balandlatib ilova qildi:

– Xullas, endi bilib olgandirsan – faqat sen harakat qilmagansan, shu paytgacha o‘zingdan o‘zga bilan ishing bo‘lmadi! Aslini olganda, sen bokira – begunoh go‘dak eding, yanayam anig‘ini aytganda, sen borib turgan iblisning o‘zisan! Shuning uchun ham bilib qo‘y, men seni o‘limga mahkum etaman – suvga g‘arq etib o‘ldirishga.

Georgga nimadir o'zini xonadan quvib chiqayotgandek tuyuldi, qulog'i ostidan otasining karavotga gursullab qulagandagi shovqin ketmadi.

U zinapoyalardan hovliqib tushayotib, xonani tozalash uchun kelayotgan oqsoch ayolga urilib ketdi.

– Xudoyim-ey! – deya chinqirib yubordi oqsoch ayol va etakchasi bilan betini yopib ulgurmay Georg ko'zdan g'oyib bo'ldi.

U uy eshigidan chiqib solib, ko'chani kesib o'tdi-da, daryo tomon oshiqdi. Va xuddi qorni behad ochiqqan odamdek shiddat bilan to'siqqa tarmashdi, yoshlik kezlari gimnastika sohasidagi yutuqlaridan ota-onasi mag'rurlanib yurishardi, u o'sha chapdastlik bilan to'siqdan oshib o'tdi. Bo'shashib borayotgan qo'llari bilan to'siqqa tarmashib, katta yo'ldan avtobus o'tishini kutdi, u o'zini suvga tashlaganda chiqadigan shovqin eshitilmasligini mo'ljalga olib shipshidi: „Otajon! Onajon! Men sizlarni sevardim“ – u shunday dedi-yu, qo'lini qo'yib yubordi.

Ko'prik uzra ayni qatnov ko'paygan payt edi.

Rus tilidan Abbos SAIDOV tarjimasi

Fridrix DYURRENMATT

SAK

Shaharga kelgan dastlabki kunlarim edi. Ratusha oldidagi kichik maydondan o'tib borayotgandim, to'planib turgan odamlarga ko'zim tushdi. Ular eski, juldur kiyim kiygan, qattiq ovoz bilan Tavrotdan nimalarnidir o'qib berayotgan bir kimsani o'rab olishgandi. Uning oyoqlari ostida bir it cho'zilib yotardi. Shunday ulkan va dahshatli hayvonni nega avvalroq payqamaganimga o'zim ham hayron bo'ldim, chunki uning rangi tim qora bo'lib, ter bosgan junlari mayin edi. Ko'zlari oltingugurt kabi sap-sariq, ulkan og'zini ochgan paytda ko'rinib ketgan qo'rqinchli tishlari ham xuddi shu tusda, gavdasi esa shunday ediki, uni hech qaysi bir jonzot bilan qiyo-slay olmasdim. Bahaybat jonivorga uzoq qarab turolmadim, nigohim beixtiyor va'z o'qiyotgan kishiga qadaldi, u to'ladan kelgan, miqti gavdasi uzra yirtiq kiyim parchalari osilib turar, yoriqlar orasidan yiltirab ko'rinib turgan badani toza, juldur libosi ham pok-pokiza edi. Va'zgo'y qo'lidagi muqovasi oltin hamda olmos bilan zarhallangan Tavrot noyob va qimmatbaho kitobdek tuyular, ovozi esa vazmin, sokin, qat'iy va dadil jarang-lardi. Uning so'zlarida favqulodda bir tiniqlik mu-jassam, nutqi sodda, biroq shunday ishonchli

va ta'sirchan ediki, uni hech bir muqoyasa bilan ifodalab bo'lmasdi. U Tavrot oyatlarini vazminlik bilan, nomutaassiblarcha tafsirlab berar, bordi-yu kalomi kimdadir ishonch uyg'otmayotgan bo'lsa, bunga sabab uning oyoqlari ostida qimir etmay, tinglovchilarni sariq ko'zlari bilan kuzatib yotgan itning vajohati edi. Shunday qilib, voiz bilan jonivor o'rtasidagi g'alati, g'aroyib bog'lanish meni butkul o'ziga jalb etdi va kamina uni har doim shahardan qidirib topadigan bo'ldim. U har kuni shahar maydonlarida va ko'chalarda va'z o'qir, biroq uni topish, garchi u bu ish bilan kech tunga qadar mashg'ul bo'lsa-da, oson bo'lmasdi, chunki shahar oddiy va qulay qurilgan bo'lishiga qaramasdan, unda adashib qolish ham hech gap emasdi. Aftidan, u uydan turli xil vaqtda chiqar va mashg'ulotini hech qanday rejasiz olib borar, chunki uning chiqishlarida qoida-poida degan narsaning o'zi yo'q edi. Ba'zan bir maydonning o'zida butun kun bo'yi ma'ruza qilsa, gohida esa har chorak soatda joyini o'zgartirib turguvchi edi. Ko'chalar bo'ylab yurarkan, unga har doim iti hamrohlik qilar, u va'z boshladi deguncha ulkan va qop-qora bu jonivor yerga og'ir cho'kib yotvolardi. Odatda, uning tinglovchilari uncha ko'p bo'lmas, ko'pincha u o'zi yolg'iz qolar, biroq o'zim kuzatganimdek, bunga parvo qilmas, aksincha, maydonni tark etmasdan, so'zida davom etardi. Ko'pincha uning kichkinagina ko'cha o'rtasida turgan ko'yi qattiq ovoz bilan ibodat qilayotganiga, sal narida, kengroq ko'cha bo'ylab esa odamlar unga e'tibor ham bermay o'tib borishayotganiga ko'zim tushardi. Uni qidirib topishning bi-

ron ishonchliroq yoʻlini topolmasdan, buni men hamisha tasodifga yoʻyardim, nihoyat, uning yashash manzilini bilvolishga urinib koʻrdim, biroq bu haqda menga hech kim maʼlumot berolmadi. Shu bois bir kuni uning ortidan izma-iz yurdim, shu tarzda yana bir necha kun ovora boʻlishimga toʻgʻri keldi, chunki kech tushdi deguncha har gal uni koʻzdan yoʻqotib qoʻyaverardim, negaki oʻzimni sezdirib qoʻymaslik uchun undan yashirinib yurishga majbur edim. Nihoyat, kunlardan bir kun kech oqshom payti uning bir uyga kirib ketayotganini koʻrib qoldim. Bu joy, bilishimcha, shaharning boy-badavlat xonadonlar joylashgan qismi edi, bundan oʻzimcha taajjubga ham tushdim. Shundan eʼtiboran, unga boʻlgan munosabatim oʻzgardi, endi undan ortiq yashirinmaydigan boʻldim. Menga koʻzi tushsin, deb atay shundoq yonginasida paydo boʻldim, ammo u bunga eʼtibor bermas, faqat yaqin borganimda it har gal menga qarab irillab qoʻyardi. Shu yoʻsinda oradan haftalar oʻtdi. Bir kuni, oʻshanda yoz oxirlab qolgan paytlar edi, voiz Yohannes Injili tafsirini tugatgandan soʻng, menga yaqin kelib, uyiga oborib qoʻyishimni soʻradi; biroq bir qancha koʻchalaridan oʻtib, to uyiga yetgunimizcha ham u menga bir ogʻiz gapirmadi. Biz kirib borgan uy qorongʻi, katta xonani chiroq yoritib turardi. Xona koʻcha sathidan pastroq joylashgan, shuning uchunmi, bir necha zina quyi tushib bordik, hatto devorlari ham koʻrinmas, ular kitoblar bilan toʻsib tashlangandi. Chiroq turgan qoraqaragʻay yogʻochidan yasalgan kattagina, oddiy stol atrofida bir qiz kitob oʻqib oʻtirardi. Egnida toʻq havorang koʻylak.

U qizcha biz kirganda burilib ham qaramadi. Yerto'laning pardalar bilan to'silgan ikki darchasidan biri ostida matras, ro'paradagi devor tagida karavot va stol atrofida ikkita stul bor edi. Eshik yonida esa pechka. Qizga yaqinlashgandik, boshini ko'tarib qaradi, shunda uning yuzini ko'rdim. Qiz menga qo'l uzatdi va stulga ishora qildi, shundagina hamrohim to'shakka cho'zilganini payqadim; uning oyoqlari ostida it ham muk tushib yotardi.

– Bu mening otam, – dedi qiz menga, – u endi uxlayapti, gaplashsak ham eshitmaydi. Anavi yotgan katta qora it esa nomsiz. Otam va'zgo'ylikni boshlagan kezlar edi, bir kuni oqshom, eshikni tambalamagan edik, shu bois oyoq panjalari bilan tutqichni surib, uyimizga o'zi kirib kelgan.

Men qiz oldida hayron bo'lib turib qoldim va sekingina otasining kimligini so'radim.

– U boy odam bo'lgan, ko'plab fabrikalari bor edi, – dedi qiz va boshini quyi soldi. – Odamlarga haqiqatni aytish uchun onam bilan akalarimni tashlab keldi.

– Otang aytayotgan narsaning haqiqat ekanligiga o'zing ishonasanmi? – so'radim men qizdan.

– Ha, men buning haqiqat ekanligini bilaman, – dedi qiz. – Shuning uchun ham u bilan birga yurib, mana shu yerto'lada yashab kelmoqdaman. Biroq men haqiqat so'zlar aytila boshlagach, itning ham kirib kelishini aslo kutmangandim.

Qiz jim bo'lib qoldi, so'ng bir nimani aytishga jur'at qilolmayotgandek, uzrxohlik bilan menga qaradi.

– Itni haydab yuborsang bo'lmaydimi?

– Yo‘q, bo‘lmaydi, chunki u nomsiz, – dedi qiz boshini sarak-sarak qilib.

Mening nima deyishni bilmay, hardamxayol turib qolganimni ko‘rib, qiz stol atrofidagi stullardan biriga cho‘kdi, men ham o‘tirdim.

– Nima, itdan qo‘rqasanmi? – so‘radim men.

– Men undan har doim qo‘rqaman, – javob qildi qiz. – Bundan bir yil oldin onam va akalarim advokat bilan kelib, otamni olib ketishmoqchi bo‘lishganda, ular ham mana shu nomsiz itimizdan qo‘rqishgan, chunki u otam oldiga yotvolib, irillab bergan. Karavotda yotgan paytimda ham undan qo‘rqib turaman. Endi esa yo‘q, chunki mana sen kelding va men endi jonivor ustidan faqat kulishim mumkin. Men bilardim, axiyri bir kun kelishingni. Albatta, tashqi qiyofang qandayligini bilmasdim, lekin kunlardan bir kun, ko‘chalarga sokin oqshom cho‘kib, chiroqlar yongach, uyimizga otam bilan birga kirib kelishingni bilardim. Mana endi, shu yarim yerto‘la xonamizda, ko‘plab kitoblar yonida turgan karavotimda yonma-yon yotib, er-xotin bo‘lib, birga to‘y oqshomini o‘tkazsak ham ajabmas. Narigi tarafda, hov anov to‘shakda, qorong‘ilik qa‘rida otam bola misol uxlab yotadi, ulkan qora it esa bizning oddiy muhabbatimizni qo‘riqlab chiqadi.

O‘shal muhabbatli visol oqshomini unutib bo‘larmidi! Xonaning allaqayerida derazalar torgina to‘g‘ri burchak shaklida qorayib ko‘rinar, bir yostiqqa qo‘ygan boshlarimiz uzra oy o‘z nurlarini sochib turardi. Bizlar yonma-yon yotardik, ko‘cha shovqini quvonchimizning xomush, parishon sadosi-la qorishib ketgan, dam-badam ten-

tirab yurgan mast-alastlarning bo'g'iq ovozlari, fohishalarning mayda qadam tashlab, pildirab yurishlari, saf-saf bo'lib, birday odimlab borayotgan askarlarning qadam tovushlari eshitar, gohida esa arava g'ildiraklarining taraq-turug'i, ot tuyoqlarining jarangdor ovozlari bilan almashinib turardi. Biz qorong'i, biroq iliq haroratga cho'mgan yerto'lada yotarkanmiz, hech narsadan qo'rqmasdik. Xonaning bir burchida, qariya o'likdek tosh qotib uxlayotgan joyda, it bir juft oynadek yaltiragan, oltingugurtsimon sarg'imtir ko'zlari bilan bizlarni kuzatib, muhabbatimizni poylab yotardi.

Yondiradigan issiq kuz boshlandi. Hamma yoq sariq va qizg'ish rangga bo'yangan. Bu yil kechikibroq kelgan qish ham iliq, oldingi yillardagi qattiq sovuqlardan asar ham yo'q edi. Biroq shunday bo'lsa ham, qizni kulbasidan tashqariga olib chiqish qo'limdan kelmadi; men uni do'stlarim bilan tanishtirmoqni istardim, uni teatrlarga olib tushmoqchiydim yoki bo'lmasam tepaliklar uzra cho'zilib ketgan, shaharni to'lqinsimon tarzda gir aylana o'rab olgan g'ira-shira, nimqorong'i o'rmonlar bo'ylab u bilan birga sayr qilmoqchi edim: u esa doim uyda, qoraqarag'ay yog'ochidan ishlangan o'sha eski stol atrofida uzzukun o'tirgani-o'tirgan edi. Otasi kattakon it bilan kirib kelandan so'nggina, u meni derazalar osha tushib turgan sarg'ish nurlar og'ushida o'z bag'riga chorlardi.

Ko'klam yaqinlashib qolgan bo'lishiga qaramasdan, shaharda qor ko'p edi, ayniqsa, oftob nurlari tushmaydigan soya joylarda kir va namchil qor hamon uyulib yotardi. Shunday kunlarning bi-

rida, qiz kutilmaganda bir o'zi xonamga kirib keldi. Derazadan quyosh nurlari qiya tushib turardi. Kech kirib qolayozgan, pechkaga o'tin tashlab qo'ygandim. Qizning rangi oqarib ketgan, sovqotgan bo'lsa kerak, tinimsiz qaltirar, chunki paltosiz, egnida hamishagidek o'sha to'q havorang ko'ylak bor edi. Poyabzalini esa sira ko'rmagan ekanman, ular qizil rangda, ichiga mo'ynali astar qoplangandi.

— Sen itni o'ldirishing kerak, — dedi qiz nafasi ichiga tiqilib, hali ostona hatlab ulgurmasdanoq. Uning sochlari yoyilgan, katta ochilgan ko'zlari g'alati boqar, sharpa yanglig' gavdasini ko'rib, unga qo'l tegizishga ham jur'at qilolmadim. Javon oldiga borib, to'pponchamni qidirib topdim.

— Bilardim, bir kunmas-bir kun shunday iltimos bilan kelishingni, — dedim unga, — shuning uchun qurol sotib olgandim. Xo'sh, qachon?

— Hoziroq, — dedi qiz ohista ovozda. — Otam ham qo'rqib o'tiribdi, o'zi undan har doim qo'rqib kelgan, buni bilaman.

Men qurolimni ko'zdan kechirib, paltomni kiydim.

— Ular yerto'lada, — dedi qiz boshini quyi so'lib. — Otam qo'rqqanidan kun bo'yi to'shakda qimirlamay yotibdi, ibodat ham qilolgani yo'q, it esa eshik oldiga muk tushib yotib olgan.

Biz daryo tomon quyi tushib bordik va toshko'prikdan ham o'tdik. Osmonni xuddi yong'in paytidagi kabi quyuq, tahlikali qizg'ish rang qoplab olgan. Hozirgina quyosh botdi. Shahar odatdagidan ko'ra gavjum, odamlar va ulovlar bilan to'lib-toshgan, ular go'yo qon dengizi uzra suzib

borayotgandek, uylarning derazalari va devorlari ham shom yog'dusiga cho'mgan edi. Biz tirband olomon va tobora tig'izlashayotgan qatnov orasidan shoshilib o'tib borardik. Yon-atrofimizda avtomobillar chiyillab tormoz berar, avtobuslar xira, tussiz, yovuz ko'zli bahaybat maxluqlar singari chayqalar, kulrang dubulg'a kiyvolgan politsiyachilar asabiy qo'l silkitishardi. Men ancha ilgari lab, qiz orqada qolib ketdi; paltomning bari ochiq, hansirab, halloslab, borgan sayin gunafsharang tus olayotgan, tobora kuch-qudrat kasb etayotgan g'ira-shira qorong'ilik tomon, nihoyat, ko'chadan yuqori chiqib bordim: biroq afsuski, kechikkan edim. Qo'limda qurol, eshikni tepib ochib, yerto'laga sakrab tushishim hamon qo'rqinchli hayvonning ulkan soyasini ilg'ab qoldim, u oynani chil-chil sindirib, derazadan tushib qochib qoldi. Yerda esa, qop-qora ko'lmak uzra katta gavda oqarib ko'rindi, u qariya edi, it uni shunaqayam burdalab tashlagandiki, aft-angorini tanib bo'lmas edi.

Qaltirab devorga, kitoblarga behol suyanib qoldim, tashqarida motor tovushlari eshitildi. Nosilka olib kelishdi. Murda oldida soyaga o'xshab turgan shifokorga, ranglari oqarib ketgan, tish-tirnog'igacha qurollangan politsiyachilarga, odamlarga ko'zim tushdi. Qizni chaqirdim, javob bo'lmaidi. Yana shaharga, toshko'prik osha xonamga sho'shildim, u yerda ham yo'q edi. Ma'yus, umidsiz bir alfozda, tuz ham totmay, tinim bilmay qizni qidirishga tushdim. Ulkan hayvon xatarli edi, shuning uchun politsiya ham oyoqqa turdi, kazarmadagi askarlar ham turnaqator tizilishib,

o'rmonlarni kezib chiqdilar. Odamlar qayiq'larga o'tirib, iflos, sariq suvli daryoni uzun tayoqlar bilan tit-pit qilib, tekshirib ko'rdilar. Bahor boshlanib, qattiq sel, jala quygan, ko'p narsalarni oqizib ketgandi, shu bois odamlar mash'ala yoqib, baqir-chaqir qilib, tosh konlaridagi karyer (ochiq sayoz kon)larning g'orlariga ham bosh suqib chiqdilar. Hatto kanalizatsiya (chiqindi suvlarni oqizish tarmog'i) quvurlari-yu, kafedral soborning chordog'ini ham ko'zdan kechirishdi, biroq na qiz topildi, na it.

Uch kun deganda horib-charchab, yarim kechasi xonamga qaytib keldim. Uni topishdan umidimni uzgan edim. Ko'ylagimni ham yechmay, o'zimni o'ringa tashladim. Shu payt nogoh ko'cha tarafdin qadam tovushlari eshitildi. O'rnimdan sapchib turib, derazani ochdim, boshimni chiqarib, tashqariga tikildim. Tun yarmiga qadar yog'gan yomg'irda yo'l qop-qora tasma yanglig' yarqirab ko'rinar, ko'cha chiroqlarining aksi u yer-bu yerda jilva qilardi. Shunda bexosdan... qizni ko'rib qoldim, u daraxtlar oralab asta borar, egnida qoramirtus ko'ylak, oyog'ida qizil rangli poyabzal, uzun patila-patila sochlari tun yog'dusida yaltirardi. Yonida esa sharpa yanglig' qo'zichoqdek yuvosh va unsiz qora ko'lanka, yumaloq, sariq ko'zlari yiltirab, it ohista qadam tashlardi...

Nemis tilidan

Mirzaali AKBAROV tarjimasini

IKKI KISHILIK STOL

– Ikki kishilik dasturxonmi? Qani, mana bu yoqqa marhamat qilsinlar, janob. O‘, xonimingiz nihoyatda latofatli ekan! Siz uchun ataylab de-raza oldidagi joyni tanladik, ko‘rfaz manzarasidan bahra olib o‘tirasizlar-da! Qalay, ma‘qulmi? – deya mulozamat ko‘rsatdi ofitsiant.

Alisa xursand bo‘lib eriga qaradi:

– Ha, albatta! Bo‘lmasam-chi! – dedi quvonchdan ko‘zlari chaqnab. – Mark, azizim, bu yerda biz o‘zimizni xuddi dengizda, qayiq ichida tushlik qilayotganday his etamiz! O, qanday ajoyib! Bu yerni...

Ayolning gapi og‘zida qolib ketdi. Eri xotini-ning qo‘lini qattiq qisdi.

– U yerdan sal beriroqdagi joy ancha tuzukroq ko‘rinadi, chamamda.

– Anavi yoqdagi, deysanmi? Naq odamlarning o‘rtasida-ya? Lekin menga ko‘proq...

– Alisa, jonginam, iltimos.

Mark ayolining qo‘llarini yanayam mahkam-roq qisdi. Bu gal u shunday harakat qildiki, Alisa beixtiyor eriga o‘girilib qaradi.

– Nima gap? Senga nima bo‘ldi?

– Tss..., – dedi Mark barmog‘ini labiga ohis-ta bosib. U xotiniga bor vujudi bilan tikilib tu-

rardi. Alisani tamaddixonona o'rtasidagi stol tomon boshladi.

– Nima gap, Mark? Tinchlikmi? – xavotirlanib so'radi Alisa yana.

– Keyin aytib beraman, azizam. Kel, avval taom buyurtiraylik. Xo'sh, nima yeymiz? Mayda dengiz qisqichbaqasiga tobing qalay? Yo qovurilgan tuxum xohlaysanmi?

– Istaganing, azizim, menga farqi yo'q.

Ikki yosh bir-biriga mehr bilan jilmayib qo'yishdi. Keyin yonlarida tinmay raqsga tushayotgan bir to'da odamlarni maroq bilan kuzatib o'tirdilar.

– Unday bo'lsa, birinchisiga mayda qisqichbaqadan bo'la qolsin, – dedi Mark. – Keyin tuxum va tuzlangan cho'chqa go'shti ham yeymiz. Yana jo'ja kabob bilan italyancha salat olsak. Bugun bir maza qilib o'tiraylik, a, Alisa? Shoshmang, – dedi u shunda ofitsiantga yuzlanib. – Yodimdan ko'tarilayozibdi, yana ikki finjon qora qahvadan ham olib kelsangiz.

Shunday dedi-da, u yana Alisaga qarab gapida davom etdi:

– Haydovchimiz ham tushlik qilayotgandir hozir. Demak, taxminan ikki soatlardan so'ng ket-sak ham bo'ladi. Bu yog'idan tashvishlanma. Ikki soat davomida bemalol dam olsak bo'ladi.

Bir muddat shunday gaplar bilan o'zini nima-dandir chalg'itgan Mark, nihoyat, yengil xo'rsinib, go'yo ichidagi og'ir bir toshni sal bo'lsa-da qo'zg'at-gandek biroz yengil tortdi. So'ngra u hayotining mazmuniga aylangan, chiroyli shlyapasi ustidan ro'molini nafis tang'ib olgan go'zal xilqat – umr yo'ldoshiga nigohlarini qadadi.

– Sen juda dilbarsan, jonim! – dedi u rafiqasi-ning nurli chehrasidan ko‘zini ololmay.

– Manavi dengiz suvi esa sening jozibali ko‘z-laringga ajib zangorilik bag‘ishlab, husningni ya-nayam oshirgan. O‘zing ham bir ko‘rgin-a, Alisa! Buning ustiga, sayohatma-sayohat yuraverib an-cha vazn tashlagansan. Faqatgina... Sen o‘zing ham shu malohatni qalbing bilan xuddi menday his qila olishing kerak, Alisa, eshityapsanmi?!

Ayol erining so‘zlarini butun vujudi bilan ting-lar, unga bo‘lgan mehri yanada oshardi.

Mark to‘satdan jiddiy tortib, ayolga sinchkov ko‘zlarini tikdi.

– Alisa, bilasanmi, hozir bu yerda senga nota-nish, ammo menga judayam tanish bo‘lgan odam bilan bitta tamaddixonada o‘tiribsan.

– Menga notanish bo‘lgan odam?

– Ha... Ya‘ni, o‘sha odam – mening sobiq xoti-nim.

Shu payt ayolning ko‘zlari hayratdan katta-katta ochilib ketdi, u qanday so‘z bilan ayni dam-da ichida kechayotgan kuchli g‘alayonni ifoda-lashni bilolmay, qotib qoldi.

– Xo‘sh, nima qipti?.. – deb og‘iz ochdi u niho-yat. – Uning bu yerdaligini bizga nima ahamiyati bor? Axir... u sen uchun muhim inson emas-ku, Mark... – Alisa shunday deb o‘zini biroz chalg‘it-gani bilan, baribir barcha ayollarga xos qiziquv-chanlik ila erini qator savollarga ko‘mib tashladi:

– Uning o‘zi seni ko‘rdimi? Yo sening unga qa-raganingni payqab qolmadimi? Qani, qayerda turibdi? Mark, o‘shani menga ko‘rsatib yuborol-maysanmi?

– Hozir emas, iltimos. U bizni kuzatayotgan bo‘lishi mumkin... Zimdan nazar tashla: Huv ana – jigarrang sochli, boshida shlyapasi yo‘q, yalangbosh ayol. Ko‘rdingmi? U shu mehmonxonada turgan bo‘lsa kerak.

– Hmm, tushunarli.

Alisa ko‘pgina ayollar orasidan, axiyri, uni ko‘rib olishga erishdi. U ayol erining o‘n besh oy muqaddam turmush o‘rtog‘i bo‘lgandi.

– Bema‘nilik, – dedi Mark g‘ashi kelib. – Menga bu hol umuman yoqmayapti... Turgan-bitgani bema‘nilik! To‘g‘ri, biz madaniyatli kishilarday jimgina, janjalsiz ajralishdik. Keyin mening hayotimga farishta misol sen kirib kelding. Men seni sevib qoldim va sen ham men bilan bir umrga baxtiyor bo‘lishni istading. Bizning baxtimiz atrofdagi har qanday g‘alamislar ig‘vosi-yu hasadgo‘ylar hiylasidan omon qoladi! Menga ishon, azizam!

O‘sha boshyalang, jigarrang sochlari yelkasini qoplab, to‘zg‘itib yotgan ayol hech kim bilan ishi yo‘q, parvoyi falak, ko‘zlarini yarim yumgancha sigara tortib o‘tirardi. Alisa undan ko‘zlarini oldi-da, eri tarafga o‘girildi.

Dasturxondagi qovurilgan qisqichbaqaga titroq qo‘llarini uzatdi-da, shoshilmay yeya boshladi. Oraga bir necha soniyalik sukunat cho‘mdi. Oxiri Alisa chidolmay so‘radi:

– Nega sen menga uning ko‘zlari ko‘k ekanini aytmaganding?

– Buni aytish sira xayolimga kelmagan ekan!

Mark xotini nonga uzatgan qo‘llarini olib, ohista o‘pdi, Alisa xotirjam qiyofaga kirdi.

Asta-sekin tamaddixonani oqshom pardasi chulg'ay boshladi, atrof tobora qorong'ilik bag'riga singib, devorlarga uzun-qisqa ko'lankalar soya tashladi. Alisaning ham ko'nglini qandaydir notinchlik bosib borar, nimadandir tashvishlanar, joyida tinch o'tirolmasdi. Uning ko'zlari hadeb odamlar orasidan jigarrang sochli, sigara tutatib o'tirgan ayolni qidirardi.

Mark turmush qurganlaridan buyon xotiniga qildek ham yomonlik qilmagan, bor-budi bilan Alisani xursand qilishga urinardi.

Ular ancha payt gaplashmasdan ovqatlanishdi, miriqib o'tirganday bo'lishdi, ammo har ikkisi-ning ham xayoli o'sha „jigarrang sochli“da edi. Ora-orada Alisa qattiq kulib yuborar, Mark bo'lsa uning har bir xatti-harakatidan hushyor o'tirar, Alisaning bosh burishlari-yu, qayerga ko'z tashlashlarigacha nazaridan qochirmasdi. Ular buyurtma qilgan qahvalarini uzoq vaqt kutib qolishdi. Ufq shu'lasida ostida yotgan poyonsiz dengiz sathiga uzoq tikilishdi. Dengiz ko'zni qamashtirguday yal-yal tovlanib turardi.

– Mark, – dedi Alisa eriga biroz sarosima aralash. – U haliyam shu yerda.

– Bu seni bezovta qilyaptimi? – dedi Mark xotining vahimasini pisand qilmaslikka urinib. – Qahvamizni boshqa biron xoliroq yerga borib ichaylikmi? Nima deysan?

– Yo'q, yo'q! Aslo! U menga nega xalal bersin? Menimcha, u bu yerda yomon dam olmayotgan ko'rinadi, raftorini ko'ryapsan-ku o'zing! Nima, endi uni deb shunday shirin o'tirishimizni buzishimiz kerakmi? Hecham-da!

Mark sigarasini olib tutatdi-da, xuddi ayni damda sobiq xotini chekayotgani singari burnidan pag'a-pag'a tutun chiqardi.

So'ng Mark jiddiy qiyofaga kirdi. U endi hech narsani yashirmay, bor jinoyatini fosh qilish fursati yetganini anglagan aybdor kabi so'zlay ketdi:

– Yo'q... Yo'q, – dedi u o'ychan bosh chayqab. – To'g'risini aytganda, u men bilan sirayam baxtli bo'lolmadi. Ehtimol, men o'zim u kutgan baxtni berolmagandirman? Ehtimol, u men tufayli baxtsizdir...

– E, sen uning yurish-turishiga bir qara. G'irt takasaltang-ku! Nega sen o'zingni gunohkor hisoblashing kerak, azizim?

Mark yuzlari kuchli hayajondan qizarib, nozik barmoqlari asabiy titrayotgan xotining butun vujudiga mehr-muhabbat to'la ko'zlarini qadadi.

– Mening butun fikr-u xayolimni o'g'irlagan jinoyatchi bu – sensan, jonim... Sen... Sen naq farishtaning o'zginasisan... Sening sevging... Sening ishq to'la nigohlaringni har on ko'rganimda, beixtiyor entikib ketaman. Sening nigohlaring bo'lakcha, Alisa. Uni men qanday qilib sendek mas'ud qilishni bilolmadim, bor-yo'g'i shu, xolos.

– Uning o'zi shunga munosib ekan!

Alisa yana asabiylashib, yengil qaltiray boshladi, yana o'sha jigarrang sochli tannoz xonimga tez-tez alamnok qaradi. U ayol bo'lsa hamon hech kim bilan ishi yo'q, parvoyi falak, baland kursisi orqasiga boshini tashlaganacha haliyam sigara tortib o'tirardi. Uning nigohlarida horg'inlik, loqaydlik va alam aks etardi.

— Sen haqsan, — deb iqrор bo‘ldi Mark Alisaga yuzlanib. — Nimayam derdim? Baxtiqaro odamlarga faqat achinish kerak, xolos. — Keyin esa o‘zgacha bir g‘urur bilan xotiniga baland ovozda xitob qildi:

— Biz baxtiqaro emasmiz! Biz juda-juda baxtlimiz! Shunday emasmi, azizam?

Alisa indamadi. U erining yuziga sinchkov tikilib qolgandi. U Markning chehrasidan o‘zi uchun xufiya bir belgini, nosamimiy biron alomatni qidirar, erining qalin, qora sochlari-yu oppoq, uzun-uzun barmoqlariga ziyraklik bilan boqar ekan, ich-ichini ayovsiz qiynoq timdalardi. U ilk marotaba shuncha vaqt ardoqlagan, ishongan eridan shubha qildi. Qandaydir xavf borday hushyor tortdi. Xayolidan „Ehtimol, birinchi xotini haliyam Markning ko‘yida yurgandir?..“ degan fikr o‘tdi.

...Nihoyat, ular ko‘ngilsizliklarga makon bo‘lgan tamaddixonani tark etishdi. Mark hisobni to‘lagan zahoti haydovchisini chaqirdi. U go‘yo hech nima yuz bermaganday yo‘l bo‘yi haydovchisi bilan chaqchaqlashib ketdi. Alisaning xayolidan esa o‘sha sigara tortib o‘tirgan Markning shirakayf sobiq xotini ketmas, u har nafas „Balki, u erimni qidirib, ortimizdan quvib kelayotgandir“, degan vahima bilan ortiga qarar, tashvishdan yuragi taka-puka urardi.

Ingliz tilidan

Qandilat YUSUPOVA tarjimasini

ONAIZORIM

Men doimo borliqni oq va qora ranglarda ko'raman. Boshqa hech qanday xira tuslar bu tasavvurimni berkitolmaydi. Tiriklik bulog'i oqib turar ekan, insonlar chirkin ranglar bilan umrlarini bulg'amasliklari kerak. Sizga bir ajoyib umr bayonini aytib beray.

Bu gapim bilan hamma shunday yashashi kerak demayapman. Ammo men hayotga hamisha ana shunday nazar bilan boqib kelganman. Biroq mening onam doimo hayotni o'zining o'sha qadrdon atirgul rangli ko'zoynaklari orqali kuza-tardi. Nurijahonim har qanday jiddiy muammo yoki yoqimsiz insondan ham bir yaxshilik qidirardi. Hayot qozoni mehribonim uchun hamma vaqt yarim to'la bo'lgan, yarim bo'sh emas. U har doim xushchaqchaq yashagandi.

Bunday ko'tarinkilik insondagi tug'ma bir qobiliyatmi yoki boshqa – buni men hech qachon bilolmaganman. Ehtimol, validamdan so'rashim kerak bo'lgan yagona savolim ham shu bo'lgandir.

– Carpe diem (inson yashash uchun yaratilgan) butun hayotga tatiydi, – balki u shunday deb javob bergan bo'lardi.

Onam shunday naqlarga ishqiboz edi. Bolaligimda uning soʻzlariga maftun boʻlganimni, „Onam oʻtkir aql sohibasi“, deya oʻylaganimni koʻp eslayman.

Hatto yomgʻir yogʻayotganda ham onam bizlarni hamon dengiz boʻyida olib yurardi. Qumsaroylarimiz xandaqlari esa oqayotgan suvdan koʻra koʻproq yomgʻir suvlari bilan toʻlib qolardi.

– Bolalar, kelinglar, – derdi mehribonim. – Buterbrodlaringiz hoʻl boʻlmasidan burun yeya qolinglar.

Hech qanday yomgʻir uning tabassumini yuvolmasdi. Bizning oqayotgan burunlarimiz boʻlsa goho qattiq qaynagan tuxum oqlariday qotib qolardi. Onam uchun esa bularning bari baxtiyorlik nashidasi edi.

Hatto hozir ham men onamni soyabon tagida, suv chetida eshkak eshib oʻtirganini tasvirlab berolaman. Choʻmilayotganimizda, u yoqdan bu yoqqa sakrab, unga suv sachratayotgan paytimiz onam yubkasini bel tasma-siga tiqib olardi.

Endi bu haqda oʻylasam, qanday qilib oʻshanda shamollab qolmaganimizga taajjublanaman. Bu hol oʻzimda sodir boʻlganida men qizlarimga hech qanday davo topolmagandim. Menda sabr-toqat, balki jasorat yetishmagandir. Bunga ishona olasizmi? Bir marta onam, uning yopiqligini bila turib ham, bizni hayvonot bogʻiga olib borgandi. U bizga devor osha ham ayrim hayvonlarni koʻrish imkoniyatimiz borligini aytgandi. Qasam ichib aytaman-ki, bu rost edi. Hayratlanarlisi shundaki, biz bir lahzaga boʻlsa-da, jirafaning boshini koʻrib qoldik. Yana ham toʻgʻrirogʻi, uni koʻrgan onam boʻldi.

Endi esa ko'nglim o'ksinadi, o'sha nurijahonim qani? Nechun men o'z onamni umrim bo'yi asrab qololmadim?

Maktab kunlarimga xayolan qaytsam, sira o'yinlarga aralashmagan ekanman. Onam aytardiki, maktabdagilar jamoada menga o'xshagan yaxshi olqishlovchi qarsakchiga muhtoj bo'lishgan ekan. Unga ishonaman.

Boshqa onalar majlislarda faol edilar. Ular maktab uchrashuvlarida muntazam qatnashishar yoki sport kunlari bebosh jo'jalarga o'xshab shunchaki aylanib yurishardi. Ular bolalari uchun qo'shimcha o'qitishni bir umr munozara qilgan bo'lishardi. Mening mehribonim bo'lsa dunyodagi bedavo dardlardan meni asrashi haqidagi o'ylari ichiga g'arq bo'lib, uyda mazali kekslar va limonad tayyorlash bilan ovora bo'lardi. Onam o'zgachaligidan ogoh bo'lganimda o'n bir yoshda edim. Bir kuni boshqa onalar onamni shunday atashganini eshitib qoldim. Bu so'z nimani anglatishini bilmasdim, biroq „o'zgacha“ so'zi men uchun betakror so'z bo'lib qoldi.

Onam chinakam ona edi. Biz uni dunyolarga alishmasdik. Goho zerikib, uy ichida haddan ortiq shovqin-suron ko'tarardik. U esa bizlarga televizor ko'rishni taklif qilardi.

– Hech narsa bo'lmayapti-ku! – deya baqirardik biz.

– Mana, bo'lyapti! – derdi onam ham qichqirib, televizorni yoqarkan. – Bu ajoyib ranglarga qarang.

Ajablanarlisi, biz onamning so'ziga ishonardik-da, o'tirib test kartasini tomosha qilardik.

Takror o'zimdanda so'rayman, o'sha mehribonim qani endi? Nechun men onamni umrim bo'yi asrab qololmadim?

O'n yetti yoshida onam menga homilador bo'lgan ekan. Yillar o'tib, hech qachon men validamdan uni o'smirlik yillaridan judo qilganligim to'g'risidagi arz-dodini sira eshitmadim.

Yigirma yoshida o'gay otamga turmushga chiqdi va ikki nafar farzand ko'rdi. Dadam ham, ya'ni men shunday deb bilishim kerak bo'lgan odam, hayotga juda xush nazar bilan qarardi. Ular bir-biriga munosib edi. „Ikkalasi janjallashganida biz – bolalar uchun rosa qiziqarli bo'lib chiqadi“, deb o'ylardik.

– Agar turmushimiz o'zgarmasa, shundayligicha qolib ketaveradi, – der edi onam.

– Agar turmushimiz yaxshilansa, demak, bu yaxshiroq bo'ldi, degani, – javob berardi dadam.

Hammamiz kulib yuborardik. Aytishadiki: „Ko'p yoshlar ota-onalaridan uyalib o'sishadi. Ular uyga do'stlarini olib kelishdan qochishadi“. Menda esa butunlay buning aksi bo'lgan. Do'stlarim mening devona onamni yaxshi ko'rishar va biznikiga kelishni yoqtirishardi. Onam uchun esa baland chalingan musiqa gilamlarning to'kilgan kola bilan bo'kishini anglatardi. Yotar paytimizgacha shunday to's-to'polon davom etardi.

Meni, ayniqsa, onamning ta'biri bilan aytganda „jononlar to'g'risidagi suhbat“imiz ko'proq qiziqtirardi.

– Ona, meni kutayotganingizni sezganingizda nimani his etgansiz? – deb so'ragandim bir paytlar.

Men onamdan qo'rquvlari haqida gapirib berishini, o'sha paytlarda turmushga chiqmagan

onam uchun uyat bo'lgani to'g'risidagi gaplarni kutgandim.

– Eh! – degandi onam javoban, ovozi titrab. – Men qizaloq bo'lishingga umid qilganman. Ulg'a-yib, shifokor bo'lishingni hech kutmagandim.

– Unda men sizda umidsizlik tug'dirgan bo'lsam kerak, ona, – deya xo'rsingandim men.

– Umidsizlik? Hech qachon!

Keyin validam atirgul rangiga bo'yalgan ko'zoynaklarini to'g'rilab qo'ymasa, boshqa hech narsani qo'shimcha qilmagandi.

O'shanda u rostini gapirganmidi yoki bu o'z umidsizliklarini yashirishning g'ayrioddiy yo'li bo'lganmidi?

Attang, o'sha narsa men hech qachon bilolmagan sir bo'lib qoldi. Afsuski, hozir onam xayolimdagina yashayotganiga bir necha yillar bo'ldi. So'nggi safari yaqinlashganda ham onam mening qo'limdan ushlagandi, men onamnikini emas. Agar validam menga so'nggi orzusini taqdim eta olganida edi, balki onamni qaysidir ma'noda saqlab qololgan bo'larmidim...

Bugun esa onam haqida o'ylab men o'zimni topdim, chunki o'tgan tunda qizim sim qoqib, hafta oxirida tibbiyot maktabidan uyga kelayotganini aytdi.

– U, mabodo yomg'ir yog'sa ham, buvim xokini dengiz bo'yiga olib borolamizmi? – deb so'radi.

Men qizimdan juda faxrlanib ketdim. O'ylaymanki: onam ham, albatta, undan mamnun bo'lgan bo'lardi.

Qandilat YUSUPOVA tarjimasi

SO‘QIRNIG QISMATI

Quyosh bizga naqadar zavq berishini bilasizmi?! U asta uyqudan bosh ko‘tarishi bilan odamlarda yashashga bo‘lgan ishtiyoq uyg‘ona boshlaydi! Osmon butunlay ko‘m-ko‘k, keng dalalar yam-yashil, uylarimiz esa oppoq. Ko‘zlarimiz ana shu kamalak ranglardan suv ichib atrofga teran nazar tashlaydi. Yuragingizda bahor barq urib, raqs tushgingiz, yugurgingiz, kuylagingiz keladi... Bularning hammasi quyosh tufayli.

Ko‘zi ojiz odamlar chiqish eshigi yonida o‘zining o‘rganib qolgan qorong‘i hayoti ichida tinchgina o‘tirar, atrof bilan ishlari yo‘q, nimalar sodir bo‘layotgani bilan qiziqmas ham edilar. Kun adog‘iga yetgach, ko‘rlar yosh ukalari yoki mitti singillari tomonidan ergashtirilgancha olib ketilardi. Agar bolakaylar „Bugun qanday chiroyli kun bo‘ldi-ya“, deb aytsalar, ko‘zi ojizlar, „Men ham buni his qildim, Loulo hech tinch o‘tirmadi“, deb javob qaytarardilar. Men ulardan birining hayoti g‘oyat azob va qiyinchilikda o‘tganini bilardim, buni hatto tasavvur qilish ham qiyin.

U past tabaqa – dehqonlar toifasidan chiqqan, otasi esa oddiy norman fermeri edi. Bolaga otanasi tomonidan ozmi-ko‘pmi g‘amxo‘rlik qilinar, u o‘zining azobli ojizligini shu tufayli biroz unutar

edi. Ular dunyodan o'tib ketishgach, qo'rquvning ayanchli chinqirig'i uni ta'qib qila boshladi. Endi u singlisining qo'liga qarab qoldi. Fermadagilar unga boshqalarning nonini yeydigan gadoydek ijirg'anib qarashardi. Ovqatlanish payti yeyotgan har bir luqmasi unga minglab ta'nali boqishlar keltirar edi. Uni „tekinxo'r“, „masxaraboz“ deb atashar, hatto singlisining eri ham unga istamaygina sho'rva berar, ochdan o'lmasligiga yetarli bo'lsa bo'ldi, derdi. So'qirning yuzi bechorahol, bir juft katta ko'zlari esa muhrni eslatardi. Uni qancha yerga ursalar ham miq etmas, odamlar ko'rning nimani his qilishi bilan ishlari yo'q edi. Shunday qilib, u hayotda birovdan mehr ko'rmadi. Singlisi unga doim bemehrlik bilan boqar, deyarli parvarish qilmas edi. Qishloq joyda qo'lidan ish kelmaydiganlarga keraksiz odam sifatida qaralardi, dehqonlar orasida bunday odamlar yo'q bo'lib ketsa, ular bundan, albatta, mamnun bo'lishardi.

Nihoyat, ko'r sho'rvasini ichib bo'lgach, eshik ostonasiga borib o'tirdi. Yozda u shu yerda, qishda esa kamin yonida o'tirardi. Har kungidek u qimir etmasdi. Uning biror yeri ham qimirlamasdi, faqat ko'zining qovoqlari ba'zan biror asabiy harakatdan uchib tushar, ojiz ko'zlarini yumib olardi. Unda biror narsaga layoqat, qiziqish, ehtimolki, iqtidor bor edimi? Buni hech kim so'ramagan. Lekin uning ishga bo'lgan uquvsizligi qarindoshlari tomonidan ko'rga oddiy buyum sifatida qaralishiga sabab bo'lardi: xuddi katta bochka yoki yovvoyi biror jonzot kabi. Uning so'qirligi haqida bo'ladigan achchiq latifalarni-ku qo'yavering. Ular biroz miriqish ilinjida ovqatlanish paytida ko'r-

ning ovqatini birma-bir xontaxta bo'ylab soatlab aylantirib chiqishardi. Qo'shni uylardagi ba'zi dehqonlar ham bu „tomosha“ni ko'rgani mo'ralab o'tishar, bu qiziq voqea eshikma-eshik kezib yurardi, shuning uchun oshxona har kuni yemakxo'rlardan ham ko'ra, tomoshabinlarga to'la bo'lardi. Ba'zan odamlar u ovqatlanishidan oldin tovog'iga biror kuchuk yoki mushukni solib qo'yishardi. Jonivor ham ichki sezgisi bilan qarshisidagi odamning nogironlarni sezar va beozorlik bilan qochib qolardi. Odamlar esa atayin chapilatib ovqatlarini yeyishga tushishardi. Devorga tizilishgan tomoshabinlar esa bundan maroqlanib, bir-birlarini tirsaklari bilan turtib kulishar, oyoqlari bilan yerni depsishardi. Ko'r bo'lsa indamay taomini o'ng qo'li bilan yeyishga tutinar, chap qo'li bilan esa tovog'ini begonalardan „himoya qilardi“. Boshqa payt esa ular ko'rni po'kak, daraxt po'stlog'i, barg yoki loy yeyishga majbur qilishar, chunki u bularning farqiga bormasdi. Nihoyat, dehqonlar bu kabi qiliqlardan zerikishar, pochchasi ham unga qarashdan bezib borardi.

Shunday qilib, dehqonlar, xizmatchi qizlar, hatto duch kelgan notanish ham uni turtib o'tadigan bo'lgan, bunday payt ko'rning kipriklari nozik titrab ketardi. Ko'r o'zini qayerga yashirishni bilmas, odamlar unga yaqinlashmasligi uchun qo'llari bilan o'zini to'sardi. Bular ish bermagach, u yolvorishga o'tardi.

So'qir bugun katta ko'chaning bir yeridan joy oldi. Qadam tovushlarini yoki transportning shovqinini eshitgach, shlyapasini qo'lga oldi va duduqlangancha so'z qotdi:

– Menga ehson qilinglar, o‘tinaman...
Biroq yo‘lovchi dehqon saxovatli emasdi, buning ustiga ko‘r hali u bergan su¹ni qaytarmagandi.

Bu qish hamma yoq qor bilan qoplandi, sovuqning zahri qattiq bo‘ldi. Pochchasi ko‘rni katta ko‘chadan uzoqroqqa olib chiqdi: u bu yerda bemalol tilanchilik qilishi mumkin edi. U ko‘chada kun bo‘yi qolib ketdi. Tun kirgach, pochchasi uyidagilarga ko‘rni yo‘qotib qo‘yganini aytib, qo‘shimcha qildi:

– Uf, yaxshisi, undan xavotirlanmaylik! Uni kimdir topib olgandir. Siqilmanglar, u yo‘qolmagan. Ertaga ovqat yeyish uchun ham qaytib keladi.

Lekin ko‘r ertasiga qaytmadi. U o‘sha kuni soatlab kutdi, ichigacha muzlab ketdi. O‘zini hozir o‘lib qolsam kerak, deb o‘yladi, isinish uchun yura boshladi. Ming urinmasin, kelgan yo‘lini topa olmadi. Majburan yo‘g‘on sumalakni ermak qilgan cha tavakkaliga ketaverdi. Chuqurchalarga tushib ketar, lekin o‘rnidan turgan cha sas chiqarmay olg‘a intilaverardi. Umidi – yo‘lidan biror boshpana chiqib qolishi edi. Borgan sari qor kuchayib uni qotirib qo‘ydi, ko‘r tanasini sezmay qolgan, oyoqlari uni ko‘tarolmay qiynalardi. Shuning uchun u o‘tirib qoldi va qaytib turmadi. Pag‘alab yog‘ayotgan qor uning yotishiga bir enlik ham joy qoldirmasdi. Ko‘rning qarindoshlari uning topilishiga umid qilib, bir haftacha izlashdi. Natijada, uning qadam izlarini topishdi. Qish uzoq davom etdi, qorlar ham eriy demasdi. Nihoyat, yakshanba kuni

¹Su – fransuz chaqasi.

dehqonlar nariyoqdagi ochiq dalada quzg'unlar gala bo'lib aylanayotganligiga e'tibor berishdi. Keyin sharros yomg'ir quydi. Kelasi hafta ham qushlar o'sha yerdan ketishmadi. Ular ufq tomondan uchib kelgan turli-tuman qushlar bo'lib, uzoqdan xuddi oppoq matodagi qora yamoqni eslatardilar. Bunga qiziqqan bir guruh odamlar o'sha joyga yo'l olishdi. Va u yerdan yarmi qarg'alarga yem bo'lgan jasad topishdi. Ko'zlari ham o'yib yeyilgan bu jon-siz tana, ko'rniki edi.

Shundan so'ng men quyoshning nurlaridan zavq olmay qo'ydim, chunki quyoshga intilgan so'qirning xotiralari meni tinch qo'ymasdi. Uni taniganlar biladi: inson uchun, u kim bo'lishidan qat'i nazar bu – dahshatli yakun edi.

Nodirabegim IBROHIMOVA tarjimasi

TINCHLIKPARVAR

Ajabtovur odamlar bilan uchrashib, zap omdim kelyapti-da. Bu kamdan kam uchraydigan holat, nega desangiz, oddiy odamlarni har kuni uchratamiz. Masalan, kecha o'zini Iso Masih deb biladigan odam bilan tanishdim. Ammo bunga sira hayron bo'lmang, axir, dunyoda o'zini Napoleon deb o'ylaydigan odamlar son mingta, minglab o'quvchi qizlar ko'zguga qarab Greta Garbo-ning aksini ko'radi, sochini uzun o'stirib olgan bir gala yosh-yalang o'zlarini mashhur estrada qo'shiqchilariday tutadi.

Xullas, kechagi tanishuvim bundoq bo'ldi.

„Lukull“ restoraniga tushlik qilgani yo'nalдим...

– Nega restoranga? – deya og'zimga uradi besabr o'quvchi. – Uyingizda ovqatlansangiz bo'lmaydimi?

Ma'zur tutgaysiz, davom etaman. Kecha oqshom xotanim ketib qolganini batafsil aytishim bilanoq, nega u birdan ketib qolganini, kim bilan va qayoqqa gumdon bo'lganini, safarda qancha fursat bo'lishini, o'rtamizda qo'ydi-chiqdi bo'lganmidi, o'zi nima sababdan xotanim sovutkichda menga ovqat-povqat qoldirmaganini ijikilanib so'rab-surishtirishingiz turgan gap.

Modomiki menga birinchi bo'lib so'z berilgan ekan, odamni aybsitaveradigan o'quvchining bar-

cha savollariga ham javob bermayman. Shunday qilib, „Lukull“ga yo‘l oldim. Eshik tagida uzunsoch yoshlar uymalanib turgan ekan. Bo‘yinbog‘lari bo‘lmagani sabab ichkariga qo‘yishmayotgan ekan ularni. Gapning po‘stkallasini aytsam, ularning cho‘ntaklarida hemiri ham yo‘q edi. Yigitlar norozilik bildirmoqchi bo‘lishib, bir-birining sochidan yulqilay boshlashdi. Bittasining qo‘liga yasama soch tushib qoldi, shunda ma‘lum bo‘ldiki, yigitlarning orasiga qiz bola suqilib kirgan ekan, chunki yigitlar ulamasoch taqishmaydi-da. O‘rtada ixtilof kelib chiqib, ikki guruhga bo‘linishdi: bir tomon – ulamasoch uchun, ikkinchi tomon – unga qarshi. Ur-yiqit boshlandi. Odatdagi mushtlashuv. Bahona ham tappa-tayyor: to‘qlikka sho‘xlik.

Ta‘bir joiz bo‘lsa, jangovor tulporlarning yollari singari savatsochlar hilpiray boshladi. Mushtlashuv ayni avjiga chiqqandi hamki, yonimga halloslagancha o‘rta yoshli bir taqsir kelib qoldi. Ko‘cha tomondan chopib kelgan shekilli, yutoqib hars-hars nafas olardi.

– Nima gap, nima bo‘lyapti bu yerda? – so‘radi u inglizchalab. Antiqua talaffuzidan bildimki, u Texasdan – huuv, o‘sha, shoxdor qoramol yetishtiriladigan, kuppa-kunduzi prezidentlarga o‘q uziladigan Amerika shtati.

– Ser, nima bo‘lyapti o‘zi? – oyoq tirab so‘radi u tag‘in. – Yigitlar urishishyaptimi?

• – Ha, shunaqaroq.

– Qurolsiz-a?

– Finlyandiyada kichik ko‘ngilsizliklar musht yordamida hal qilinadi.

– Dahshat-ku!

– Aynan nima?
– Odamlar bir-birining go'shtini yesa-yu, birov aralashmasa. Afu etgaysiz, o'zimni tanishtiray. Kebot.

– E... kechirasiz, harfma-harf aytolmaysizmi?
– Si-ey-bi-ou-ti – Kebot. Anglamadingizmi? Bundoq: Karolina, Alabama, Boston, Oklaxoma va Texas – Kebot. Endi uqdingizmi?

– Ha, rahmat.

– Juda soz! O'! Qarang, qarang! Anavi yigit birodarining yuziga musht tushirdi-ya. Yo Bibi Maryam! Menga yordam berolmaysizmi, ser?

– Qanday qilib, janobi Kebot?

– Tilmoch sifatida. Bu odamyovvoyilar bilan bir gaplashsam devdim. Men, bilsangiz, nasroniyman, tinchlikparvarman. Odamlarning yoqalashishini ko'rishga ko'zim yo'q. Janjalni to'xtatishning bir yo'li bor.

– U holda to'xtating. Haytovur, men bu ur-yiqitga aralashgim yo'q. Qolaversa vaqtim ziq.

– Shoshmang, ketmay turing, – deya elangan-cha janob Kebot qo'limdan oldi. – Rostdan ham menga yordam berolmaysizmi? Yopiray! Endi anavilar bir-birini tepkilashga o'tishdimi? Agar hozirning o'zidayoq yoqalashayotganlarni yarashtir-masam, o'zimni dunyodagi eng gunohkor banda deb bilaman. Yo'qsa, osmondagi otamizning siy-mosiga qay yuz bilan boqurmen, uning farzandi ekanimni qay til bilan ayturmen...

– Janobi Kebot, o'zi nima istaysiz? – so'radim jiddiylashib.

– Nizoni bartaraf etmoqlikni. Bu odamlar tinch-lik va bahamjihatlikda yashashlarini istayman.

Shu bois ham sizga iltimos ila murojat etmoqdaman. Urishqoqlardan soʻrab koʻring-chi, oʻqotar qurol sotib olishmasmikin?

– Kechirasiz-u, janobi Kebot, men sizni tushunmay turibman. Tinchlik tarafdoriman, tinchlikparvarman, deyapsiz-u, shuning barobarida qurol sotmoqchi boʻlyapsiz.

– Buning nimasiga ajablanyapsiz? Qurolsiz tinchlik oʻrnatib boʻlarkanmi?! Rabbimning ham samoviy lashkari mavjud. Zaminda esa cherik deganlari tinchlik nomi ila harakat qilur. O muqaddas ruh! Xudo xayringizni bersin, koʻmaklashsangiz-chi! Mehmonxonadagi hujramda bir talay toʻpponchalar bor, arzon-garovga beraman.

– Quloq soling, janobi Kebot. Miyangizni hech tekshirtirib koʻrganmisiz: istasangiz, bir yaxshi shifokor-mutaxassisning qabuliga olib boraman.

– Siz meni haqorat qilyapsiz. Nima, meni jinnipinni deb oʻylayapsizmi? Yurtimda meni elma-el yurib, xalqlar oʻrtasida tinchlik oʻrnatishga yoʻl koʻrsatguvchi yangi zamon paygʻambari deb atashadi.

Janob Kebot birdan pichirlashga oʻtdi:

– Menda yana gaz-toʻpponchalar ham bor, uch soniyada raqibni behush qiladi. Axir, ser, tinchlikni oddiy gaz bilan ham oʻrnatsa boʻladi, ajoyib emasmi?! Siz bu aqldan ozganlarga bir qarang! Bittasining hatto bosh terisini ham shilib olishibdi!

– Xotiringiz jam boʻlsin, janobi Kebot. Bu bor-yoʻgʻi ulamasoch. Aytganicha, oʻzi siz kimsiz? Chogʻimda, qurol-yarogʻ kontrabandasi bilan shugʻullanasiz, shekilli?

– Birgina qurol emas. Yonimda doim bir jomadon nyu-yorkcha jargonga o'girilgan arzon Bibliyalarni ham olib yuraman. Ammo o'qotar qurollarni jon deb pullayman, chunki samarasi ko'proq. Bibliya oniy xotirjamlik bersa, to'pponcha batamom osoyishtalik o'rnatadi. Yana bir bor ma'zur tutgaysiz, ser, sizga orqa qilsam bo'ladimi? Salpal toshbag'ir bo'lsangiz ham halol odamga o'xshayapsiz. Siz, masalan, bu qonli olishuvga kiprik qoqmasdan qarab turaverasiz, vaholanki bu to's-topolonne mening maslahatim ila osongina hal etish mumkin. Shunaqa, ser. Sizga ishonsam bo'ladimi? Bilsangiz, cho'ntaklarimda bir nechta namuna bor. Reklama uchun bittasini judayam arzonga beraman. Agar qo'lingizda to'qqizta o'qli to'pponcha bo'lsa, bir o'q bilan janjalga barham berasiz.

– Bitta-yarimtasi o'lib-netib qolsa-chi?

– Agar tinchlik va tartib o'rnatmoqchi bo'lsang, shunday bo'lishi turgan gap. Jasad qancha ko'p bo'lsa, tinchlik ham shunchalik barqaror bo'ladi. Agar adolatli tinchlik borasida gap ketayotgan bo'lsa, raqibni miyasidan otish kerak. Ko'ryapsizmi, ser, urush dushman borligi tufayli qo'zg'aladi. Lekin g'animni paydo bo'lishi bilanoq o'ldirsang, abadiy tinchlik hukm suradi. Hayotga bo'lgan qarashlarim shunaqa mening. Bu qarashlar Bibliyaga tayanadi. Menda yana bundan ham puxtaroqlari bor.

– Aftidan, siz qurol-yarog' fabrikasi egasisiz, shekilli-a, janobi Kebot?

– Bekorlarning beshtasini yebsiz! Menkim ezgulik elchisi, amerikacha sulhparvarlikning alo-

hida vakiliman. To'g'ri, yo'l-yo'lakay qurol ishlab chiqaruvchi bir nechta zavodlarning yangi mahsulotlarini ham reklama qilaman. Axir, bo'sh qop tik turmaydi, lekin... E Xudoyim!.. Politsiya qayoqdan paydo bo'la qoldi? O'zim ham shunaqa deb o'ylagandim. Ular mening tinchlikka qaratilgan tashabbusimni barbod qilishlarini bilgandim o'zi. Endi qarang, bu nimasi-a: ular yigitlarni furgonga tiqishyapti. Bu borib turgan vahshiylik... Naq yig'laging keladi-ya. Ko'rmaysizmi, ziyraktabiatlan. Men tinchlik va ozodlikni sevaman. Barcha odamlar erkinlik va yashash huquqiga ega bo'lishlari lozim. Dushmanlardan tashqari, albat-ta. Ularga shafqat qilib bo'lmaydi... Aybga buyurmaysiz, ser, sizning ham dushmanlaringiz bormi?

– Bo'lishi mumkin. Dadil ishonch bilan aytolmayman.

– Unday bo'lsa, har ehtimolga qarshi mendan to'pponcha sotib oling.

– Aslo. Fahmimcha, meni ko'rolmaydiganlar to'pponchasiz ham ishini bitiradi.

– Unda bejirim qilib ishlangan qo'l granatalarini taklif qilaman – cho'ntakda olib yurish uchun maxsus ishlangan.

– Keragi yo'q. Yo'qsa men dushmanimning portfeli plastik bombaga to'la, deb o'ylayman...

Janob Kebot o'y surib menga qarab qoldi, so'ngra pichirladi:

• – Men sizga optik mo'ljallagichli zamonaviy avtomatik miltiq topib berishim mumkin. U davlat arboblarni o'ldirishga mo'ljallangan. Basharti dushmaningizda ham shunaqa miltiq bo'lsa, men sizga bir yo'la o'qotmas kostyum ham sotishim

mumkin. Innaykeyin, men sizga atom... Siz meni eshityapsizmi?

– Yo‘q. Tushlikka shoshyapman. Tinchlik yo‘li-dagi faoliyatingizda muvaffaqiyat tilayman.

Restoranga yo‘naldim, ammo janob Kebot o‘chakishganday ortimdan ergashdi.

– Men siz kabi odamlarni yoqtiraman, – dedi u. – Sizni grog¹ bilan siylashga izn bergaysiz.

Men xushmuomalalik ila uning manziratini rad etdim, lekin janob Kebot tirg‘alib kelgancha restoranga birgalashib kirdi va yonimga o‘tirdi. Pi-yoz to‘g‘ralgan bifshteks buyurtirganimda, u vahimaga tushdi. U o‘zini sobitqadam go‘shyemasligini ma‘lum qildi va faqat johillargina nafsini qondirish uchun begunoh jonivorlarni o‘ldirishga qodir ekanligini aytdi.

– Etxo‘rlik odamni dag‘allashtiradi, – dedi u. – Men har borada nasroniylikning ezgu so‘zlariga amal qilishga intilaman.

– Men esa yo‘q, – dedim kesatib. – Aksincha, odam o‘ldirgim keladi, chunki baribir odam go‘sh-tini yemayman.

Janob Kebot cho‘qinib oldi va xitob qildi:

– Siz beshafqatning bunday deyishga qanday tilingiz bordi?! Kasbingiz nima o‘zi?

– Kasbim yo‘q. Men kitob yozaman. Sizning nozik ko‘nglingiz esa ur-sur bo‘layotgan, inson qoni to‘kilayotgan yerga intiladimi deyman-a?

– Tinchlik o‘rnatish uchun.

– Qurol sotibmi?

– Bu – eng samarali yo‘l.

¹ Grog – sharob, rom yoki konyakka sharbat qo‘shib tayyorlangan issiq ichimlik (tarj.).

– Nega siz qovoqxonalarda, cherkovlarda, maktablarda, ko‘chalarda jiqqamusht bo‘layotgan yurt-doshlaringizga qurol sotmaysiz?

Janob Kebot bosh chayqadi.

– O‘zingizni yozuvchiman deya tanishtirdingiz. Adashmasam, yozuvchilar tijoriy sezgirlikdan mahrum bo‘lishadi.

– Hozir gap tijorat haqida emas, tinchlik uchun kurash haqida ketyapti.

– Ikki o‘n besh – bir o‘ttiz. Keling, men sizga tushuntiraman. Hozir mening yurtimda birgina ichki savdo bilan kun ko‘rib bo‘lmaydi. Mahsulotni o‘tkazish kerak, molni esa qon to‘kilayotgan, qurol talab qilinayotgan yerga yo‘naltirish lozim. Shu tariqa bandlik ta‘minlanadi, birvarakayiga ulug‘vor tinchlik g‘oyasi ham joriy qilinadi. Chin nasroniy kabi biz xalqlarni g‘animlardan xalos etamiz.

– Siz alomat odam ekansiz, janobi Kebot. Ajabtovursiz! Sizning sharafingizga ikkinchi bifshtekni va bir qadah sharobni buyurtiraman.

Janob Kebot tong qotib, endi og‘iz juftlashga chog‘langandi, e‘tiborini ko‘cha mojarosi tortdi. Ikkita yuk mashinasi to‘qnashib ketdi, haydovchilar kabinadan tushib, „iltifot“ ila musht o‘qtalib, odatdagi „navozish“ so‘zlar bilan bir-birlarini siyladilar. Janob Kebot cho‘ntagidan lug‘at olib ko‘chaga chopdi. Haydovchilar bir-birining yoqasi pishiqligini tekshirib ko‘rishga endi o‘tishmoqchi bo‘lishgandi hamki, janob Kebot bittasining qo‘lidan tutib, chetga tortdi-da, qulog‘iga allambalolarni shivirlay ketdi. Ko‘p ham topag‘on emasman-u, lekin bu samimiy tinchlikparvar

haydovchiga imtiyozli reklama narxida to'pponcha taklif etganini fahmladim.

Restorandan qaytgach, o'zimni so'roq-savolga tutdim. Tan olishim kerakki, janob Kebot haq edi: tijoriy sezgirlik yetishmaydi menga. Yo'qsa undan imtiyozli narxda to'pponcha sotib olib, kreditorlarim bilan osongina orani ochiq qilgan bo'lardim, keyin esa davlat tomonidan to'la xizmat ko'rsatish bilan umrbod beriladigan nafaqa va ijodiy tinchlik bilan ta'minlangan bo'lardim. Lekin o'zingizdan qolar gap yo'q, do'stlarim, yozuvchi ijodiy tinchlik uchun o'z o'quvchilarini otib tashlolmaydi. Shuning uchun ham u tijorat bobida uquvsiz.

Rus tilidan

Saidjalol SAIDMURODOV tarjimasini

UNUTILGAN KITOBLAR QABRISTONI

Dadam meni ilk marotaba Unutilgan Kitoblar Qabristoniga olib borgan kunni hali-hanuz yaxshi eslayman. 1945-yilning ilk yoz kunlari edi va biz kulrang osmon ostida yastanib yotgan Barse-lona ko'chalari bo'ylab yurib borardik. Tong esa Ramla de Santa Monikani mis gulchambarlariga o'rab qo'ygandek edi, go'yo.

„Daniyel, bugun ko'radigan narsangni nimaligini hech kimga aytmasliging kerak, dadam meni ogohlantirdi. – Hattoki yaqin do'sting Tomasga ham. Hech kimga“.

– Hatto oyimga hammi?

Dadam chuqur tin oldi va butun hayotiga soya solib turgan alamni g'amgin bir tabassum ortiga berkitishga urinarkan, og'ir xo'rsinib qo'ydi.

– Albatta, unga aytishing mumkin, javob berdi u juda g'amgin holda. Biz undan sir yashirmay-miz. Sen unga hamma narsani aytishing mumkin.

Fuqarolar urushidan qisqa vaqt o'tib, mudhish vabo meni oyimdan judo qildi. Biz uni mening to'rtinchi tug'ilgan kunimda Montjuikka dafn qildik. O'sha mash'um kunda yodimda qolgan yagona narsa shuki, o'sha kuni butun kun-u tun yomg'ir yog'ishdan tinmadi, dadamdan jannat yig'layaptimi, dada, deb so'raganimda esa u javob bera olmadi.

Oradan olti yil o'tib, oyimning yo'qligi men hali ham ko'nika olmagan juda qattiq sukunatga aylanib ketdi. Dadam bilan biz Kelli Santa Amada, cherkov muyulishidan uncha uzoq bo'lmagan kamtargina bir kulbada yashardik. Uyimiz bobomdan qolgan kolleksionerlarning noyob asarlari va ikkinchi qo'l kitoblari sotiladigan kitob do'koni – mo'jizakor do'konning shundoqqina tepasida joylashgan bo'lib, dadam bir kun kelib uni meniki bo'lishiga umid qilardi.

Men kitoblar bilan voyaga yetdim, sahifalardan ko'rinmas do'stlar orttirdim va bu bugungacha davom etmoqda. Bolalikdan qorong'i yotog'ida uyquga ketishdan avval onam bilan „suhbat qurishga“, unga kunning voqealarini, maktabdagi sarguzashtlarimni va unda o'rganganlarimni so'zlab berishga odatlanib qoldim. To'g'ri, uning ovozi eshita olmas edim, biroq uning tafti va nafasi uyning har bir burchagida mavjud va o'z yoshini nozik barmoqchalari bilan sanab aytadiganlarning begunohligi haqi, ishonardimki, agar hozir ko'zlarimni yumsam, u qayerda bo'lmasin, meni eshitadi.

Ba'zan shunday xayollar og'ushidaligimda, dadam meni oshxonadan tinglab, jimgina yig'lagan...

O'sha iyun tongida saharga yaqin qichqirib uyg'onib ketdim. Ko'ksimdagi yuragim go'yo chiqib ketgudek urardi. Dadam darhol xonamga shoshildi va meni qo'llariga olib, tinchlantirishga urindi.

– Men... Men uning yuzini eslay olmayapman... Oyimning yuzini eslay olmayapman... – Nafas olmay qaytarardim men.

Dadam meni mahkam bag'riga bosdi.

– Xavotir olma, Daniyel. Men ikkimiz uchun ham eslayman.

Biz tong yorishguncha bir-birimizga biror so'z topolmay qarab qoldik. Dadamning keksayib qolayotganini birinchi marta ana o'shanda payqadim. U o'rnidan turib, tongning shu'lasini kirib turishi uchun pardalarni surib qo'ydi.

– Daniyel, kiyin. Senga bir narsa ko'rsatmoqchiman.

– Hozirmi? Tonggi soat beshda-ya?

– Ba'zi narsalarni faqatgina qorong'ida ko'rish mumkin, – dedi dadam o'zgacha bir sirli tabassum bilan (ehtimol, buni u Aleksandr Dyumaning biror romanidan o'qigandir).

Biz old eshikdan chiqqanimizda, qorovul hanuz qorong'i ko'chada sanqib yurardi. Tongning g'ira-shirasida Ramblas bo'ylab ko'chalarni yoritgan chiroqlar shaharning uyg'onganidan darak edi, bu go'yo jozibador akvarelning hayotga sekin kirib kelishiga o'xshaydi.

Kalli Arko del Teatrogga yetib bordik va ustunlar bo'ylab Raval tomon yurishda davom etdik. Men dadamning izidan to ortimizdagi Ramblasning xira chiroqlari g'oyib bo'lguniga qadar ergashib boraverdim. Tong yorug'i ufqdan balkonlarga va yerga yetmay erib ketayotgan qiya nurlar ichidagi devorlarga tarqaldi. Nihoyat, dadam vaqt va namlik qoraytirgan, yog'ochdan ishlangan ulkan o'yma eshik oldida to'xtadi. Bizlardan oldin ko'zimga sharpasi ko'ringan narsa bu qasrning jonsiz jasi bo'lib, u menga aks sadolar va ko'lankalar makoni bo'lib tuyuldi.

„Daniyel, bugun sen ko‘radigan narsaning nima ekanini hech kimga aytmasliging kerak. Hatto eng yaqin do‘sting Tomasga ham. Hech kimga“.

Kichikdan kelgan, siyrak, kulrang sochli tasqara bir kishi eshikni ochdi. Uning dosh berib bo‘lmas burgut qarashi menga qadalgan edi.

„Xayrli tong, Isaak. Bu mening o‘g‘lim, Daniyel“, ta‘kidladi dadam. „U yaqinda o‘n bir yoshga to‘ladi va kun kelib do‘kon uniki bo‘ladi. Uning bu joy haqida biladigan vaqti keldi“.

Isaak nomli kishi boshini sarak-sarak qildi va bizni ichkariga taklif etdi. Ko‘k rangli kishining ta‘bini xira qilguvchi qorong‘ilikdan marmar zina-ning burilishlariga va u yerdan farishtalar bilan o‘ralgan odamlar va turli g‘aroyib mavjudotlar freskolari bilan bezatilgan galereyaga o‘tdik. Mezbonning ortidan yuqori yo‘lka tomon yurdik va tepamizdagi ulkan shisha gumbazdan yorug‘lik tushib turuvchi ko‘lankalar bazilkasi joylashgan aylana zalga yetib bordik. Yo‘laklar labirinti va liq to‘la kitobjavonlardan xuddi asalari uyasiga o‘xshash gumbazning yuqori qismiga ko‘tarildik, tunnellardan, zinapoyalardan, platformalardan, ko‘priklardan o‘tib, imkoni yo‘q geometriya bo‘lib ko‘ringan ulkan kutubxonaga yetib bordik. Men toshday qotib, dadamga qaradim. U menga jilmayar ekan, ko‘zini qisib qo‘ydi.

„Unutilgan Kitoblar Qabrisoniga xush kelibsan, Daniyel“.

Ingliz tilidan
Maftuna RAIMQULOVA tarjimasi

MUNDARIJA

Nashriyotdan	3
Dino Butssati. Maoshga qo'shimcha. <i>Dildora Arzikulova tarjimasi</i>	5
Ulf Malmgren. Olma haqida ertak. <i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	12
Alberto Moravia. Qiyomat-qoyim. <i>Dildora Arzikulova tarjimasi</i>	20
Yozef Rot. Bir muhabbat tarixi. <i>Dildora Arzikulova tarjimasi</i>	30
Marta Kouk. Buyurmagan boylik. <i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	52
Genrix Byoll. Nimadir sodir bo'lishi kerak! <i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	59
Uolter Mekkin. Qirol. <i>Dildora Arzikulova tarjimasi</i>	68
Sirel Xayr. Paripaykar. <i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	77
Herman Hesse. Nusxa. <i>Abduhamid Pardayev tarjimasi</i>	85
Yuxan Falkberget. Qismat. <i>Dildora Arzikulova tarjimasi</i>	93
Frans Kafka. Hukm. <i>Rus tilidan Abbas Saidov tarjimasi</i>	100

Fridrix Dyurrenmatt. Sak.

Nemis tilidan Mirzaali Akbarov tarjimasi 118

Sidoni Gabriel Kollet. Ikki kishilik stol.

Ingliz tilidan Qandilat Yusupova tarjimasi 127

Anjela Kaflan. Onaizorim.

Qandilat Yusupova tarjimasi 134

Gi de Mopassan. So'qirning qismati.

Nodirabegim Ibrohimova tarjimasi 139

Martti Larni. Tinchlikparvar.

Rus tilidan Saidjalol Saidmurodov tarjimasi 144

Karlos Ruiz Zafon. Unutilgan Kitoblar Qabristoni.

Ingliz tilidan Maftuna Raimqulova tarjimasi 153

Adabiy-badiiy nashr

BIR MUHABBAT TARIXI

Hikoyalar

„Ziyo nashr“ nashriyoti
Toshkent – 2022

Muharrir	<i>Malika Kamolova</i>
Badiiy muharrir	<i>Bahodir Ibragimov</i>
Musahhih	<i>Zikrilla Mamatov</i>
Sahifalovchi	<i>Surayyo Sunnatullayeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AA № 0008, 27.03.2019
09.09.2022-yilda bosishga ruxsat etildi. Qog'oz bichimi
84x108¹/₃₂. Ofset qog'oz. „Bookman Old Style“ garniturasida
ofset usulida bosildi. Shartli bosma tabog'i 8,4.
Adadi 1000. Shartnoma № 25-22.
Buyurtma raqami

„Ziyo nashr“
Mas'uliyati cheklangan jamiyat
Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 23-mavze, 42-uy.

„DIZAYN-PRINT“ va „Yangi asr avlodi“
bosmaxonalarida chop etildi.

„DIZAYN-PRINT“ MCHJ, Toshkent shahar, Chilonzor tumani,
Cho'ponota ko'chasi, 28-a uy.

„Yangi asr avlodi“ MCHJ Toshkent shahar, Chilonzor tumani,
Qatortol ko'chasi, 60-uy.

Rot, Yozef.

R 79 **Bir muhabbat tarixi.** [Matn]: hikoyalar /
Yozef Rot; tarjimonlar: D. Arzikulova va b. – T.:
„Ziyo nashr“ nashriyoti, 2022. – 160 b.

ISBN 978-9943-8520-8-2

UO‘K: 821(436)-32
KBK 84(4Yuga)-445

Bir *muhabbat* taxi

Atkoyalar to'plami

ZIYO NASHR

fb.com/ziyo.nashr

ziyonashr@mail.ru

ISBN 978-9943-8520-8-2

9 789943 852082